KULTURA SEĆANJA, “OLUJA”: PRIČA MOJE MAJKE

BiH 4 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 150 DEN; Crna Gora 2.00 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Austria, Greece 3.00 EUR; Germany 3.50 EUR; Switzerland 6.00 CHF cena 200 DIN

0153
9 770353 802002

VREME

broj 1283
6. avgust 2015.

INTERVJU: VLADIKA GRIGORIJE

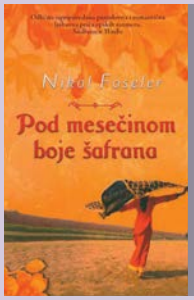
ZLOPAMĆENJE JE SMRTNI GREH

AKCIJA

NEDELJNIKA **VREME** I IZDAVAČKE KUĆE Laguna

Knjige za 299 dinara!

U SVIM KNJIŽARAMA „DELFI" U SRBIJI
Ponesite ovaj primerak „Vremena" u neku od knjižara „Delfi" i kupite jedan od deset naslova sa ovog spiska po specijalnoj ceni od 299 dinara.
Akcija traje od 18. jula do 21. avgusta 2015.

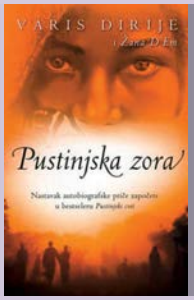
Nikol Foseler:
POD MESEČINOM BOJE ŠAFRANA

Pustolovna i romantična ljubavna priča o Engleskinji koja sredinom XIX veka sanja o životu na Orijentu i odlazi u Arabiju gde je otimaju beduini

Volfgang Jetke:
KĆI STEPE

Istorijski roman o Skitima, Sarmatima i čudesnoj i uzbudljivoj sudbini mlade amazonke Manje, koji se odigrava u VIII veku pre nove ere u ruskim stepama. Izvrsno rekonstruisana epoha, podneblje i svet drevne Skitije

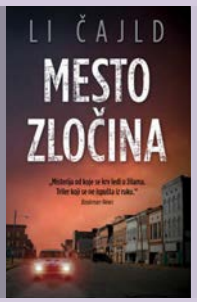

Varis Dirije i Žana D'Em:
PUSTINJSKA ZORA

Autobiografija žene rođene u tradicionalnoj porodici pustinjskih nomada u Somaliji, koja je s pet godina obrezana, s dvanaest preko pustinje utekla od kuće bežeći od ugovorenog braka sa starcem, zatim postala londonska čistačica, a onda vrhunska manekenka i ambasadorka UN-a

Li Čajld:
MESTO ZLOČINA

Izvrstan triler, prva knjiga iz serijala o Džeku Ričeru, bivšem vojnom policajcu bez stalnog prebivališta, majstoru borilačkih veština i savršenom akcionom heroju, koga je na velikom platnu igrao Tom Kruz

Trejsi Ševalije:
IZUZETNA STVORENJA

Biografska priča o Meri Aning, ženi koja je uprkos predrasudama svog vremena prevazišla ograničenja klase i pola i postala jedan od najvećih paleontologa, lovac na fosile dinosaurusa i preteča Čarlsa Darvina

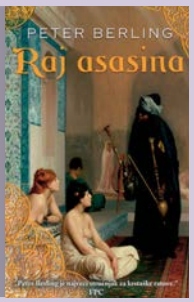
Dženi Kolgan:
VIDIMO SE U KAPKEJK KAFEU

Proglašena za tehnološki višak, ali naoružana dedinim receptima za kolače, ona otvara kafe s najukusnijim poslasticama u kraju, ali peripetije tek tad počinju. Zabavan ćiklit roman

Peter Berling:
RAJ ASASINA

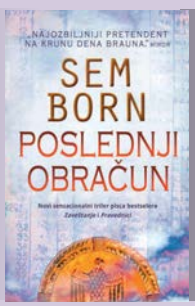
„Ono što je Džordž Lukas među filmskim rediteljima, to je Peter Berling među piscima istorijskih romana", rečeno je o autoru ove knjige o krstaškim ratovima i čuvenom bratstvu asasinskih ubica

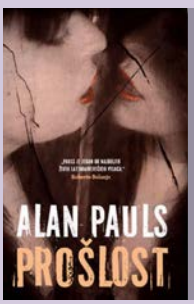
Linda Bakli–Arčer:
KRADLJIVAC VREMENA

Fantastično-avanturistički roman o putovanju kroz vreme, smešten u savremeni London i Francusku u doba revolucije, deo trilogije o vremenskim putnicima, jednom secikesi i džentlmenu i dvoje tinejdžera iz budućnosti

Sem Born:
POSLEDNJI OBRAČUN

Obezbeđenje zgrade UN-a ubilo je bezazlenog starca pod sumnjom da je bombaš samoubica. Zadatak mladog pravnika Toma Berna je da umiri porodicu, ali se upliće u mrežu zavere čiji konci vode do strogo čuvane tajne Drugog svetskog rata

Alan Pauls:
PROŠLOST

Zbog ove knjige Roberto Bolanjo je Argentinca Alana Paulsa nazvao jednim od najboljih živih latinoameričkih pisaca. Majstorski napisan roman o staroj ljubavi koja se niotkuda ponovo pojavljuje u životu junaka ne dopuštajući da bude zaboravljena

Spisak knjižara u kojima ovaj popust važi:

Delfi knjižare d.o.o. "Kod Vuka" (Bulevar kralja Aleksandra 92, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "SKC" (Kralja Milana 48, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Terazije" (Terazije 38, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Zemun" (Glavna br. 20, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna" (Makedonska 12, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Kragujevac" (Kralja Petra I 12, Kragujevac)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Niš" (Voždova 4, Niš)
Delfi knjižare d.o.o. "Super Vero" (Milutina Milankovića 86a, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Kalča" (TC Kalča, lamela E, lokal 11, Niš)
Delfi knjižare d.o.o. "Kod sata" (Kneza Miloša 33, Valjevo)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Čačak" (Gradsko šetalište bb, Čačak)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Novi Sad" (Kralja Aleksandra 3, Novi Sad)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna" (Omladinska 16/1, Kraljevo)
Delfi knjižare d.o.o. "Pančevo" (Miloša Obrenovića 12, Pančevo)
Delfi knjižare d.o.o. "Rodić" (TC Rodić, Sremska Mitrovica)
Delfi knjižare d.o.o. "Zira" (Ruzveltova 33, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "KNEZ" (Knez Mihailova 40, Beograd)
MNV Vemex d.o.o. "Bulevar" (Bulevar kralja Aleksandra 146, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Immo" (Gandijeva 21, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Subotica" (Korzo 8, Subotica)
Laguna Klub Čitalaca (Resavska 33, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Miljakovac" (Vareška 4, Miljakovac)
Delfi knjižare d.o.o. "Banovo Brdo" (Požeška 118 a, Banovo Brdo)
Delfi knjžare d.o.o. "27. mart" (Stanoja Glavaša 1, Beograd)
Knjižara Delfi NS (Big Shopping Center, Sentandrejski put 11, Novi Sad)
Knjižara Delfi Požarevac (Stari korzo 2, Požarevac)
Delfi knjižare d.o.o. "BIG" (Sentandrejski put 11, Novi Sad)
Delfi knjžare d.o.o. "Jagodina" (Vivo shopping park, Jagodina)

VREME

BROJ 1283
6. avgust 2015.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Trg Republike 5, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

sekretarijat
Ana Aleksić

redakcija
Muharem Bazdulj, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić, Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Nebojša Grujičić (kultura), Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Jasmina Lazić, Zoran Majdin, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milovan Milenković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Tatjana Tagirov, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Marija Vidić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Katarina Pantić, Živana Rašković, Ivana Smolović;
korektori: Nikola Dragomirović, Marko Tasić, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa
Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Ovo izdanje je oditovano od strane ABC Srbija

SAVET ZA ŠTAMPU
Brzo, besplatno, pravično.

04 Kultura sećanja – "Oluja":
Priča moje majke

12 Posle "Oluje": Miris praznine

18 Tribina nedeljnika "Vreme" i Foruma ZFD, 20. godina od operacije "Oluja":
Rat kome ne dopuštaju da se završi

26 Intervju: Vladika zahumsko-hercegovački i primorski Grigorije

31 In Memoriam: Rusko Matulić

32 Intervju: Branko Milanović

38 Afera "Loto":
Elvis je juče uplatio tiket

KULTURA

42 Knjige: „Bela, dijete drago" Kreleže

44 Strip: „Atentat"

45 Intervju: Vik Godar

47 TV manijak: Državna sisa

SVET

48 Potražioci azila u Nemačkoj:
Zastrašivanje Balkanaca

52 Nerešene jugoslovenske granice:
Od Piranskog zaliva do Dunava

53 Nuspojave:
Razglednica iz zaliva

MOZAIK

54 Lektira:
„Globalni minotaur" Janisa Varufakisa

61 Navigator:
Ne lomite mi botove

62 Vreme uživanja: Leto 1962. u Piranu

"Jugoslavija, pa potom Srbija i, manje-više, sve ostale republike, imaju permanentan problem trgovinskog i platnog deficita još od 1919. godine. Dakle, mi imamo ceo jedan vek problema platnog deficita, a ja verujem da ćemo kroz pet godina opet biti u istoj situaciji kao danas – opet ćemo biti u MMF-ovom programu, biće sve isto. Ima jedna zanimljiva priča, mislim kod Borhesa: mi imamo cirkularnu istoriju"

PIŠE: RADMILO MARKOVIĆ

Knjiga probrane prepiske Miroslava i Bele Krleža nije tek "tabloidna" hrana za radoznalost, nego uzbudljiv portret jedne epohe iz "donjeg" rakursa neretko tegobne umetničke svakodnevice

PIŠE: TEOFIL PANČIĆ

Krajem avgusta u prodaji će se naći srpsko izdanje knjige „Globalni Minotaur" Janisa Varufakisa. Ocenjena kao do sada najcelovitije razmatranje savremene ekonomske krize, ova knjiga uzdrmala je stručnu javnost i postala nezaobilazno štivo za svakog ko želi da spozna koliko je ozbiljna aktuelna kriza globalne ekonomije

PIŠE: JANIS VARUFAKIS

Na naslovnoj strani: Vladika Grigorije

PRIČA MOJE

1991, PRVA RATNA GODINA, ČETVRTI ROĐENDAN: Maja, Mirko i majka Vesna Rudić

MAJKE

foto Pero Rudić

Vesna Milakara rođena je 1966. godine u Donjem Klasniću, u opštini Glina na Baniji. Sa osamnaest godina se udala za Peru Rudića, mog oca, i 1987. rodila mene, a Maju, moju sestru, sledeće godine. Živeli smo u Rudićima, u Gornjem Klasniću, sve do 4. avgusta 1995. godine. Ja sam Mirko Rudić, novinar "Vremena"

Imala sam 29 godina. Ti osam, a Maja šest i po. Odvezli smo vas 1. avgusta kod mojih u Milakare, a već u četvrtak su vas vratili jer je Maja pala sa drveta, otekao joj lakat, poplavio. Nikad nije plakala, samo se smrkne i ćuti. S njom u Glinu: polomila ruku, stavili joj gips. Tu noć smo jedva zaspali. Negdje oko pola pet ujutro počelo je da gruva. Sa sviju strana samo detonacije. Tuče, tuče... Ranije, kada se to čulo, mi izađemo na terasu i ako dolazi odavde, aha, to je Komarevo, čuješ ovamo – Bosna, čuješ onamo – to je kod Fikreta. Tačno se znalo. Ovo je tutnjalo sa sviju strana. Gledam na ulicu, ljudi biciklima, sa puškom na ramenu, odlaze ka Glini. Pero ustaje, sprema se da ode i on.

"Šta ću ja s djecom, Pero?"

Ne zastaje i onako bez pozdrava: "Što svi to i ti." To su bile sve njegove riječi.

Petak je, 4. avgust, sviće.

ODLAZAK OD KUĆE

Đed, svekar, negdje se izgubio. Odlazio je među narod da vidi šta se dešava, da sazna nešto. Joj, šta bi sad? Treba namiriti onoliku stoku, treba vas, nema šta nema, a ne znaš šta bi prije. Vruće, muva milion, pojma nemaš šta se dešava...

Sjećam se da je neko poslije pada Zapadne Slavonije u maju slušao Tuđmana »

na televizoru. Rekao je da su tu akciju nazvali "Bljesak", a da za Krajinu pripremaju "Oluju" i da "nećemo ni znati šta nas je snašlo". To se znalo i o tome se pričalo. Međutim, o svačemu se pričalo. Nije bilo struje uvijek, a ni telefoni nisu radili. Radio Korenicu smo slušali preko akumulatora, nije bilo ni novina. Kad je bilo struje, gledali smo Prvi program iz Zagreba. Sjećam se da smo jednom uhvatili i neki program iz Srbije, bila je jako loša slika, onda kad je Jugoslavija postala prvak u košarci '95.

Najviše je bilo dezinformacija. Negdje na početku rata, sjećam se, na radiju je javljeno da je na Vidoševcu "borba prsa u prsa". Ti znaš da je ovaj i onaj tamo, da su jedva sposobni za ikakvu borbu, a kamoli za "prsa u prsa". Noge ti otpadnu poslije takvih razmišljanja. Dok ti saznaš šta se zaista dešava, prođe nekoliko dana u toj agoniji. Onda, isto negdje na početku rata, jedne noći grmi neki vrag. Ruši se nešto, pada, zuji, bruji, trese se kuća, zvone prozori, puca, misliš da traje vječno i tako četri puta. Palimo radio, vele: "Pale četri rakete zemlja-zemlja na Samobor." Ukočili smo se. Znaš ti šta to znači? Pa njih četri su sravnile Zagreb! Nema spavanja. Koliko je tu ljudi pobijeno... Sreća pa je neki čovjek odlučio da ih sruči u neke jaruge, močvare, tako da niko nije stradao. Srećom... Kako bi se danas ovdje živjelo da je pogodio grad?

Godinama smo tako živjeli u tim nagađanjima i slušanjima. Onda ljudi dođu sa ratišta pa objašnjavaju šta smo to mi čuli, pričaju, pa kreće zezancija; kada neko pogine, pokunjimo se neko vrijeme. Poslije opet živnemo malo ili dođe sezona nekih radova pa se tako skrenu misli. Na kraju nađeš svoj neki način shvatanja svega što se priča i šta se dešava: sve da bi se našao neki svoj mir, da bi mogao da ostaneš normalan, da paziš na malu djecu i da, na kraju krajeva, možeš i nekako da radiš. Uglavnom, te Tuđmanove prijetnje nismo shvatili toliko ozbiljno. Poslije "Bljeska" se nešto slično moglo očekivati, ali niko nije vjerovao da ćemo ići za Srbiju.

Niko živi nije o tome pričao.

***

Negdje oko podne u petak, staje kod naših vratnica neki zeleni auto pun djece, vozi jedna žena. Traži Slavka Ljiljka iz sela, ne sjećaš se ti njega... Šta se dešava? Napali su sa sviju strana, ne zna se ništa, padaju granate, a i tako joj rekao muž. Velim joj ja da ako ne nađe Slavka, da se vrati k nama, ima mjesta za sve.

Malo kasnije, evo Soke. Ona je đedova sinovka. Ima lijepe zelene oči. Živjela u Zagrebu i '91. je izbjegla u Klasnić. Mnogo nam je pomagala i tokom rata i poslije. Stižu i vijesti: poginuo ovaj, poginuo onaj, između ostalih i jedan Sokin rođak iz Brestika. Ginu ljudi, ali ti više nemaš onaj osjećaj kao ranije. Pogino je, joj, ajde dalje, zakopavaj ga, misli o sljedećem. Tuče se, vodi se rat, šta da radiš... I dalje niko ne priča o bježanju.

Na đeda više ne možeš da računaš. On tada ima 63 godine. Inače je bio siroče, svoju majku nije upamtio, tako je pričao. Imao je sve one osobine za tu generaciju ljudi koja je odrastala u Drugom svjetskom ratu: prek, svojeglav, tvrdoglav. Bio je i vrijedan, pošten, iskren i osjetljiv na unučiće, a posebno na tebe, imenjaka svog. Njegova žena, vaša baba Janja, Perina mati, bila je u Beogradu tad. Imala je operaciju.

Sad kad je Soka tu, lakše mi je, imam nekog starijeg pored sebe s kim se može pričati, a i ona je već jednom bježala. Veli ona meni da uzmem da se spakujem. Šta da spakujem, kog vraga? Kaže ona: "Sve što imaš novo i sve zimsko." Početak je avgusta, šta će mi zimsko? "Slušaj me dobro: svu zimsku garderobu strpaj! Jorgane, bunde, sve za zimu. Sad će ti svako dati neku tanku krpu, sad ti čudo ni ne treba, ali šta ćeš kad dođe zima?" Pa, kud mi idemo, mislim se. Dobro, poslušam ja i počnem pakovanje, a kako pakujem, pakujete i ti i Maja. Ja se sad svađam s vama, stalno ste nešto ubacivali preko reda. Sjećam se da ste ćušnuli nešto, šta je, kad ono Perina slika, ona mala uramljena. Pretrnem sva, trpajte sad šta hoćete.

Odjednom, zuknuše avioni. Ma nisam se stigla ni okrenuti. Znam da mi tad nismo imali avione. Počeli su i avionima da nas tuku. Gađali su neki sanitet i jako je ranjen jedan čovjek. Ti avioni su mi ugnali toliki strah u kosti da sam ja cijelim putem u bježanju čula avione kad god traktor krene. Čim traktor stane – nema aviona. Pa šta je, jesam luda? U stvari su brujale one rifne na velikim gumama na traktoru. Ne bi ja to ni shvatila, nego kad smo došli negdje do Banjaluke, kad nas je preletio pravi avion, onda sam shvatila šta je traktorska guma, a šta pravi zvuk.

Petak uveče. Soka veli da idemo spavati kod nje jer njena kuća ima betonsku

"Istresem šećer sa stvari u prikolici, ali on se zaljepio za sve. Prevrćem tako po stvarima, vadim meso, kobasice, slaninu, pravim malo reda. Gledam jel se šta slomilo, jašimo po tome danima, kad eto neke stare vojne vreće, poparane, musave. Mislim se šta je đed ovdje metnuo, već ljuta na njega. Otvorim, a unutra, kocke. Ne lego, nego neke malo veće. Tu je još i drugih vaših igračaka i kamenje. Šta je ovo za boga miloga? Ti ćutiš, gledaš u me kakva će biti reakcija. "Vide šta je mali natrpa", pokazujem ovoj dvojici. Oni zanijemili. Plačemo svi. Natrpalo dijete kamenja iz avlije za uspomenu"

ploču. Ako budu gađali, biće sigurnije. Znaš koliko mi je tu spalo straha. Vi isto zadovoljni. Zaspali, milina.

***

Subota, rano se budim, čujem cestom idu konji. Gledamo natovarena kola, ljudi bježe, ne poznajemo nikoga. Okle ovi idu kad su već dovde došli? Kad su krenuli? Samo što je svanulo. Vraćamo se kući, kažu pao Knin. Kako pao Knin? Sad je tu svađa. Kako je moguće da je pao Knin? Nigdje ništa ne možeš da čuješ, valjda su ometali radio, ne znam. Sad je već panika. Soka je otišla na sahranu. Neko donio informaciju da su probili u Bačugu, taj deo iza leđa Petrinje, odnosno, htijeli su da opkole Glinu, da presjeku put da narod ne može bježati. Već je opšti metež.

Vraća se Soka sa sahrane, golf joj pun stvari. Ušla u avliju i kaže đedu: "Čiča, od ovoga nema ništa! Pogino je ovaj, pogino onaj, prošli su vamo, prošli su tamo, ja ode za Banjaluku." Kaže đed: "Soko, oš ti meni povesti ovo dvoje djece i snaju?" Veli: "Da! Sve ovo vadim, vozim njih." Kud ću ja sad? Sve što sam imala, složila sam u prikolicu. Neću ja ići. Kud ću? Ne znam od Pere ništa. Bili smo mi '91. nekoliko mjeseci u Beogradu i znam kako sam se provela bez igdje ičega i neću opet. Ode Soka sama.

***

Poslije nekog vremena dolazi Rajkova žena Dragica sa traktorom i onim dugačkim traktorskim kolima. Traktor nit je imao svjetla nit je imao kočnica, a vozi ga žena. U kolima četvoro male djece, još dvije žene i puno, puno stvari. Veli: "Reka' je Rajko da mi idemo k vama i da tu čekamo šta će dalje biti." Opet mi je lakše, nisam sama. Sad će neko da ispeče kruva, vi se igrate s Dragičinom djecom.

Uveče tog dana, ja više nisam mogla proći avlijom ni po kući koliko je tu bilo ljudi. Nisam mogla prići sudoperu da operem ruke, muzla sam krave. Ne znaš šta bi prije: bi li da pravim nešto za jelo, bi li još pakovala nešto... Kad je krenula informacija da je Knin pao, da su glavni pobjegli, onda se narod zapitao: čekaj, za koga ja ratujem, idem i ja spašavati svoju familiju.

Sad i mi moramo kretati. Gotovo je. Idemo u šumu. Nosimo hrane za dan, dva, dok to ne prođe. Moramo se skloniti od granata pa ćemo se vratiti kroz par »

PUT U NEIZVESNOST: Zbegovi iz Krajine

Fotografije: Aleksandar Kelić

IZBEGLIČKA KOLONA KAO SUDBINA: Avgust 1995.

dana. Niko ne spominje Srbiju. Đed kad je čuo Soku da "od tog nema ništa", uvatila ga je panika i on je samo trpao i trpao u prikolicu. Ja sam dotad sve lijepo pakovala, on sad samo tovari. Sikire, bicikle, puške neke, karabini valjda koje su zadužili za seoske straže, cijeli put smo ležali na njima, nogama ih gurali, ne znam kako to nije opalilo. Kante masti, sve suvo meso, sva rakija, sve, sve, sve. Šta je sve stalo u tu prikolicu, ja tebi ne mogu ispričati. Na traktoru, od kosidbe, ostala ona velika traktorska kosa.

Imali smo neke balone obložene stiroporom, to smo nosili na njivu, kad idemo kùpiti sijeno, pa da imamo ledene vode. Imali smo i neku veliku braon kutiju sa suvim keksima koju smo kupili od unproforaca, Nigerijaca. Ti Nigerijci su bili sirotinja, bilo im je hladno kod nas pa smo im pleli kape, davali im pijetlove, a oni nama šta su imali: gorivo, te kekse, marmeladu, voće, tad ste prvi put počeli jesti kivi. Belgijanci su bili skroz hladni, nadmeni. Francuzi su vam stalno bacali bombone iz džipa kad bi prolazili kraj naše kuće. Vi ste već znali zvuk tog džipa i onda se strčite do ceste i mašete im...

U toj zbrci, ja se nekako čujem sa bratom. I on je rekao da se kupimo i krećemo i da javim ovima u Milakarama da nikako ne ostave babu Stanu, tvoju prababu. Bilo je priča sa hrvatske strane da narod ode, a ostavi starce, pa da svašta bude. Ljudi od strave ne mogu da se kontrolišu. Ko to nije doživio on to ne može shvatiti. Možemo mi sad slušati, prepričavati, gledati televizor, ali rat je nešto najstrašnije na svijetu. Kad ti sam proklinješ rođenu mater što te je rodila zbog toga šta ti se dešava, kako onda nećeš psovati neprijatelja ili misliti mu ružno. Kad tebi strah udari u glavu, ti se braniš, ti ne znaš šta ti radiš... Kakva su psihička stanja tih koji su se išli iživljavati na starima ili ranjenima, to je tek van pameti.

Odem ja u Milakare da prenesem poruku. Vi ste valjda ostali sa Dragicom i njenom djecom. Svratim kod Đukića, učitelja Pere i učiteljice Danice. I oni se pakuju, ne znaju ništa. Poslije su autom otišli prije nas, ali ne znam kako su prošli. Oni su nam bili komšije, moji učitelji u školi. Danica je bila i tvoja učiteljica. Ja sam ih zvala "drug" i "drugarica" – i danas ih tako zovem. Vas su jako voljeli, a Tihana, ćerka njihova, čuvala vas je kad sam ja radila u pošti u Glini. Tihana je tad bila u Novom Sadu. Pisala mi je poslije kroz šta je prolazila gledajući kolonu na televizoru...

U Milakarama ista slika. Pakovanje, metež... Vratim se kući, u Rudiće.

Eto k nami babe Ljube i Koste. Idu polako cestom, kraj njih već prolazi kolona, drže se za ruke. Stisli se sami. Kosta i đed su bili parnjaci, družili su se i zvali su se "kolegama". "Kolega, idemo li?" "Idemo."

OD KLASNIĆA DO UNE

Jedva smo se uključili u kolonu. Kad smo mi izašli iz kuće, negdje oko ponoći, naroda je još ostalo unutra. Nema Pere. Ništa ne znaš o njemu. Da li mu ostavljati kakvu poruku?

Stajemo kod Koste i Ljube da i oni utovare svoje stvari. Ne znam kako smo našli mjesta. Ljuba, sirota, kako je digla svoj taj zamotuljak, prodre neku vreću i po cijeloj-cjelcatoj prikolici se prospe šećer. Po svemu, po Maji, ušlo joj u gips, ma joj... Ma pusti šećer, ko mari za to, kreće se. Uključuje se opet đed nekako, kad vrisnu Ljuba: "Stani!" Šta je? "Nijesam svjetlo ugasila." Đed *gradi* svjetlo, žarko sunce, psuje kuću, sve... Nije ugasila svjetlo. Vidiš šta ti je psiha?

Sad je meni briga Dragica, koja je iza nas na traktoru bez kočnica i sa tim kolima koja su gora od prikolice. Kola krivudaju, zanose traktor, nema svjetala, noć je. Vičem đedu da ne srlja, da ne žuri, da je ne izgubimo. Ja u ruci držim bateriju i osvjetljavam joj. Kad zaostane, mašem baterijom, dajem joj signal da nas vidi.

***

I goni, goni... Ja sjedim kontra, držim bateriju i svijetlim Dragici, vi se ušuškali, hladno je. Ljudi viču da je pala Petrinja, treba se skloniti sa glavne ceste. Šta će biti? Treba ići u šumu, ne treba ići u šumu... UNPROFOR je dotad bio na granici sa Bosnom i nije davao da se prelazi bez propusnica. Onda je neko javio da se UNPROFOR sklonio. Samo da pređemo most na Uni, u Dvoru. Idemo ka Bosni. Do Dvora ima 30, 40 kilometara, nije to puno, ali nikad stići. Samo se o mostu razmišlja. Tebi nije bilo jasno zašto je taj most toliko bitan. Tražio si da te probudim kad dođemo do njega.

Vozimo kad jedanput pred nama kolona. Stoji. Gdje smo? Mrak okolo. Veli: "Samo smo do Žirovca došli." Drugo, treće selo od Klasnića. Za pet sati putovanja se nismo pomjerili dalje od dva sela.

Odjednom, kreće se misliti na gorivo. Đed gdje god čuje da ga ima, on ode da vidi, a mi ostajemo na traktoru. Onda je izašao i sa traktorom iz glavne kolone da se tamo negdje uvuče, našao je gdje ima. Nemoj đede, imamo goriva, ostavio je Pero dosta. Jok. Njega uvatila panika da će ga nestati i ode on. Mrak, neki puteljak, neki ljudi, traktori stoje i grunula je neka detonacija blizu. Onda smo svi počeli vrištati da se vraća nazad. Kako je on okrenuo nazad, upetlja mu se kosa sa traktora u one špage na utovarnoj prikolici od nekog čovjeka. Ništa se ne vidi. Mi gledamo

Foto: Aleksandar Kelić

“Maji se pridremalo. Zaspala je na školskoj klupi. Sad se ja ne mogu od nje pomaknuti jer će pasti. Stojim tako i padne mi na pamet priča mog ćaće kako su ‘43. bježali za Bosnu pred Švabama, ustašama, ne znam pred kim sve. Peta ofanziva je to valjda bila. I kaže da se sjeća kako je njegova mati cijelu noć koljenima držala klupu dok je njegov brat spavao. E, da. Poslije 50 godina, radila sam išto što i moja baba”

oće taj otuda ustati, bleknuti, pripucati još. Ja ne znam kako smo se otuda izvukli. Taj čovjek nam riječ nije rekao.

Kolona i dalje stoji. Povlači se i vojska iz okolnih mjesta i svi su nagrnuli na jednu cestu. Ja nemam predstavu gdje smo, nikad tuda nisam išla, šta se dešava. Kako je svanulo, vidimo ispred nas ljude koji su satima prije nas krenuli. Po avlijama hodaju krmci, ulaze u kuću, narod odatle je već otišao. Naša stoka je ostala zatvorena, imali smo automatske pojilice, neće ostati bez vode. Okrenem se, iza nema Dragice... Nikad nisam čula njenu priču, kako se izborila. U Vojvodini je sad, u nekom mađarskom selu, sjetiću se kako se zove...

***

Sad je već dan, nedjelja, 6. avgust. Treba nešto pojesti, treba negdje i u ve-ce. Udarilo sunce, šećer se otopio. U nekom momentu, Maja kreće da pjeva. Mislim da je bilo “Dvor daleko, Dvor daleko”. Tad ste pjevali borbene pjesme. Nismo mi vama pričali ništa o ratu. Sami ste zaključivali, pamtili te pjesme. Nisam vam dala da ikome kažete da je ustaša. Učila sam vas da ne psujete, da ne lažete, ne kradete. Da budete ljudi, što kaže Pavle.

Maja pjeva, ja ćutim, a Ljuba se okrene pa onako začuđeno: “Majo, pa ti pjevaš?” “To ja, teta Ljubo, samo da ne zaboravim.”

Kad krene kolona ne moš stati i da hoćeš, ali uglavnom se ne mrda. Stojiš u rupi u prikolici, oko tebe stvari. Jedemo one kekse i pijemo vodu. Bilo je i onog kruva što je neko ispekao. Meso, mast, rakija, sve je zatrpano ispod nas, ne možemo do toga.

Oko tebe žene, babe, đedovi, djeca, nikog ne poznaš. Mlađe žene pričaju među sobom. Neko više nema kave, ko će kuvati kavu. Priča tako krene, zezancija, domuđavanje, dok neko ne veli: “Šta vi mislite kad se naši ljudi vrate pa uđu u one prazne kuće?” Onda opet muk, vratiš se u agoniju.

Siđemo sa prikolice, prošeta se malo. Imali smo i glavicu kupusa i džema. Ide žena neka i veli: “Koliko još ima do Dvora, gdjee ću kupiti kruva?” Mislim se u sebi: gdje si ti živila do sad? Dam ja njoj onaj naš kruv jer sam znala da ne može dugo stajati, pokvario bi se, a i imamo kekse koji su suvi i ne može im ništa biti. Nekima sam tu dala i džem, ne sjećam se.

Onda naiđemo na neku krušku. Žuti se pantelnjača, svi navališe na nju, potrčaše. Ja vama velim: samo po jednu. Šta bi s vama da ste dobili proljev po toj vrućini? Onda se pojavi ždrijebe. Prišlo našoj prikolici i vi skupljate šećer po stvarima, Maja ga istresa iz gipsa i dajete mu.

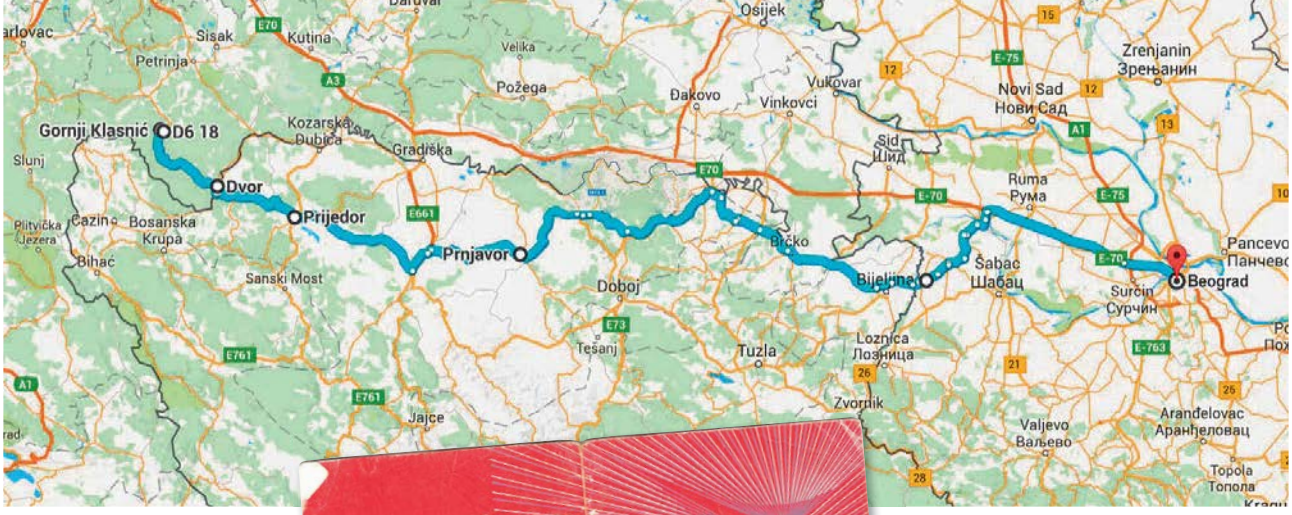
***

Izbijemo na neku ravnicu. Viče neko da se sklanjamo, da se smičemo sa puta, moraju proći tenkovi. Đed neće da se smakne: “Dijete mi je prebilo ruku, ja se ne smičem nikuda, moram preći most.” Natežu se oni, a tenka nigdje. Pogledam na drugu stranu, tenk ruši neke kukuruze, ne treba mu cesta. Kad eto ti, iza nas, ide neki grivonja, kosa mu do ramena, nizak, samo prsluk neki maskirni ima na sebi, mitralješčina visi preko njega. Vozi neki auto koji nema ništa, samo točkove i to gdje on sjedi. On sad mora proći, a đed se neće smakne. Veli grivonja: “Daj dijete, ja ga vozim preko mosta.” Ma koga ti voziš? Gdje bih ja sjela s djetetom na tu šklopociju. Velim ja: “Samo vi hajte, dijete ima gips, dobro je.” Prođe ovaj nekako.

Sad već ima nekoliko kolona po cesti. Eto ga neki kamion pored nas i ide i ide... Put se sužava, đed opet neće da se smakne. Kamion napred dva centimetra, đed tri i guraj se s kamionom. Opet viči na đeda da pušti budalu – jok. Jedanputa skoči đed da psuje, prepoznao je ovog iz kamiona: “Sram te bilo, balavče jedan, sad sam ti bio sa ćaćom!” Ja ne znam ko je tu popuštio, ko je prošao prvi, ali nekako smo nastavili.

Onda kreće neka pucnjava. Viču: “Silazte, silazte, prodiru Muslimani od Bojne, bježmo pješke.” Krenuše ljudi bježati, ja se vratim nazad na prikolicu. Nek ide kud ko hoće. Puštite me na miru da se patim na toj prikolici kako se patim. Stvorila sam svoju neku sliku. Ma kakvi Muslimani. Ništa nije bilo.

Onda, eto ga jedan političar, da ga ne spominjem sad. Ide pješke u suprotnom smjeru, ne znam šta radi, obilazi narod, traži nekog svog, šta li. Znamo se. Dosta je naših kobasica pojeo. Pitam koliko ima do mosta? Veli: “Još malo...” Nije meni bilo do toga da on mene umiruje. Ja stvarno nisam znala koliko još ima do mosta. Šta je mislio, da sam ja krava, pa »

"PUT SPASENJA": Izbeglička ruta i baptistička brošura

će me tako smiriti? Reci mi istinu pa se ja onda nosim s njome kako znam. Vičeš "još malo" pa ja živim u toj nadi i ubijam sebi i to malo zdravog razuma.

***

Prođe cijeli dan, nema mosta. Ljubi se upalile vene po nogama od sjedenja, krv stoji, bole noge. Kad, veli ona: "Joj, evo moga Steve." Njen sin Stevo je bio vojno lice. Vidio je da narod ide, pa je krenuo od mosta da traži ćaću i mater. Plaču. Onda nam je on rekao koliko još ima, da je kolona takva i takva, za to i to vreme ćete preći most. Kaže: "Vi tako nastavite, Vesna i djeca nek idu sa mnom." O Peri i dalje ne znamo ništa, niti o mojoj braći... Neću ja ići. Čekamo Peru. Neće ni Kosta sa Stevom. Veli Stevo: "Ajde, ćaća, imao si moždani udar, bolestan si!" Ma kakvi. Možeš ga ubiti, ali on neće ostaviti kolegu i gotovo. Na kraju ode Ljuba. Opet sam sama s njima. Ovaj imao moždani udar, a sjedi cijeli dan na suncu. Do tad ga je pazila Ljuba, a šta ću ja ako mu se desi nešto? Stalno ga nutkam vodom, oš ovo, oš ono. Sad je već i đed umoran. Nije spavao dva dana i dvije noći, a mosta nema. Pije tablete za smirenje.

Pada mrak. Sve je palo. Povratka nema. Sad se već zna kuda se ide – ide se za Srbiju...

Kreće lom u glavi. Šta ćemo mi u Srbiji? Kod koga ćemo u Srbiju? Šta radimo mi? Šta ćemo mi raditi tamo? Nigdje ničega nemaš. Onda neko kaže: "E, kome one kosti ostadoše." Tako to ide... Iz trenutka u trenutak. U momente se opustiš, onda te nešto tako presiječe. Plačeš. Ja i ne znam kad se nije plakalo. Ako ne plačeš, onda ćutiš, ako ne ćutiš, onda galamiš, raspravljaš i onda opet se neko nečega sjeti pa opet plačeš. Gledaš oko sebe, strepiš samo da saznaš za svoje najbliže, jesu li živi, hoće li se izvući. Do Banjaluke sam, kažem ti, strahovala od aviona.

Pogledam prema vama, ćutite, ti stiska u ruci neku crvenu knjižicu "Put spasenja". Ne znam odakle ti to, mislim da je još imaš u onoj svojoj torbi. Neka baptistička knjižica, šta li je bilo? Šta sad da mislim? Nisam ti to ništa dirala.

***

Ne znam u kom momentu smo sreli Blagoju. Veli da je sreo i Peru i ovog i onoga, sviju je sreo, svi su živi. To me podsjetilo na priču mog đeda koju nam je pričao kad smo bili mali. Bio je ranjen u Drugom ratu pa je bio na Petrovoj gori u zemunicama na liječenju. Tako su, pod zemljom, skrivali ranjenike, to je bila bolnica. On dobije tifus i oni ga, jadnika, izbace u neku štalu da ne zarazi druge. A tifusari su u bunilu, buncaju, u agoniji su i strašno su žedni. On je tako ležao u slami, mlatarao rukama i u tom mlataranju razbije jaje iznad glave. Bilo gnijezdo. Prinese ruku ustima, nekako pojede to jaje i nekako se povrati, živne malo. Ustane, krene iz štale i sretne nekog čovjeka sa konjima. Okle si, šta si, jel poznaš toga i toga, pita ga ovaj sa konjima. Veli đed: ma kako ne, mi bili tu i tu. Nije nikog poznao nego je lagao da bi ga ovaj povezao i nahranio. To mi je prošlo kroz glavu kad je naišao Blagoja. Mislim se, ovaj je ko moj đed. Ipak, Blagoja je vas malo razveselio: "Jupi, ide tata", vičete. Ma nismo ga povezli, produžio je pješke, tako se brže išlo.

Negdje oko ponoći te probudim. Most na Uni. Mjesečina bila.

OD UNE DO PRNJAVORA

Poslije mosta je već neka civilizacija, neko nešto komanduje, upravlja se da se pređe i Sana. Kad smo i nju prešli, Kosta viče đedu da stane negdje, da parkira, da se malo odspava. Stane on, mrak je. Nekako je odremao za volanom.

Mi pričamo u našoj prikolici. Čujemo da još neko priča, glas mi poznat. Krećemo nekako međusobno, oklen ste, iz Gradca, pa Goco jesi to ti, pa ja sam, ko je to... Žena mog kolege iz pošte. Isto se tu parkirali da odmore.

Šta li sam se gluposti naslušala u toj pošti. Na početku svega, kad se formirala HDZ, kad su osvojili vlast i kad su uveli te šahovnice kao simbole, svi su urlali: "Nećemo mi ustaške simbole! Oni su nas klali, neće više! Neće više! Ja ću, ja ću ići! Neće mladi ići. Mi ćemo ići prvi. Mi, mi, mi." Đedovi su se tako skupljali kod pošte i gakali. Kad je stvarno puklo, kad je počelo, ovaj zavio glavu, onaj zavio ruku, drugi nosi štap, joj uvatilo u kičmi, ne može mrdnuti niko nikuda. Ko će u rat – mladi.

Još nešto da ti kažem. Tek što je krenuo rat, počeli su da stižu dobrovoljci. Ulazili su iz Bosne i prolazili kraj nas. Poslije par dana ide im rodbina u posjetu. Mi nemamo struje. Ja napolju perem tonu veša, a Maja mi prospe punu činiju piljevine u zadnju vodu za ispiranje. Mučim se sad s tom piljevinom kad se čuju autobusi i neka muzika od koje sam se naježila od glave do pete. Šta je ovo, ljudi moji? Pustili sa nekog razglasa u autobusu "Tamo daleko". Eto koliko smo mi znali

o Srbiji i srbovanju. Prvi put sam tad čula tu pjesmu. Možda je neko, u stvari, i znao, ali ja nisam. Te stvari su bile zabranjene.

Mi sa sela, obični ljudi, dobro, bilo je svakakvih, ali većina je samo gledala svoje poslove. I te '41. poneki su trčali za ustaškim kamionima koji su ih po glinskim selima skupljali da ih vode na pokrštavanje, misleći da će ih tako ostaviti na miru, a u stvari su ih vozili da ih sve pokolju u crkvi.

***

Ne možemo dugo ostati tu, a ne znamo šta bi. Da li da čekamo Peru? Kostin Stevo je rekao da će odvesti Ljubu pa će se vratiti i po nas. Kolona ide i ide. Svanulo je i odošmo i mi. Ne čekamo nikoga, ne vrijedi. Sad je malo i prohodnija cesta, ima naroda, ali se ne stoji više. Dva dana smo na suncu, u istoj robi, neokupani, šećer otopljen svuda. Jedemo samo kekse i pijemo vodu.

Poslije Dvora na Uni, stižemo u Prijedor, u ponedjeljak oko podne. Đed me posluša i stane negdje da malo složim stvari, da istresem šećer, da sklonim puške, da prepakujem sve. U onoj cijeloj frci kad smo se pakovali po noći, nekako sam završila sa somotskim hlačama na sebi, a napolju trideset i ko zna koliko stepeni.

Sjednu đed i Kosta u lad i vi ćete s njima. Skuvam im kavu, dva dana je nisu pili. Sad više nije toliko napeto. Sad više nismo u direktnoj opasnosti. Može se i sa đedom pričati. Sporadično se priča o padu Krajine, o tome šta se desilo, ko je izdao, zašto nas ovi vamo nisu podržali, ali to više nije prioritet. Jedini je cilj da saznamo ko je živ, ko se izvukao ili ko je stradao. Onda pričamo o tome šta smo ostavili, šta smo ponijeli. Nismo uzeli televizor, na primjer, jer smo se bojali da ga ne razbijemo. Ti veliš da ti je ispod televizora ostala čokolada, da si je tamo sakrio.

Sjedimo tako pored ceste i gledamo ko prolazi u koloni. Ljudi idu na kosilicama, kultivatorima, na svačemu, aute voze žene, djeca... Odjednom, eto ti ga đed Dragan, moj ćaća, leti na traktoru. Maši, maši, ali jok, ode on, ne vidi. Ne znam ni kako su se svi oni skupili u Putincima. Znam da su otišli istim onima koji su u Vojvodinu došli poslije 1945, kao kolonisti.

Tu gdje smo stali je bila neka kuća. Ispred sjede dvoje starijih ljudi, dvorište im izgleda kao naše pred kretanje. Svi uzimaju vodu, ovaj uzima ono, ovaj ono. Uzmem ja svoj tiganj, isti ovaj crni, i odem do njih da pitam da vam ulijem po jaje, jedete samo kekse. Veli ova žena, kako ne, nemoj ništa uzimati, evo ti moje masti i daje mi kanticu, a tamo jedva dvije žlice masti. Ja ispečem jaja i kad sam malo odtrpala prikolicu, natrpam joj kanticu punu naše masti.

Dâ ona meni i da se malo operem, da se presvučem. Umijem i vas. Istresem šećer sa stvari u prikolici, ali on se zaljepio za sve. Prevrćem tako po stvarima, vadim meso, kobasice, slaninu, pravim malo reda. Gledam jel se šta slomilo, jašimo po tome danima, kad eto neke stare vojne vreće, poparane, musave. Mislim se šta je đed ovdje metnuo, već ljuta na njega. Otvorim, a unutra, kocke. Ne lego nego neke malo veće. Tu je još i drugih vaših igračaka i kamenje. Šta je ovo za boga miloga? Ti ćutiš, gledaš u me kakva će biti reakcija. "Vide šta je mali natrpa", pokazujem ovoj dvojici. Oni zanijemili. Plačemo svi. Natrpalo dijete kamenja iz avlije za uspomenu. Tek poslije si ti objasnio da si htio da sačuvaš igračke, da baciš vreću u naš potok, a da je ne bi voda odnijela, natrpao si kamenja da potone. Jel tako? Zadržavalo se to kamenje po kući godinama poslije. Držali smo ga i u akvarijumu. Negdje se razvuklo u silnim selidbama po Beogradu. Ma dobro.

Negdje sam vam tu kupila i bombone. U svemu tome, u džepu sam imala samo 40 dinara i to tuđije. Toliko je koštala vreća brašna i to su mi neki dali da im Pero donese džak brašna još prije nego što smo krenuli. I imala sam još 300 maraka.

Bila je tu i jedna majka sa bebama. Tek sam tada videla šta je patnja. Dijete se ojelo. Skinula mu pelene, pa ga sve hladi rukama, a ono crveno, crveno. Nema krema, nema hrane, nema ništa. Dala sam joj kesu mlijeka u prahu koje smo isto dobili od unproforaca.

Krećemo dalje. Idemo do Steve, ka Banjaluci, a poslije kod Ane, Perine sestre, vaše tetke, u Zemun. Cesta je sad prohodnija i jasno je da se vozi za Srbiju. Smišljamo gdje da dođemo do goriva, rečeno je da ga usput dijele.

***

Vozimo se dalje, šišamo niz cestu. Ne sjećam se da smo ikoga sreli. Niko nikome ne smeta. Gdje god stanemo, sipamo vode i svuda je ima, ili ćatrnja ili česma ili samo curi iz zida.

"Negdje na putu je poginuo od Bogdana Sljepčevića sin, a ovaj mali ga samo pokrio nekim granama i otišao. To su teške stvari... To nije nimalo naivno... Ratno druženje je pet puta jače nego ovo obično. Gledaš film pa se ukočiš, ali kad ti to proživljavaš... Tebi onaj najbliži, s kim si išao u školu, s kim si se igrao, on gine i ti tu ne možeš ništa učinti, a nešto moraš, i onda misliš da će ga ta grana nekako zaštititi"

Poslije podne udari kiša. Imali smo ceradu, ali dok je nju đed razvukao, dok smo je mi namjestili da nas ne poguši, kiša stane. Sve pokislo. Opet smo negdje pravili pauzu. Kod nekog čoveka na ćošku. Bila je tu neka gostiona, kamenorezac, šta li je, neko lijepo dvorište. Točili smo vode valjda. Vas dvoje ste našli neke mačiće i okačili ste jednome neku mašnu oko vrata. Ne znam gdje ste to našli. Tu ste se prvi put malo opustili, razigrali se sa tim mačićima. Mi opet popili kavu i nastavili dalje. Plakali ste za mačićima. Ostavili smo ih, da. Samo su mi još mačići falili.

Prolazi vrijeme, utorak, srijeda... Spavaš na otvorenom nebu. Ujutro se budiš, otvaraš oči, a kapci teški, teški od rose. Samo se obrišeš rukom i kao da si »

Miris praznine

Napuštene, porušene kuće. Rojevi muva. Slatkasto lepljiv miris, poput krvi. Tragovi koje za sobom ostavljaju ljudi koji panično beže. Gledam neke ljude u zelenoj odeći kako na prikolice tovare frižidere i mašine za pranje veša i pitam se da li su to vojnici, pljačkaši ili meštani koji s pravom iz svojih kuća iznose vredne stvari

Ulazim u kuću kroz ono što su nekad bila vrata i ostajem bez daha. Kao da mi je nepoznata ruka pritisnula plastičnu vrećicu na usta i nos. U kući je ustajao, težak, topao zrak. Već danima se u njoj nije prozračivalo, pa je osjećaj u ustima i na jeziku slatkast i ljepljiv, s aromom trulog voća. Kao kad zagrizete voćku odstajalu u boci kruškovače, samo bez alkohola. Nešto poput užeglog maslaca. Sličan miris nose i predugo upotrebljavani donji veš, te posteljina koja dugo nije prozračivana.

Taj miris priziva mi se u pamćenje svaki put kad vidim slike ratova – u Siriji, istočnoj Ukrajini, Africi... Za mene je to miris rata – ponekad sveobuhvatno grize poput prašine, ponekad slatkast poput krvi, ponekad ujeda poput raspadajućeg mesa... No, to nije i miris poraća. Poraće za mene uvijek miriše isto: po ljudima koji više nisu tamo gdje pripadaju.

Hrvatska, kolovoz 1995. Nakon četiri godine rat u bivšoj Jugoslaviji bliži se kraju. Pripadnik sam televizijske ekipe pri mirovnoj misiji UN-a, koja dokumentira stanje na području koje se donedavno zvalo "Republika Srpska Krajina". U njoj je živjelo 450 tisuća ljudi prije nego što ju je 4. kolovoza pregazila Hrvatska vojska. Stanovnika je sada na tom području, procjenjuje se, između 130 i 150 tisuća.

PUSTOŠ

Zrak je još hladan kad ranom zorom krećemo iz Zagreba. Prva linija fronte, prema kojoj smo se zaputili, nije daleko, svega sat vremena vožnje, odmah iza Karlovca. Znamo da smo stigli kad umjesto ljupkih dvokatnica uz cestu ugledamo same ruševine, kuće obilježene pogocima granata i pougljene prozorske okvire bez stakala. U nekim selima kraj kojih prolazimo, kuće izgledaju prilično dobro, čak useljivo, u drugima su očito već dugo samo ruševine, u njihovoj unutrašnjosti već se ukorijenilo grmlje i mladice drveća.

Što dublje ulazimo u brda, u područje prema granici s Bosnom i Hercegovinom, zgrade postaju sve skromnije i manje, raslinje niže, a cvrčci glasniji. Nigdje nema ljudi. Sunce je visoko na nebu, vladar plavog beskraja, čije nas svjetlo zasljepljuje. Jadransko more je negdje desno, južnije od nas.

Selo u koje smo se zaputili nalazi se izvan asfaltirane lokalne ceste. Do njega stižemo tek nakon par stotina metara vožnje makadamom. Na prvi pogled neke kuće izgledaju netaknute, druge su očigledno još donedavno gorjele. Trećima je krov oštećen.

Nema tragova borbi, ali usprkos tome gazimo po razbijenom staklu. Je li netko namjerno porazbijao prozore ili je olujno nevrijeme učinilo svoje? Zastore je vjetar u svakom slučaju otpuhao na ulicu. Sad kad nema ni daška vjetra, mrtvo vise kroz prozore.

MUVE

Ulazim u kuću i oblijeva me znoj, premda je unutra sigurno svježije nego vani. Ali ja to ne osjećam. Upravo suprotno: prati me osjećaj nečeg toplog i vlažnog, prije svega ljepljivog. Muhe, stotine, tisuće njih, svoju pozornost usmjeravaju na nas.

Većina ih se roji oko stola i hladnjaka, te na zastoru koji je

se umio. Vi se budite, ja gledam na sat, šest, pola sedam. Razmišljam koliko ljudi sad žuri da stigne na autobus da ide na posao. Neko ide hraniti krave, neko ide vamo, neko tamo. Kad imaš tako neku dnevnu rutinu, ne pitaš se šta rade drugi ljudi po svijetu, u Americi, u Kanadi, u Zagrebu. Nemaš vremena da razmišljaš o tome. Šta sad neko misli o nama? Da li drugi mogu da shvate šta se ovom jadnom narodu dešava? Mi već danima sjedimo u prikolici. Što je najgore, mi ne znamo kud idemo, šta nas čeka, kakvi će naš život dalje biti. Nemaš kuće, nemaš ništa. Nisi još ni svjestan, u stvari, koliko toga nemaš i bez čega si ostao.

OD PRNJAVORA DO BEOGRADA

Negdje u srijedu ujutro, sretne nas Stevo. Skrene nas sa puta i dođemo u Prnjavor. Tu mu je živela tašta, žena i tu nas čeka baba Ljuba, ali i drugi ljudi iz Klasnića, njihova rodbina, puno dvorište. Od Pere ne znamo ništa. Kad smo sišli, jedva smo hodali. Drhću noge. Tu smo ručali, okupali se. Kosta će sad ostati, a ni đedu se dalje ne ide. On bi ostao dan, dva da se odmori, da se ispriča sa svojim kolegom. To je bilo i logično, umoran je, danima se rve sa budalama, vozi traktor, ne spava.

Meni je tu gužva. Umorna sam, ne ostaje mi se, a ne mogu đedu reći da idemo, neće da me sluša, ima svoju priču. Ovi ostali su se i ranije družili svakodnevno, svoji su i nešto se ja tu nisam osjećala kako treba. Ne zbog njih, nego mi se činilo da sam na smetnji, a nisam htjela nikom da budem na teretu. Velim ja njima da bi ja sa djecom išla dalje autobusom,

Foto: Reuters

sivo-crn od insekata i njihovih izlučevina. Vrata hladnjaka su napola otvorena. Na podu ispred njega vidi se obris osušene lokvice. Od mlijeka? Ili je tekućina iscurila iz hladnjaka? Možda oboje?

Na stolu je tanjur, na njemu nešto što podsjeća na nekadašnju krišku kruha. Pored tanjura je fildžan, niska šalica za kavu bez drške. U njoj skoreni talog na kojem se počela nakupljati plijesan. Desno od nje pepeljara, u njoj dopola ispušena cigareta. Pušač ju je očito sam ugasio, otresavši žar, valjda ju je želio dopušiti kasnije. No, više ga nema, ovo selo je već tjednima pusto.

MUČNINA

Onog jutra u kolovozu 1995. kad je započela vojno-redarstvena operacija "Oluja", hrvatske su snage istovremeno iz svih smjerova krenule u oslobađanje trećine svog teritorija, kojeg su četiri godine kontrolirali srpski separatisti. Kad je akcija krenula, vlastodršci su stanovnicima putem radija poručili da se privremeno sklone iz svojih domova, te povuku prema granici s Bosnom, dok njihova vojska ne obrani "Republiku Srpsku Krajinu" od neprijatelja.

To se nije dogodilo, jer je srpski otpor bio slab i loše koordiniran, a hrvatska je vojska brzo napredovala. Kad su saznali za to, proširila se panika među ljudima koji su u svojim automobilima, na traktorima, prikolicama, motociklima i biciklima čekali daljnje upute.

Nikad se neće saznati tko je prvi upalio motor i poveo kolonu u koju se slila rijeka od 180 do 200 tisuća izbjeglica. Oni koji su krenuli preko Hrvatske zasuti su kamenjem, u Bosni su kilometarske kolone bile oružano napadane, stotine su dehidrirale i umrle. Na granici majčice Srbije napokon su prestrašene, izgladnjele i žedne sunarodnjake iz dijaspore dočekala njihova osiromašena braća i sestre i ponudili im sendviče i boce kokakole. Za pet maraka po porciji.

Osjećam se mučno i izlazim van. U usporedbi sa zrakom unutar kuće vani je sada baš ugodno, premda zrak treperi od vrućine. Ljeto je na izmaku, ali još uvijek je svježije samo noću. Jedan prozorski okvir lagano zaklapara kad vjetrić sa sobom donese dašak svježine.

MUK

Cvrči su nadmoćno glasni pa zaglušuju rojeve muha u kući. Između kuće i štale primjećujem mrave koji su već uspostavili svoje nove staze. Ima i moljaca. Ali ni traga drugom životu. Nema niti životinja, čak ni miševa, štakora, mačaka, kao u svim drugim selima na svijetu. Ne čuje se niti lavež pasa.

U dvorištima okruženima zidovima ili živicom ponegdje se na konopcima za sušenje rublja vidi još poneki komad odjeće. Većinu je već raznio vjetar. Posvuda po selu nailazimo na košulje, potkošulje, čarape, hlače... Mnogi komadi su se zapetljali u zidove, automobilske olupine, traktore i poljoprivredne strojeve, alate, panjeve i živice, te s njima tvore čudnovate skulpture.

Neke izgledaju poput dijelova tijela. Kao preslikani ratni užasi iz Donjeckog bazena u Ukrajini, sirijske pokrajine Alep, afričkih zemalja... U susjednom, isto tako napuštenom selu gore pojedine kuće. Iz nekih se puši dim. Tko ih je zapalio?

Dok krećemo prema moru, jedini ljudi koje primjećujemo u prolazu voze automobile hrvatskih registarskih tablica i za sobom vuku prikolice na kojima su čvrsto privezani hladnjaci i strojevi za pranje rublja. Nose zelenu odjeću, koja podsjeća na vojničke odore. Pitam se jesu li to vojnici? Ili pljačkaši? Ili domaći ljudi koji s pravom iznose vrijedne stvari iz svojih kuća?

U sumrak ugledam palme uz cestu i znam da je more blizu. Što mu se više približavamo, zrak miriše ljepše. Slanije. Svježije. Po životu.

RÜDIGER ROSSIG

Tekst objavljen u *TagesZeitung*-u, sa nemačkog preveo Kruno Petrinović

redovnom linijom. Ima ujutro linija Prnjavor–Beograd, kažu. Đedu milo. Može! On će malo odmoriti pa će za nama polako, na tenane.

Međutim, ti neki dečki koji su otišli na stanicu da provjere, vele da linija ne funkcioniše. Saobraćaj je u prekidu, samo izbjeglice idu. Nego, kažu, u osnovnoj školi su radnici sa Plitvičkih jezera. Idu službenim autobusima, ali im se jedan pokvario. E sad, pobratimska opština, još od prije rata, sa Plitvičkim jezerima to jest Korenicom bio je Apatin, valjda, zaboravila sam i, iz Apatina je poslat autobus koji treba da stigne u Prnjavor. Sad radnici čekaju u školi. Ima mjesta za nas troje.

Pozdravimo se, svi se isplaču i odvezu nas tamo u četvrtak. Sad čekamo autobus koji samo što nije. Vele: ako autobus ne dođe do noći, ti se vrati da ne spavaš u školi na podu. Mislim se ja, nećete vi mene više viditi, odoh ja svojim putem. Moj cilj je Beograd. Imam Anin broj telefona u Zemunu, zvaću ih kad stignemo, uzeću taksi, ne znam, snaći ću se.

Iz škole sam zvala Beograd i neko mi je rekao da je Pero već stigao. Kad prije stigao? Ja ni danas ne znam kako je on i kuda prošao. Ne priča o tome. Ni on niti drugi ljudi. Teške su to stvari...

Ako je meni kao ženi, mladoj majci koja sam pušku uzela samo jednom u ruke i to samo da bi ti vidio da i ja znam pucati pa da se ne bi bojao, ako je meni taj rat toliko uša u krv, kako li je tek tim ljudima. Negdje na putu je poginuo od Bogdana Sljepčevića sin, a ovaj mali ga samo pokrio nekim granama i otišao. To su teške stvari... To nije nimalo naivno... Ratno »

Fotografije: Aleksandar Kelić

STAROST I DETINJSTVO U RATU I IZBEGLIŠTVU: Maja i Mirko Rudić u Srbiji 1996. godine (slika desno)

Foto: Predrag Mitić

druženje je pet puta jače nego ovo obično. Gledaš film pa se ukočiš, ali kad ti to proživljavaš... Tebi onaj najbliži, s kim si išao u školu, s kim si se igrao, on gine i ti tu ne možeš ništa učinti, a nešto moraš, i onda misliš da će ga ta grana nekako zaštititi. To ostavlja jako težak teret šta god ti ljudi poslije radili i gdje god dalje otišli, a otišli su širom svijeta i na sve strane. Uzmi ova pisma pa pogledaj markice odakle su stizala. Sad kad i dođu nazad, nemaš s njima više šta pričati...

***

Sa sobom sam u školu ponijela samo svoju torbu na kojoj mi je pukao onaj kaiš. Zakačio se na traktoru nekako. Ne znam šta sam imala u njoj. Imala sam one marke, imali smo karte, blokove za crtanje, bojice, ne znam...

U školi smo kartali tablića, da ubijemo vrijeme. Išli smo i u šetnju, da vidimo šta ima. Ljudi su ležali u učionicama, klupe su bile dignute uza zid. Čitave porodice su tu. Muškarci u civilu sjede sa ženama, babama, đedovima, djeca nemirna, nedokazna. Nije mi bilo jasno okle ti muškarci u civilu. Svi se poznaju međusobno. Radili su zajedno na Plitvicama, u Nacionalnom parku. Bio je tu i neki doktor koji je metao obloge ženama na upaljene vene. Djeca ližu sladolede, a vi gledate u me. Ne može sladoled! Preladićete se, proljev dobiti, a i kad dođe autobus, ne možeš ti reći: stani, moram u ve-ce da piškim, kakim, povraćam, kao što će i biti.

Sjedili smo poslije u nekoj menzi. Na cijelom jednom zidu su bila naslikana dva konja kako trče u nekom ograđenom toru. Imali smo neki eurokrem, ne znam okle nam. Pošto si dosađivao s tim šta bi radio, dala sam ti blok da crtaš konja. Ne znam šta je Maja radila, ja blejim u prazno. "Ja nacrta!", veliš ti. Pogledam, konj savršen. "Aj, oboji sad." Naiđe neka žena koja je tu radila. Veli: "Jao, kako ti lijepo crtaš, baš je lijepo." Kad si nacrta, odneseš ti to njoj da pokažeš i ona ti je, valjda, ćela dati sladoled za taj crtež, pa si rekao da ne smiješ.

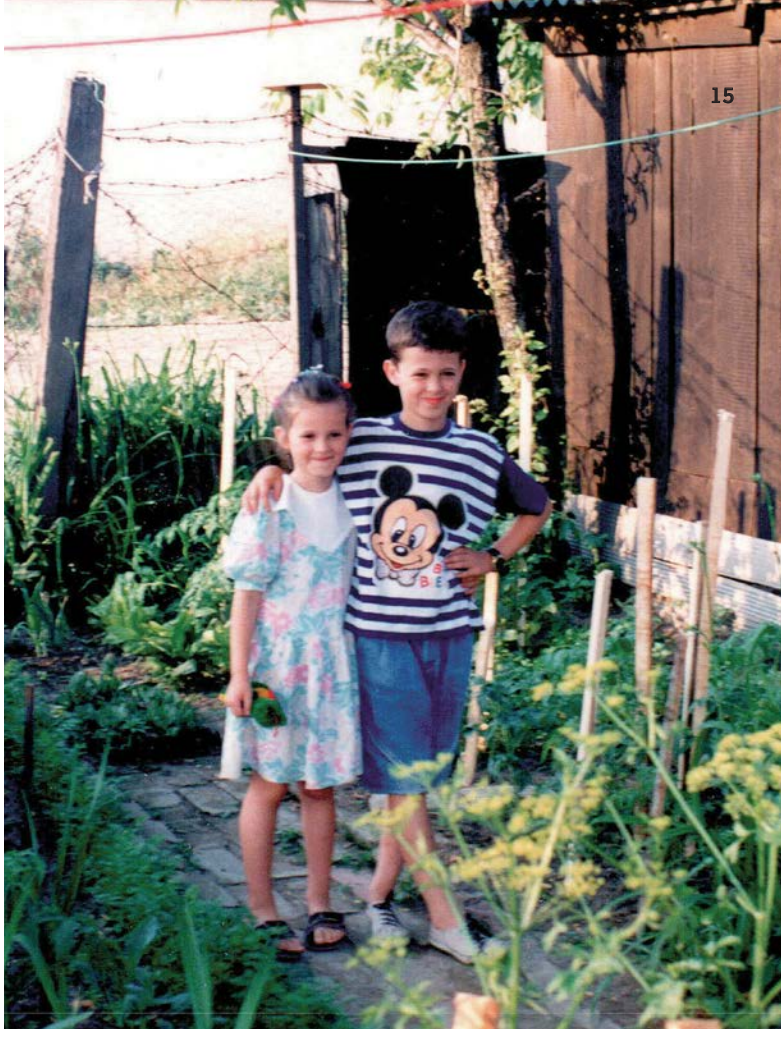
***

Maji se pridremalo. Zaspala je na školskoj klupi. Sad se ja ne mogu od nje pomaknuti jer će pasti. Stojim tako i padne mi na pamet priča mog ćaće kako su '43. bježali za Bosnu pred Švabama, ustašama, ne znam pred kim sve. Peta ofanziva je to valjda bila. I kaže da se sjeća kako je njegova mati cijelu noć koljenima držala klupu dok je njegov brat spavao. E, da. Poslije 50 godina, radila sam išto što i moja baba. Ti sad misli i izvlači zaključke sam, imaš dovoljno godina.

Eto noći, nema još autobusa. Spavamo mi sad, neka beba plače li plače. Ujutro rano, oko šest, stiže autobus. Tovare se stvari, svi imaju svoja mjesta, mi ćutimo, čekamo sa strane. Babe se neke raširile, sjede na dva mjesta. Bilo je tu i doktora i pet, šest volontera iz Demokratske stranke iz Beograda, valjda. Bio je i neko od novinara i oni su tu s nama razgovarali, slikali nas. Nije mi prijatno. Opet se osjećam kao višak. Ovi sa Plitvica se međusobno znaju. Pričala sam jedino s tim babama o venama. Falili su vas dvoje kako ste dobri, kako ste poslušni, psovali su svoje snaje, a u stvari, ta djeca su bila takva jer su im tu bila oba roditelja, bila su beskarna, ne znaju šta se dešava, briga ih za rat i bježanje.

U autobusu zatvoreno, ustajao vazduh, vruće. Smrdi neko pokvareno mljeko, ljudi smrde, nemaju se danima đe oprati, djece puno, kmeče, kvreče. Sad ja shvatim koliko je bilo lijepo na prikolici. Bili smo sami, na otvorenom...

Krenuli mi, kad Maji muka i muka.

“Imali smo i neku veliku braon kutiju sa suvim keksima koju smo kupili od unproforaca, Nigerijaca. Ti Nigerijci su bili sirotnja, bilo im je hladno kod nas pa smo im pleli kape, davali im pijetlove, a oni nama šta su imali: gorivo, te kekse, marmeladu, voće, tad ste prvi put počeli jesti kivi. Belgijanci su bili potpuno hladni, nadmeni. Francuzi su vam stalno bacali bombone iz džipa kad bi prolazili kraj naše kuće. Vi ste već znali zvuk tog džipa i onda se strčite do ceste i mašete im”

Dođe doktor: “Dajte joj da jede grisine, dajte joj da popije slane vode.” Kako je progutala slanu vodu, tako je krenulo grljanje, bljuvanje, povraćanje. Joj, šta ti je to Vesna trebalo? Što nisi sjedila s mirom na onoj prikolici... Onda se smiri, pa gladna, vruće joj, svrbi je ruka u gipsu, tebe negdje zgurali. Napatili smo se taj dan više nego cijeli put dotad.

***

Cijeli petak mi putujemo autobusom do Beograda. Isto se ide, pa se stane. Opet se čeka neki most, Pavlovićev. Usko grlo pa se sporo prelazi. U Srbiji, gdje stanemo, čekaju kazani, kotlići, kuvana hrana, pečeni pilići. Sve dijele za džabe. Nagrnuo narod, uzima sve što se pred njega iznese, nosi u svakoj ruci po jedno pile, ne zna više kud će s njime. Veliš ti: “Mama, bi li iša i ja u red?” Nikuda! Kakvo pile. Ima se šta jesti.

Gledam ove kako se skoro tuku i mislim se u sebi: jel sad sve u tom pečenom piletu? Jel meni može to jedno pile zamijeniti sve ono što je trajalo četri godine i što smo izgubili? Jel stvar u tome samo da se sad najedemo? To je valjda taj nesvjesni instinkt ljudski, nagon da ne ostaneš gladan jer znaš da više nemaš ništa, da nagomilaš, da imaš za poslje. Onda gledam u vas pa mi bude žao. Kažem: “Ajde, idi, ako baš hoćeš.” Ti kako si došao, a ono više nema. Podijelili sve... Maja ništa. Objesio joj se onaj gips, izmorena od povraćanja, žuta u licu, nakrivila glavu, preklopala se.

Volonteri prilaze, razgovaraju s nama, pitaju odakle smo, kako smo prošli, jel prebila ruku u putu, jednostavno pričaju s tobom. Pitaju šta smo imali. Sve smo imali. Nismo imali struje i nismo imali para, ali smo imali hrane. Nismo mogli krepati od gladi nikada. Radilo se po cijeli božji dan. Prije rata smo digli kuću u Glini i u ratu je pokrili da ne propada. Imali smo sve spremljeno da je sredimo i unutra, ali nismo stigli. Sav materijal, građa, uređaji, tehnika, sve je kupljeno prije rata i čekalo se da se ugradi. Nisam ja tad znala kakvo je stanje bilo u Srbiji i da su oni propatili više od nas zbog te inflacije.

Kažu onda volonteri da idemo u hotel “Park”, da ćemo se tamo malo odmoriti. Objasnim ja njima da ja nisam s ostalima, da imam svoj cilj, da idem u Zemun, da mi je dosta svega.

Meni je sve propalo, svi su me izdali, nemam više ideala. Mi smo izgubili rat. Nemaš posla, nemaš kuće, nemaš ništa, nisi sa svojom familijom, a sve to sam izgubila zato što sam izgubila rat. Prvo me niko nije pitao jel hoću u rat, a onda sam rat izgubila zato što nas niko nije podržao. Mi smo svi tokom te četri godine rata gledali u Srbiju, u Miloševića, kao u ne znam šta. Mislili smo da će oni odmah stati iza nas. Karadžić će iza nas. Svi su mlatili, pričali “mi ćemo, mi ćemo”...

Na kraju su svi dozvolili da sve padne. Kuda onolike žrtve uzaludne? Poražen si, u svakom smislu si poražen. Izgubio si! U bukvalnom značenju riječi – izgubio si. Nemaš ništa. Propao si... A onaj trči za pečenim piletom. Razumiješ? Drugi ljudi su drugačije gledali na to. Iznosili pred nas i tanjire sa gulašem, paprikašem, oni požderu sve pa odnesu i kašike i sve živo, a onda sljedeći nema čime jesti...

***

Na kraju nismo došli pred taj hotel “Park” nego pred neku bolnicu, šta li. Jeste, bio je neki park pun drveća. Bila je najezda gubara, sjećam se. Te kebre, gusjenice su padale po nama sa lišća, sa drveća. Čekamo tu šta će biti. Reportera more. Sikaju Maju. »

Foto: Aleksandar Kelić

“Šta znači ova naša priča kad je to u stvari danas svakodnevna priča? Samo drugi ljudi su u pitanju: izbjeglice, imigranti, azilanti, kako ih već zovu. Svejedno je li Musliman, Albanac, iz Avganistana, Sirije ili odakle. I on je napuštio svoju kuću i tolike je zemlje prešao gladan, žedan, prljav, smrdljiv, ušljiv, svakakav. I on traži svoje mjesto pod zvjezdama”

Pridem ja tamo da pitam da l’ mogu da se poslužim telefonom. Dam im Anin broj telefona, javi se Duško, njen muž, vaš tetak. “Gde ste vi?” Pitam gdje smo, eto njega taksijem i odošmo mi odatle...

TEŽI DEO PRIČE

To veče smo na Studiju B vidjeli priču kako hotel “Park” nije htio primiti izbjeglice iz autobusa, valjda zato što je to organizovala Demokratska stranka, šta li. Vidimo Maju kako stoji u onom parku, drži busen neke pogače i preživa, ja joj svezala na glavi neku palmicu.

Stigli smo, dakle, naveče u petak, 11. avgusta. Sedam dana nakon što smo krenuli, da. Sve je to bilo smiješno naspram onoga što nas je čekalo...

U početku smo živjeli na pijaci, u 24 kvadrata nas devetoro. Nemaš ništa. Sve što ti treba moraš ići kupiti. Nema podruma, nema štale, nema gnjezda, nema kokošinjca, nema bašče, nema krave. Pero se ne smije pojaviti jer Arkanovi hapse i vode u istočnu Slavoniju, Vukovar i to. Slava, Sveti Pantelejmon, bila nam je 9. avgusta. Tad sam rekla da ćemo je ubuduće slaviti ma gdje bili. To se tamo nije radilo.

Hajde malo da prošetamo po novom komšiluku. Maja neće nikuda iz kuće. Ni da mrdne. Neće u autobus, boji se. Plače u vozu. Jedva se poslje navikla i na školu. Kad zazvoni zvono, djeca počnu vrištati, a ona mi samo stišće ruku. Niko od roditelja ne vodi djecu u školu, samo ja.

Baba Miljka, Perina baba, tješila nas je kako smo barem sjeli u traktor i dovezli se do Beograda. Ona je u prošlom ratu cijelu Bosnu prešla pješke, bosa, usred zime, i “evo me i sad žive”, pričala je.

***

Čuješ kako Milošević na televizoru priča da smo mi napustili Krajinu, da se nismo borili. Možda je to stvarno negdje bilo tako, možda je to bilo u Kninu, ali rekla sam ti na početku, ljudi su na biciklima sa puškama odlazili da se prijave kad je počelo da tuče sa sviju strana. Pero je otišao bez riječi!

Sve do ‘99, kad su nagrnuli sa Kosova, pred bombardovanje, mislila sam o tome što smo preživjeli. Onda sam vidila da su oni prošli još gore nego mi, a bili izbjeglice u svojoj rođenoj zemlji.

***

Onda samo stižu informacije. Nema Veljka. Ni dan-danas ga nisu našli.

Onda sam nekako stupila u kontakt sa svojima. Svi su živi. Baba Stana nije htjela otići iz Milakara i ostala je sa Evicom Šikanjskom.

Međutim, ujak Dragan, sad je u Topoli, zadnji je prošao kroz selo i na silu ih je natovario na kola i poveo. U Žirovcu je već bila presječena kolona i konji su se razbježali od granata, ujak se nekako izvukao, a babe su ostale same pred vojskom. A Evica je uvijek bila mudra i nekako naprednija od svih drugih seljanki. Znala je i djeci pokazivati stvari za školu šta god nisu znala. Imala je ćerku u Sisku i nosila je sliku svoje unuke sa sobom. Kad ih je vojska opkolila, ne samo njih dvije nego tu kolonu gde su one bile, prišao im je jedan mlad vojnik i Evica njemu pokaže sliku, a on veli: “Ne boj se ti, baba, ništa. Tvoja unuka i ja smo išli zajedno u školu.” Poslije ih je preuzeo Crveni krst, valjda, i dalje tvoj ujak Dušan. Njoj i Evici se nije dalo da pobjegnu od kuće ni pred Švabama. Pričale su nam kako je jedan, isto mladi Švaba, spasio baš tog ujaka Dragana iz zapaljene kuće, dok je bio beba, a kad su one htjele da bježe, on im je vikao: “Nichts Bosna! Zurück, zurück!”

Pisali su nam i Đukići, učitelji. Ima i Tihanino pismo vama. Ona je sad u Italiji, u nekom gradiću blizu granice.

Đed je došao jednu sedmicu poslije nas. Koliko li je taj stari čovjek radio poslije. U pekari u Čumiću... Radili smo svi, ali on posebno. Kad je umirao, sjećaš se, kad je bio u bunilu onako bolestan, stalno je tražio da ga vodimo kući. Džabe smo mu objašnjavali da je kod kuće, da je to njegov krevet, da mu je tu baterijska lampa, stalno je imao onu baterijsku lampu uza se, da je baba u sobi pored... "Sve ja znam, al vodi ti mene kući."

***

U 11. mjesecu smo išli u posjetu mom bratu u Žabare, kod Velike Plane. Nije milicija davala da se ulazi u Beograd kad su stizale izbjeglice. Samo ako kažeš kod koga tačno ideš. On je išao kako su ga usmjeravali i završio je u Žabarima. Selendra neka, jedna soba, zemljani pod, poljski ve-ce... I sad mi tu sjedimo, pričamo. Još su tu neki ljudi tamo od nas i jedna žena priča kako je prolazila kroz Klasnić i kako joj je čovjek rekao da ide kod Slavka Ljiljka. To je ona prva što je došla k nami kad je počelo. Zeleni auto sa djecom... Zanijemili smo.

E da... Jeste moguće! Jeste. To je ono što sam ti sto puta rekla, da vodiš računa kako se ponašaš, jer nikad ne znaš na koga ćeš naići. Kako bi ja toj ženi na oči da nisam bila dobra prema njoj. Zaboravila sam kako se oni zovu... Jel vidiš kako te život vraća i daje ti šansu da ispraviš grešku ili ti pokaže kako se treba ponašati?

***

Mi sad pričamo o tome šta je bilo prije 20 godina. Svaki čovjek iz te kolone ima svoju priču i svaka generacija ima svoj doživljaj svega. Treba se zahvaliti ovoj državi kao državi što nas je prihvatila i što je pružila šansu vama da se školujete i da postanete svoji ljudi. A šta znači ova naša priča kad je to u stvari danas svakodnevna priča? Samo drugi ljudi su u pitanju: izbjeglice, imigranti, azilanti, kako ih već zovu. Svejedno je li Musliman, Albanac, iz Avganistana, Sirije ili odakle. I on je napuštio svoju kući i tolike je zemlje prešao gladan, žedan, prljav, smrdljiv, ušljiv, svakakav. I on traži svoje mjesto pod zvijezdama.

Svake godine dođe avgust i eto nam opet "Oluje". Kao što su i tih godina pred poštom vikali "mi ćemo, mi ćemo", tako i sad skupljaju poene i prave sebi promociju. Opet te neko pravi budalom i priča ti "još malo ima do mosta"...

Koga je briga za me i za te? Ali, mi smo se snašli. Niko nam nije poginuo, hvala Bogu. Znaš li koliko ima ljudi koji još žive po prihvatnim centrima? Što se mene tiče, nama je dobro, i kao što se u zlu nismo nizili, tako se ni u dobru nećemo hvaliti. Ali kakvo je to dobro kad znaš da su parkovi puni sirotinje i bijede? Ako ovi slave, prave paradu, ovi proglašavaju dan žalosti i šta ja znam, ajmo mi nešto treće. Pokojnima treba upaliti svijeću, sjetiti ih se, ali treba i otići onima ljudima u parku pa im dati flašu vode da je on sam ne kupuje, neka prištedi svoje novce. Ima organizacija, ima mladih ljudi koji to rade. Ajmo pokazati svijetu da mi znamo šta je nesreća. Šta meni znači da se proglasi dan žalosti? Šta? Ja sam sve svoje ožalila. ¶

MIRKO RUDIĆ

Victoria Group

Uspesi i rast

Kompanija postigla odlične rezultate u prvih šest meseci 2015. godine. Povećane proizvodnja i prodaja kao efekat višegodišnjeg investicionog ciklusa

Victoria Group je u prvih šest meseci 2015. godine prihodovala 191,4 miliona evra, što je za 31,5 odsto više u odnosu na isti period prošle godine. Identičan rast ostvaren je u prihodima od prodaje, a samo izvoz zabeležio je rast od 26 odsto uz vrednost preko 78 miliona evra. Time je kompanija dodatno učvrstila svoju poziciju najvećeg neto izvoznika prehrambeno-prerađivačkog sektora u Srbiji. Dobre poslovne rezultate potvrđuje i EBITDA, koja je veća za skoro 100 odsto u poređenju sa periodom januar–jun 2014. godine. U prvih šest meseci ove godine u budžet Republike Srbije uplaćeno je 3,96 milijardi dinara na ime poreza, doprinosa i drugih dažbina.

"Odlični finansijski pokazatelji za prvih šest meseci ove godine rezultat su unapređenja produktivnosti, određenih promena u poslovnoj i komercijalnoj politici i optimizacije poslovanja, koji su započeti prošle godine. Intenzivan desetogodišnji investicioni ciklus u vrednosti preko 200 miliona evra, omogućio nam je uvećanje i modernizaciju proizvodnih kapaciteta, kao i proširenje asortimana proizvodima sa visokim stepenom finalizacije. U narednom periodu u fokusu će biti dalji razvoj poslovanja naše fabrike Sojaprotein uz orijentaciju na proteinske proizvode dodate vrednosti sa primenom u prehrambenoj industriji. Nakon puštanja u rad pogona za proizvodnju tradicionalnih sojinih koncentrata pre nepune tri godine, ove godine smo dobili pozitivne efekte te investicije. Napominjem da smo jedni od retkih proizvođača u svetu sa tako širokim i diverzifikovanim portfoliom proizvoda, kako za ljudsku tako i za životinjsku ishranu, od isključivo genetski nemodifikovane soje", izjavio je Nikola Vujačić, direktor operacija Victoria Group. "S obzirom na to da poslujemo sa proizvodima koji se kotiraju na svetskim berzama i da smo kao izvoznik prisutni na preko 40 svetskih tržišta koja posluju u raznim valutama, uveli smo hedžiranje robe i valutno hedžiranje. Samo u 2015. godini dobit na bazi hedžinga iznosila je skoro milion evra. U drugom polugođu očekujemo još veći rast prihoda od prodaje, a samim tim i poslovnu dobit."

Rat kome ne dopuštaju da se završi

Foto: FoNet/Nenad Đorđević

Suočavanje sa prošlošću, nesuglasice oko poimanja vojne operacije "Oluja", današnji položaj Srba u Hrvatskoj, kultura sećanja, mogućnost pomirenja i povratak izbeglica neke su od tema o kojima je bilo reči na tribini koju su povodom 20 godina od operacije "Oluja" 3. avgusta organizovali nedeljnik "Vreme" i Forum ZFD. O ovim i drugim pitanjima razgovarali su prof. dr Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu Dejan Jović, osnivačica i voditeljica Centra za suočavanje s prošlošću Documenta Vesna Teršelič, profesor i jedan od osnivača Srpskog demokratskog foruma Petar Lađević i gradonačelnik Knina za vreme vojne operacije "Oluja" Drago Kovačević. Tribinu je moderirao Filip Švarm, odgovorni urednik nedeljnika "Vreme"

Foto: Miloš Miškov

"U našim zemljama istraživanja o stradalima rade organizacije za ljudska prava, jer to znanstveni instituti i vladine institucije ne žele uraditi. Dok god nema volje da se zapišu svi podaci o ubijenima i okolnosti stradanja svih nestalih, dotle ćemo mi imat problema sa prošlošću i priznavanjem patnje onih koji su stradali" – Vesna Teršelič

Dok Srbija obeležava 5. avgust kao Dan sećanja na stradanje i progon žrtava, dotle je u Hrvatskoj to prilika za proslavu Dana pobede vojnom paradom u Zagrebu i vraćanje Franje Tuđmana na Kninsku tvrđavu posle 20. godina. Spomenik prvom hrvatskom predsedniku otkriće sadašnja hrvatska predsednica i članica stranke koju je on osnovao Kolinda Grabar Kitarović. Mediji sa obe strane svakodnevno iz dva posve različita ugla izveštavaju o ovim događajima. Filip Švarm je ocenio da se sagledavanjem izveštavanja i izjava političara u Hrvatskoj i Srbiji može steći utisak kao da je rat završen juče, a ne pre dvadeset godina, a Dejan Jović da su odnosi Srbije i Hrvatske od kraja rata "stalno u nekoj najgoroj fazi".

"Imate nedavnu izjavu Vesne Pusić, ministarke spoljnih poslova Hrvatske, koja se nije mnogo razlikovala od HDZ-a i Tuđmanističke interpretacije što zapravo znači 5. kolovoz. Ona je rekla da je Hrvatska tad teritorijalno ujedinjena i da mi slavimo mir, ali to nije tako. Oluja ne znači reintegraciju, a Erdutski sporazum, koji to zaista predstavlja, ne pominje se, jer simbolizuje mir. Oluja nije reintegracija ljudi, nego samo teritorije. Obeležavanje Oluje šalje poruku da Hrvatska hoće teritoriju bez ljudi", rekao je Jović i dodao: "Hrvatska je sebe konstruirala kao pobednika i žrtvu istovremeno, to je jedini slučaj u bivšoj Jugoslaviji gde to uverljivo možete tvrditi. Ako pogledate hrvatske medije nema dana kada se ne govori o ratu, ima dosta ljudi koji ne žele da se ta tema zatvori. Oni imaju tendenciju da se Hrvatska pretvori u konzervativnu državu, a za to trebate imati stalnog neprijatelja. Sećanje na rat se održava jer je teško naći novog neprijatelja, tako da je rat stalno živ. To koči Hrvatsku i njen liberalni razvoj. Začuđujuće je da i dvadeset godina nakon rata imate svaki dan tu temu u vestima i da se tom ratu nikako ne dopušta da stane. To su specifični interesi, mnogi i danas u Hrvatskoj imaju prihode od tog rata".

Vesna Teršelič smatra da smo veoma loši u okončavanju ratova, prvo Drugog svetskog rata, a onda i ovog domovinskog rata, i kaže: "Nismo dobri ni u dokumentiranju šta nam se sve dogodilo i istraživanju faktografije. Nismo svikli na višestrane interpretacije, strano nam je verovati faktografiji i kad se ona istraži. Mi više verujemo usmenoj predaji nego činjenicama koje odrede istraživači."

PLAN Z4

Ostaje pitanje da li se operacija "Oluja" mogla izbeći, jer su do njenog samog početka trajali pregovori u Ženevi. Takođe, postojao je i plan Z4 (skraćeno Zagreb 4) koji su kao mirovni sporazum pripremili SAD, Rusija i Evropska unija (preko Francuske i Nemačke). Prema ovom planu autonomna Srpska Krajina imala bi zakonodavno telo, predsednika, vladu i sudove. Imala bi policiju, ali ne i vojsku. Takođe bi postojao i Poseban ustavni sud. U nadležnosti Vlade Hrvatske ostali bi spoljni poslovi, odbrana, državljanstvo, međunarodna trgovina, finansije. Krajina bi imala svoju posebnu novčanu jedinicu, njeni stanovnici imali bi pravo na dvojno državljanstvo, a postojala bi i mogućnost održavanja međunarodnih veza i sklapanja međunarodnih ugovora.

U nekim od neformalnih razgovora oko ovog plana učestvovao je i Drago Kovačević kao tadašnji gradonačelnik Knina tokom posete tadašnjeg ambasadora SAD Pitera Galbrajta. Sećajući se toga Kovačević kaže: "Bivši predsednik Vlade Srpske Krajine Boris Mikelić i tadašnji predsednik Srpske Krajine Milan Martić nisu hteli da učestvuju uz neka glupa opravdanja. Nedelju dana kasnije je službeno donet taj plan. To nam je bila

Stvaranje strahova

"Želim da pošaljem poruku da ne smemo da zaboravimo da je i pre 'Oluje' bilo žrtava i da te žrtve nisu manje vredne od ovih drugih. Htela bih još da kažem da me je uplašilo mišljenje profesora Jovića što se tiče sećanja i zaborava. Ako sećanje ode u privatnu sferu, onda nam kad-tad slede isti problemi, setimo se šta je bilo posle Drugog svetskog rata. Tako se stvaraju i strahovi. Zašto se ovim povodom preteruje umesto da se smiruje, nije mi jasno."

NATAŠA KANDIĆ

Foto: Miloš Miškov

■ "Suviše je rata, a premalo komemoriranja, nemamo osećaja za tuđe žrtve. Ne znam da li treba da damo prevlast sećanju ili zaboravu, mislim da treba napraviti balans. Politika koju u tom pogledu vodimo je pogrešna" – Dejan Jović

poslednja šansa, Martić je plan odbio pre nego što je plan i bio ponuđen. Nijedan službeni organ Hrvatske nije odbio plan Z4, nego ga je odbila Srbija uz objašnjenje da ga neće odbiti, ali ga neće ni prihvatiti. Naravno, to je glupost. Iza tog odbijanja nastaje muk, a posle muka 'Bljesak' i 'Oluja'."

Stav Petra Lađevića je da taj plan nikad nije mogao uspeti. "Srbima iz Krajine je zaprećeno od strane matice da se uvere šta je sadržaj plana, dok Hrvatima to svakako nije odgovaralo. Danas mi to izgleda kao da od strane međunarodne zajednice nije učinjeno sve da taj plan uspe, nije se zahtevalo dovoljno uporno od Hrvatske da to razmatra. Ovaj plan je rađen sa ciljem da se vidi da li se Hrvatsku može na nešto prisiliti i da se vidi da li će Srbija to bezuslovno prihvatiti. Jednostavno nije postojala dovoljna želja međunarodne zajednice", objašnjava Lađević. Ipak, Jović smatra da je to bila dobra prilika: "Ništa u povjesti nije neizbežno, uvek postoji alternativa. Mi smo imali pokušaj sa Z4 planom, dan pre je postojala ideja da se on prihvati. Vrlo često lokalnim političarima se iz dalje perspektive takvi planovi čine korisnim. Oni koji su bili najveći protivnici danas shvataju značaj, mi ne vidimo korak unapred i precenjujemo svoju moć, ne uvažavamo okolnosti i zbivanja u svetu."

Nakon što je posle vojnih operacija "Bljesak" i "Oluja" srpsko stanovništvo većinski izbeglo iz Hrvatske 12. novembra 1995. godine, potpisan je Erdutski sporazum kojim je predviđeno pokretanje procesa mirne reintegracije Istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. Čak sedam od četrnaest odredaba Erdutskog sporazuma odnosilo se na različite aspekte zaštite ljudskih prava. Na osnovu sporazuma osnovane su dve organizacije Srba u Hrvatskoj, i to: Zajedničko veće opština i Srpsko narodno vijeće. "Ovaj plan nije zaživeo, baš kao što nije ostvaren predviđeni status zajednice srpskih opština u istočnoj Slavoniji. U vremenima mirne reintegracije Krajine to se stalno pominjalo. Donedavni gradonačelnik Osijeka Ivica Vrkić se tada, na primer, zalagao za Erdutski sporazum, a pre dva meseca je za ćirilične table rekao da se ćirilica ne može uvesti dok Srbi u Vukovaru ne budu poštovali Hrvatsku", kaže Lađević.

Ne možemo da se dogovorimo

"Moram da kažem da je veliki problem što se oko nekih ključnih stvari ne možemo dogovoriti. Možemo se dogovoriti da tadašnja vlast u Srbiji snosi određenu krivicu, koja nije mala, za prijem izbeglica. Možemo razgovarati o kulturi sećanja, mislim da sećanje nikako ne sme da zastari, jer je zaborav jednim delom i doveo do onoga što se dešavalo tokom devedesetih. Svako od nas dvadeset godina nakon 'Oluje' ostaje pri svom stanovištu. Gospođu Teršelič mnogo cenim jer je dosta uradila za srpski narod u Hrvatskoj, ali ona nastupa dosta jasno sa hrvatskog stanovišta, i to je u redu. Ali mislim da i Srbi treba da nastupaju sa svog stanovišta i da gledaju svoj interes. Ne možemo se dogovoriti oko broja mrtvih, čak ni oko toga šta se u 'Oluji' desilo. Ne možemo se dogovoriti ni oko toga da li je to bila dogovorena akcija bez obzira što imamo transkripte gde je Tuđman 31. jula sa Briona rekao da Srbi moraju da nestanu iz Hrvatske."

SANDA RAŠKOVIĆ IVIĆ

NEVLADIN SEKTOR UMESTO DRŽAVE

"Istraživanje Helsinškog odbora za ljudska prava Hrvatske pokazuje da je u 'Oluji' bilo 677 ubijenih civilnih žrtava", kaže Vesna Teršelič. "To su vrlo tužne brojke. U podacima o izbeglima iz Hrvatske nakon i tokom 'Oluje' i 'Bljeska' izbjeglo je 250.000 građana Hrvatske mahom srpske nacionalnosti. UNHCR ima vrlo precizne podatke da i danas ima dosta registriranih izbeglica u Srbiji, BiH, Crnoj Gori i Kosovu. Posledice rata ne proživljavaju samo registrirane izbeglice, nego i oni koji to više nisu, jer i oni imaju teške životne situacije. Pre svega zbog toga što njima nisu priznata prava civilnih žrtava rata, države nisu odgovorile na njihove potrebe i ostvarile njihova prava u trenutku kada su zločini počinjeni pa sve do danas. Hrvatska i Srbija ni danas nemaju zakon koji bi regulirao prava svih civilnih žrtava rata, vidim političku odgovornost na onima koji će ovih dana obeležiti godišnjicu na ovaj ili onaj način. U našim zemljama istraživanja o stradalima rade organizacije za ljudska prava jer to znanstveni instituti i vladine institucije ne žele uraditi. Dok god nema volje da se zapišu svi podaci o ubijenima i okolnosti stradanja svih nestalih, dotle ćemo mi imat problema sa »

ŽALOST I SLAVLJE: Dan sećanja u Sremskoj Rači i vojna parada u Zagrebu Foto: Slobodan Miljević

prošlošću i priznavanjem patnje onih koji su stradali. Žrtva i čovek su njima na nekom desetom mestu, bave se simboličkim manifestacijama, a da zapravo nisu napravili ništa kako bi se utvrdile činjenice. Pravosuđe nije ništa uradilo kako bi se učinkovito procesuirali ratni zločini, a muzeji i kulturne institucije nisu uradile svoj posao u smislu objektivnog prezentiranja. Kada bi dobili obeležavanje onakvo kakvo treba biti, ono bi reflektovalo ovu složenost rata, dakle i element agresije i element zločina. A mi dobijamo jednu nesnosnu situaciju u kojoj će Hrvatska službeno obeležavati nešto gde su masovno kršena ljudska prava", kaže Vesna Teršelič.

KAKO DEFINISATI RAT U HRVATSKOJ

Petar Lađević pokrenuo je temu istorijskih okolnosti i definisanja termina o kakvom ratu se zapravo radilo, kakvu je pobedu on kome doneo i šta su rezultati te pobede. "To je bio građanski rat sa pobedom jedne strane koja je rezultirala najgorim etničkim čišćenjem druge strane. Negde između 1000 i 2500 ljudi je pobijeno u 'Oluji', mahom civila. Dakle, to je pobeda u kojoj baš i nisu ginuli vojnici. Druga stvar, od 1995. godine u Srbiji je to doživljavano kao tragedija i izazivanje onog osećaja kod žrtava da se nikako ne može krenuti ka nečem što bi rešilo stvarne probleme Srbije i Hrvatske. Dakle, nema ništa ni od proslave pobede, a ni od tugovanja. Treba raditi na tome da se omogući uspostavljanje normalnih odnosa između dve susedne države, a uz neke izuzetke ti odnosi su bili nikakvi. Oluja je posledica građanskog rata na prostorima bivše Jugoslavije, ona je sasvim sigurno u svesti većine Hrvata neki oslobodilački čin, ali da li su oni svesni da je taj oslobodilački čin imao kao posledicu progon 250.000 ljudi. To je pitanje na kojem treba raditi. Da li Srbija treba samo da kuka i govori o problemima izgona svojih sunarodnika iz Hrvatske ili i Srbija kao država treba da pomogne izgnanima? Smatram da obe države moraju imati aktivniju susedsku politiku, bez toga ćemo stalno govorit o nečemu što je faktički nerešivo", rekao je Lađević.

Vesna Teršelič se nije složila da se radilo "samo" o građanskom ratu: "Težimo jednostavnim interpretacijama. Taj rat je puno složeniji od građanskog rata. Zločini u Vukovaru i Dubrovniku se mogu okarakterisati samo kao agresija. Što se Hrvatske tiče, to je bio rat agresije i građanski rat. Našim društvima sve to teško pada, mi smo tako daleko od situacije da prihvatimo višeslojnu interpretaciju da se to mora meriti svetlosnim godinama."

I Drago Kovačević smatra da je rat u Hrvatskoj bio slojevit: "Taj rat bih još okarakterisao kao dogovoreni rat. Saradnja oko etničkog inženjeringa dosegla je vrhunac baš na području Krajine. Gospodari rata su bili Franjo Tuđman i Slobodan Milošević, oni su definisali tu politiku i dogovorili se. Etničko čišćenje se dogodilo jedino u Krajini i Kninu. Cilj je bio i podela Bosne i Hercegovine i namirivanje

Foto: Darko Bandić

računa preko etničkog inženjeringa."

U raspravu oko terminologije uključio se i Jović koji je sa žaljenjem konstatovao da je došlo do politiziranja terminologije. "Čini mi se da je to rat oko reči. Ako smo zainteresirani za mir izbegnućemo neke reči, pa je najbolje je reći 'unutar državni konflikt'. To je nekontaminirana reč jer nema politički kontekst. Građanski rat šalje političku poruku i iritira. Problem je što većina rasprava dolazi zbog definisanja pojmova. Na primer, da li su Srbi narod u Hrvatskoj ili su manjina. Uvođenje politički nekorektnog pojma 'manjina' je degradacija. Svrha je da se smanje prava takvim definisanjem. Nisam siguran da svi žele mir i da su zadovoljni rezultatima rata. Ako želimo mir, moramo se pomaknuti, imamo puno dobrih pojmova koji nas neće posvađati", kaže Jović.

Lađević je na to rekao da oko svakog pojma mora da postoji nekakav konsenzus, te da se zamenom termina neće rešiti problem njegove sadržine.

"Nije samo što smo izgnani, to što smo izgnani je činjenica, nego je problem produžavanje 'Oluje' drugim sredstvima, da Hrvatska danas ne poštuje elementarne zakone koje je donela"
– Petar Lađević

ETNIČKO ČIŠĆENJE

Cilj operacije "Oluja" po Kovačeviću je bio da se svi Srbi proteraju iz Hrvatske. "Najtragičniji rezultat rata je etničko čišćenje. Kao završni čin etničkog čišćenja dolazi kolonizacija. Znači jedne oteraš, a druge naseliš. Niko ne poteže argument Izvešća o stanju države i nacije koji je Tuđman podneo u februaru 1997. godine, a tim dokumentom etničko čišćenje je proglasio najvećim uspehom jer su Srbi svedeni na tri ili četiri minorna procenta. Nema doslovnijeg priznanja od tog dokumenta. Niko više ne pominje ukidanje Srba kao konstitutivnog naroda u Hrvatskoj", rekao je bivši gradonačelnik Knina.

Na zločine vršene nad Hrvatima tokom 1991. godine podsetila je Teršelič: "Smatram da je etničko čišćenje učinjeno i od strane vojske Republike Srpske Krajine. U Tenji je, recimo, početkom srpnja odvedeno 11 civila u kino Partizan i ubijeno, njihovi posmrtni ostaci nikad nisu pronađeni. Do kraja 1991. u Tenji je stradalo više od 30 osoba. Postupak za ove zločine se vodi pred Specijalnim sudom. Tamo je poginuo i mirotvorac Josip Reihl-Kir. Listopada 1991. godine u Bačinu je ubijeno najmanje 56 osoba. Okončan je postupak pred Županijskim sudom u Rijeci za ovaj zločin, ali bez prisustva optuženih. Tu je i zločin u Škabrnji gde su vojnici ispitivali ko je Hrvat, a ko nije, ovde se može onda jasno govoriti o genocidnoj nameri. Naravno ne osporavam i da je 'Oluja' etničko čišćenje. O oba događaja je govorio Međunarodni sud pravde", kaže Teršelič.

Na ovo je odgovorio Kovačević rekavši da on ne negira zločine koji su se desili nad Hrvatima, ali to ne menja karakter "Oluje" kao etničkog čišćenja. "Ovo počinje da liči na ono ko je prvi počeo, setimo se da je u Bjelovaru u kome nikad nije bilo rata 700 srpskih kuća srušeno i zapaljeno. Na Jadranskoj obali je preko 100.000 ljudi otišlo zbog atmosfere koja se stvarala. Cilj mog angažmana je da pokažem vezu koja je postojala i sulude kombinacije", dodaje Kovačević. »

PORAZ JEDNE POLITIKE: Izbeglice iz Kninske krajine, avgust 1995. Foto: Petar Mitić

Foto: Miloš Miškov

"Taj rat bih još okarakterisao kao dogovoreni rat. Saradnja oko etničkog inženjeringa dosegla je vrhunac baš na području Krajine. Gospodari rata su bili Franjo Tuđman i Slobodan Milošević, oni su definisali tu politiku i dogovorili se" – Drago Kovačević

POLOŽAJ SRBA U HRVATSKOJ

Iako je prošlo dvadeset godina, mnogi Srbi se nisu vratili u svoje domove, a oni koji su to učinili i dalje nemaju sva prava u Hrvatskoj. "Problem Srba u Hrvatskoj nije samo što smo izgnani nego i produžavanje 'Oluje' drugim sredstvima, jer Hrvatska ne poštuje zakone koje je donela. Ljudska prava Srba danas su u Hrvatskoj na nivou stanja Hrvata u Republici Srpskoj Krajini. To je neodrživa situacija, iz toga se neće izaći simboličkim aktima pomirenja. 'Oluja' nije samo izgon, nego politički proces koji i dalje traje. U popisu stanovništva u Hrvatskoj 2001. godine bilo je 201.000 Srba, dok je u popisu iz 2011. godine bilo 116.000 Srba. Tako ispada da Srbi imaju najveći mortalitet, što baš i nije tačno, nego su se neki povratnici ponovo vratili u Srbiju. To je ozbiljno pitanje i Srbija mora da otvara takva konkretna pitanja. Bilo je kratkotrajnih pokušaja da se te stvari pomaknu, a da se nijedna strana nije bavila simbolizmom, ali je taj period kratko trajao. Povratak nije završen proces, nužno je da Srbija insistira da Hrvatska poštuje svoje zakone i ono što garantuje manjinama, recimo imovinska prava", kaže Lađević.

KULTURA SEĆANJA ILI KULTURA ZABORAVA

Svake godine kada je komemoracija ili obeležavanje stradanja živimo u strahu šta će biti izgovoreno, kaže Jović: "Zapravo imamo razlog da strahujemo, jer su poruke koje se šalju više usmerene protiv drugih, nego što su komemoriranja rata. Suviše je rata, a premalo komemoriranja, nemamo osećaja za tuđe žrtve. Ne znam da li treba da damo prevlast sećanju ili zaboravu, mislim da treba napraviti balans. Politika koju u tom pogledu vodimo je pogrešna. Živeti se ne može na grobljima. Mi smo društvo u kojem slavljenje rata ima dugu tradiciju, to učimo još u osnovnoj školi. Takođe učimo da je žrtvovanje nešto poželjno. Tu je i kultura nasilja koja je povezana sa prošlošću, a sklanjamo se od razgovora o tome šta smo uradili drugima u prošlosti. Stalno se sećamo, a ne otvaramo pitanja, tako konstruiramo prošlost kakva nije bila. Mislim da se nikada nećemo dogovoriti o zajedničkom narativu istorije, to je inače, po mom sudu, protivno liberalnoj demokraciji. Ali je bitno da izazivamo nacionalne mitove koji su jednostrani i da tim izazivanjem ostavimo novim generacijama mogućnost da imaju više narativa tako da ih oni mogu sami razjasniti. Mi smo danas daleko od toga. Sloboda i pluralizam sa više paralelnih narativa je jedini put, a ne da živimo u lažnoj prošlosti koja je iskonstruirana", dodao je Jović.

Razumevanje za ovakav stav iskazao je Lađević: "Da li će ikada istina moći biti saopštavana kroz političku javnost? Nijedna politika ne živi od istine. Niti je istina kategorija kojoj je mesto u politici. Politika se, koliko ja znam, bavi upotrebom istine, a ne utvrđivanjem istine. I upravo iz tog razloga ovu ideju oko zaborava nikako ne bih odbacio. Jer neće nauka zaboraviti ako drži do sebe, brojevi će ostati, zapisi će ostati."

Složivši se sa Jovićem oko sagledavanja, o problemu školstva nastavila je Teršelič: "Mladi koji imaju pravo učiti povjest na osnovu činjenica to ne mogu uraditi. Kod nas je duboko ukorenjeno da se teži nekom jednoumlju. Važno je kulturu sećanja sagledavati i u kontekstu obrazovanja. Kada dođu do devedesetih, nastavnici to ne rade, jer su im u razredima deca koja stalno sede kući i slušaju od starijih šta se dešavalo. Važno je sagledati faktografiju sa različitih strana, to je važna razina jer svima nama trebaju činjenice. U Hrvatskoj nemamo obrazovanje ni za ljudska prava, to je teško nasleđe prošlosti."

Na mlade generacije rođene nakon ratova devedesetih osvrnuo se i Jović: "Za ove generaciju u Zagrebu sa sigurnošću mogu reći da nemaju osećaj za rat, nema sećanja na njega. To čini malo nervoznim nacionaliste, jer nisu sigurni da ih te generacije slede i da li su spremne u potpunosti prihvatiti taj narativ koji im se servira. Druga stvar je da su ti studenti proizvod svog vremena. Meni se događa da studenti na novinarstvu i na političkim znanostima nisu sigurni da li je Jugoslavija bila država ili ne. Oni na taj prostor gledaju kroz naučene fraze."

Zajednički zaključak svih učesnika je da je bitno imati više interpretacija, da na faktografiji moraju da počnu da rade i Srbija i Hrvatska, kao i da za prognane treba stvoriti bolje uslove i veći stepen ljudskih prava, kako bi mogli da se vrate svojim kućama. ¶

SANJA ŠOJIĆ

ZLOPAMĆENJE JE SMRTNI GREH

“Od prvog do posljednjeg dana živio sam u posljednjem ratu, mogao bih danima pričati kakva je rat strahota, glupost i zlo, ali ovaj put hoću da kažem da postoji nešto što uvijek uzrokuje rat, a to je lažni mir. Čujete li koliko ljudi govore o miru, a svuda oko nas su ratovi. Mir je sveti cilj i sveta riječ. Takve riječi se ne smiju izgovarati lažno ni olako”

Nekoliko sagovornika iz regiona sa kojima sam razgovarala prethodnih nedelja, a koji pripadaju raznim sferama javnog života, kazalo je kako treba da budemo pažljivi da nam se ne bi ponovo dogodio rat poput onog iz devedesetih. Činjenica da se takvo zapažanje provlači govori da su, iako su mnogima puna usta mira, odnosi između i unutar država napeti. Takođe, ova godina, 2015, ispunjena je jubilejima, komemoracijama, proslavama... Prošlost je među nama, vrlo snažna, a način na koji se javlja ponekad izaziva strepnju. Kako se sećati, a ne zlopamtiti, jedna je od glavnih tema razgovora sa episkopom zahumsko-hercegovačkim i primorskim Grigorijem. Razgovaramo i o Srpskoj pravoslavnoj crkvi i ekumenizmu, o lažnom miru i autentičnom praštanju, o suočavanju sa svojim zločinima i odnosu prema istoriji. Još jedan od povoda za ovaj intervju je i osvećenje crkve u Prebilovcima.

“Mi imamo puno primjera u istoriji, pregršt je divnih vladara koji su gradili čudesne crkve, građevine, ali u novijoj istoriji mi nemamo mnogo stvari sa kojima možemo da izađemo pred ljude i kažemo: ‘Ovo smo mi’. Nije dovoljno samo praviti replike, nego je neophodno iskoračivati naprijed, izvan sebe, stvarati nešto novo. A da bi čovjek izgradio nešto novo i lijepo, kao što smo se mi trudili da uradimo u Prebilovcima, to novo mora da sadrži u sebi i sjećanje na prošlost, ali i da gleda u budućnost. Čovjek ne treba da bude sputan onim što zna, nego nadahnut onim što očekuje”, kaže vladika Grigorije

“VREME”: Ova godina, 2015, ispunjena je jubilejima. Mnogo se govori o kulturi sećanja. Koliko je za jedan narod važno da se seća? Kako iznaći ravnotežu između uporne usmerenosti samo na prošlost i, s druge strane, potiskivanja zarad (neautentičnog) mira?

Vladika Grigorije: Kao i za svakog čovjeka pojedinačno, tako je i za jedan narod bitno da bude svjestan svog identiteta. Identitet jednog naroda određuju, između ostalog, njegova prošlost i sadašnjost, ali i ono što tek predstoji – budućnost. Tu veoma važno, ako ne i najvažnije mesto zauzima prošlost budući da ona bitno utiče i određuje sadašnjost i budućnost naroda. Tu dolazimo do važnog pojma, a koji ste pomenuli u svom pitanju – kulture sjećanja, koju možemo slobodno nazvati i kulturom pamćenja. Ukoliko ona ne postoji, jedan narod može da se nađe u ozbiljnom problemu, potiskujući i zaboravljajući dio svoje prošlosti. Dva eksplicitna i dijametralno suprotna primjera u slučaju kulture sjećanja jesu jevrejski i srpski narod. Jevreji već decenijama, od završetka Drugog svjetskog rata, grade i njeguju kulturu sjećanja, podsjećajući sebe, ali i cijeli svijet, na sve strahote i stradanja koja je pretrpio jevrejski narod u Holokaustu. Jad Vašem je poznat u cijelom svijetu kao simbol nastojanja i istrajnosti jednog naroda da se konstantno sjeća svoje prošlosti kako mu se ona, ne daj Bože, još jedanput ne bi ponovila. S druge strane, Srbima se dogodio Jasenovac, dogodili su se Prebilovci i mnoge jame bezdanice na čijem dnu leži bezbroj kostiju srpskih stradalnika iz Drugog svjetskog rata, ali ko je o tome i kako govorio u posljednjih sedamdeset i pet godina? Ako spomen na jasenovačke i prebilovačke mučenike nije išao u prilog komunističkoj ideologiji i isforsiranom bratstvu i jedinstvu naroda bivše SFRJ, u čemu je problem posljednjih dvadeset i pet godina, kada se opet blijedo i jedva sjećamo, recimo, jasenovačkih žrtava? Da li smo iz svega toga naučili lekciju, da li smo bili na oprezu kada je započeo novi rat? Mislim da su odgovori jasni kao i to šta ovim zapravo želim da kažem. Upravo zahvaljujući kulturi sjećanja i pamćenja jevrejskom narodu stradanje poput onoga u Drugom svjetskom ratu više ne bi moglo da se ponovi, bar ne u istom intenzitetu. Dakle, to je jedan od bitnih razloga zašto je zapravo nužno njegovati kulturu sjećanja. A tu je opet i uspomena na žrtve i njihova stradanja koje je grijeh ne pominjati zbog njih samih, zbog načina na koji su postradali i zbog njihovih porodica, iako je njihova najveća nagrada jedino

“Ja ne mogu da gledam stvari iz ugla “mi i oni” ili “mi i vi”, već iz ugla dobrote, tj. da li je nešto dobro i lijepo ili nije”

Fotografije: Vreme foto arhiv

Carstvo Božije. To sjećanje i te kako blaži tugu i bol njihovih najmilijih, makar to bilo koliko zrno gorušičino.

Prošle nedelje sam za "Vreme" razgovarala sa hrvatskim istoričarom Vjeranom Pavlakovićem i govorili smo o tome kako su svi u regionu usmereni na sopstvene žrtve. A šta ja sa sećanjem na sopstvene zločine?

Tu su i primjeri koji govore u prilog činjenici da postoje i pripadnici drugih naroda, a koji su svjesni, recimo, zločina koji je počinjen u Prebilovcima i koji suočavanje sa tim zločinima smatraju katarzičnim. Isto tako, tamo gdje smo mi činili zločine treba da pogledamo tom zločinu u oči. Više puta sam o tome govorio. Ja ne mogu da gledam stvari iz ugla "mi i oni" ili "mi i vi", već iz ugla dobrote, to jest da li je nešto dobro i lijepo ili nije.

Nažalost, često se događa da kada ne dođe do međusobnog slaganja, razgovora i priznanja sa obe strane, da ne kažem pomirenja jer se ta reč koristi prečesto i gubi svoje značenje, onda se pamćenje koristi kao izgovor za osvetu. Žrtve postaju dželati. Gde iznaći izlaz?

U slučaju Srba, a bilo bi dobro da je tako i u slučaju svih drugih naroda, važno je opet ono o čemu smo već govorili – pamtiti, ali ne i zlopamtiti. Sjećati se priklanjajući glavu pred žrtvama i njihovim stradanjem, ali ne sa željom za osvetom, to nipošto. Jer kao što pamćenje može da bude velika vrlina, zlopamćenje je jedan od najstrašnijih grijehova, poput ubistva. Zlopamćenje vodi u samo zlo, u začarani krug koji je nemoguće prekinuti i koji nema nikakvog, ama baš nikakvog smisla niti pruža istinsku utjehu. A kod nas su ljudi na svim stranama gajili češće zlopamćenje nego pamćenje.

Dakle, neizmjerno je važno svjedočiti istinu, ali se osloboditi tereta ozlojađnosti i potrebe za osvetom, usmjeravajući se ka praštanju jer je to najblagorodnije osjećanje koje čovjeka oslobađa donoseći mu dobro i radost. Mržnja i potreba za osvetom najviše ranjavaju i nanose štete onome ko ih osjeća i gaji; one su pogubne za dušu i duh, ali i za tijelo; one razaraju naše biće iznutra, razjedaju ga i rastaču i najviše štete, kao što rekoh, nanose nama samima. Praštanje oslobađa, umiruje, smiruje i istinska je blagodat kada čovjek oprosti drugom čovjeku ma kako teško bilo ogrešenje tog drugog prema nama samima. Bog sve vidi i Božijem sudu niko neće izmaći, na kraju krajeva, ako posmatramo to iz hrišćanskog ugla.

"Mržnja i potreba za osvetom najviše ranjavaju i nanose štete onome ko ih osjeća i gaji; one su pogubne za dušu i duh, ali i za tijelo; one razaraju naše biće iznutra, razjedaju ga i rastaču i najviše štete, kao što rekoh, nanose nama samima"

Šta je sa "istinama" koje se potpuno razmimoilaze. Srpsko i hrvatsko viđenje "Oluje" je, čini mi se, nepomirljivo.

Da, dva viđenja ovog tragičnog događaja, jednog od najtragičnijih u srpskoj istoriji posljednjih decenija, koji jedni slave kao svoju veliku pobjedu nad "okupatorom", a drugi ga se sjećaju kao jednog od najvećih pogroma nad srpskim narodom – jedva da se mogu pomiriti i teško da će se to desiti u skoroj budućnosti. Sve dok političari diktiraju tempo i kreiraju istinu, a to je oduvijek tako bilo i biće, postojaće dvije strane medalje i viđenja ovog događaja, dok će istina tavoriti negdje u zapećku.

Znači, smatrate da političari u regionu nisu baš spremni da rade na pomirenju na jedan autentičan način?

Nisam siguran da su naši političari još uvijek spremni za takvo nešto, da to

Hram Vaskrsenja Hristovog

Prebilovci su mesto stradanja Srba u Drugom svetskom ratu. Skoro celokupno stanovništvo bilo je ubijeno i bačeno u jame od strane pristalica Nezavisne države Hrvatske. Od 1000 stanovnika, u leto 1941. godine ubijeno je 820. Samo Hram u Prebilovcima počeo je da se gradi 1991, da bi, u ratnim godinama, iako nedovršen, ubrzo bio porušen. Osvećenje novoizgrađenog Hrama Vaskrsenja Hristovog biće 8. avgusta 2015. godine.

zaista žele, jer su nerijetko obuzeti sopstvenim političkim, stranačkim i ličnim interesima. Dobrobit države i naroda često se tu nađe na posljednjem mjestu.

Nedavno ste kazali da bi verski lideri trebalo da budu korektivi ovim svetovnim. Ako biste mogli da date dva glavna saveta – ispravke današnjoj vlasti u Srbiji i BiH, šta biste im rekli?

U posljednje vrijeme sve sam skloniji mišljenju da nije zahvalno ni dobro dijeliti savjete, pogotovo ako to od vas niko ne traži, ali ako već pitate, moja jedina poruka, u kontekstu potonjih zbivanja u Potočarima i predstojećih u Prebilovcima, bila bi da rade na istinskom pomirenju i smirivanju uzburkanih strasti, a ne na njihovom rasplamsavanju, jer ne daj Bože da nam se ponove devedesete. Od prvog do posljednjeg dana živio sam u posljednjem ratu, mogao bih danima pričati kakva je rat strahota, glupost i zlo, ali ovaj put hoću da kažem da postoji nešto što uvijek uzrokuje rat, a to je lažni mir. Čujete li koliko ljudi govore o miru, a svuda oko nas su ratovi. Mir je sveti cilj i sveta riječ. Takve riječi se ne smiju izgovarati lažno ni olako.

Kada smo pre nekoliko godina radili intervju, vi ste se vraćali u Mostar. Kako biste sada opisali život tamo?

Mostar je Bosna i Hercegovina u malom, Bosna i Hercegovina u ogledalu; najbolji primjer kako stvari funkcionišu čak dvadeset godina po završetku rata i koliko se suštinski nije mnogo odmaklo i učinilo na istinskom pomirenju. Grad je podijeljen na hrvatski i muslimanski dio koji funkcionišu potpuno zasebno. Netrpeljivost i podozrenje nisu prevaziđeni ni do danas. Neveliki broj Srba koji živi u Mostaru, živi i funkcioniše na obje strane, ali je naš problem taj što nemamo jednaka prava prilikom zaposlenja i što je brojniji povratak Srba u Mostar upravo time uslovljen. Nastojimo i čini mi se da uspijevamo da njegujemo dobrosusjedske odnose sa predstavnicima svih vjerskih zajednica i naroda i to ponajviše zato što to činimo iskreno i sa istinskom željom da do dijaloga i komunikacije dođe. To druge strane prepoznaju, pa ni adekvatan odgovor stoga nije izostao.

Kada je reč o odnosima između verskih zajednica, često vam se zamera da ste previše revnosni u ekumenskim odnosima. Pošto mi deluje da ekumenizam za mnoge znači drugačije, moram da pitam šta je ekumenizam za vas?

Ekumenizam prije svega vidim kao napor, čini mi se veoma nužan, da se uspostavi dijalog sa Rimokatoličkom crkvom. Dijalog i dobri odnosi hrišćanskih crkava znatno bi mogli da doprinesu pomirenju i stabilizaciji odnosa na Balkanu. U tom kontekstu sagledavam prvenstveno ekumenizam, a ne kao što se to često laički tumači kao unijaćenje, odnosno pokatoličavanje. Sam termin nije definisan. Dakle, prvo je potrebno razjasniti da ekumenizam znači ravnopravan dijalog među hrišćanskim crkvama i pokušaj saradnje i pomirenja koji je nama svima prijeko potreban, a ne unijaćenje, kako ga pojedini predstavljaju. Dijalog među hrišćanima je zapovijest Hristova i to je temelj. Čovjek koji nema takvu potrebu, on nema osnovni hrišćanski osjećaj. Druga je stvar kada se u to uplete politika, nacionalizam. Uskoro će biti i Svepravoslavni sabor. Neki i u tome vide pokret ka ekumenizmu. Ja samo mislim da do njega mora da dođe da bi se mogla donijeti zajednička rješenje nekih važnih pitanja i usklađivanja među pravoslavnim crkvama, a jedno od njih svakako se tiče i stava prema drugim hrišćanskim crkvama.

Ali ponoviću, ja ne mogu da razumijem ljude koji unaprijed i nipošto nisu za razgovor. Imam utisak da kada bi sada došli predstavnici drugih hrišćanskih crkava i rekli: vi ste sve u pravu, antiekumenisti bi ih i tada odbacili.

Vi ste jedna od najčešćih meta napada sajtova i pojedinaca koji se deklarišu kao antiekumenistički. Pogađa li vas to?

Kad god je čovjek na dobrom putu, on će na kraju biti pobjednik. Kada nije na dobrom putu, ne mora niko da ga napada, on će sam propasti. A napadi imaju i jednu dobru stranu, a to je da čovjek ispita sebe koliko je istinski spreman za bilo kakvo dobro. Jer ako ga prvi napad omete, znači da nije bio spreman.

Poslednjih nekoliko godina smenjeno je nekoliko vladika u kratkom vremenskom periodu. Nije mali broj ljudi koji je ozlojađen nedavnim smenama i načinom na koji su te smene nastupile. Opet, bilo je puno nagađanja po medijima, napisa o sukobima, a Crkva je ostala vrlo štura u svojim saopštenjima. Ne mislite li da tom zatvorenošću i prema medijima, pa i prema vernicima u nekom smislu, crkvena vlast čini da se pojačava nerazumevanje za njene odluke?

Veoma bitan faktor u svemu i za sve što činimo jeste vrijeme, a skloni smo da to često smetnemo s uma. Nije moguće sve odjednom i odmah da se desi i riješi. Ukoliko se osvrnete unazad, zapazićete koliko se važnih promjena u SPC odigralo u protekle četiri godine, promjena koje su prije desetak godina bila nezamislive i nerealne, praktično nemoguća misija. Ipak, one su se dogodile. Isti je slučaj i sa transparentnošću o kojoj govorite, i za to je potrebno vrijeme i strpljenje. Siguran sam da će doći i taj trenutak u kojem će se otvorenije govoriti o svemu, ali i pomake koji su do sada napravljeni nipošto ne treba potcijenjivati i zanemarivati. Poznata je ona biblijska istina da za sve postoji vrijeme, i kada se sije i kada se žanje... ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

“Kao što pamćenje može da bude velika vrlina, zlopamćenje je jedan od najstrašnijih grijehova, poput ubistva. Zlopamćenje vodi u samo zlo, u začarani krug koji je nemoguće prekinuti i koji nema nikakvog, ama baš nikakvog smisla niti pruža istinsku utjehu. A kod nas su ljudi na svim stranama gajili češće zlopamćenje nego pamćenje.”

NEDELJNA PREPORUKA

Knjige o kojima se priča

KNJIGA SKROJENA OD SNOVIĐENJA I KOŠMARA ISTORIJE.

Iz pera jednog od najčitanijih savremenih srpskih pisaca.

Knjiga-mozaik odvešće vas na putovanje kroz zadivljujuće svetove u kojima se susreću stvarnost i mašta.

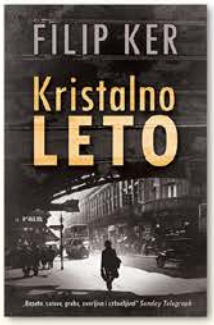
Branislav Janković
Vetrovi zla

Roman zasnovan na pravoslavnom folkloru i srpskim predanjima. Knjiga o Srbiji u XIX veku i njenim nikad otkrivenim tajnama.

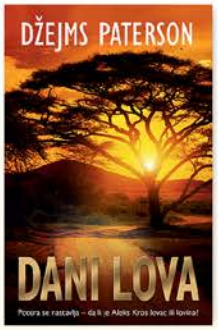
Vanja Bulić
Teslina pošiljka

Šokantna priča o Teslinom zaveštanju! Kad knjiga izgori, pepeo progovori. Ko je tajanstveni čuvar „zraka smrti"?

Filip Ker
Kristalno leto

Impresivan prvi roman trilogije *Berlinska noć*, o Berniju Gunteru, detektivu specijalizovanom da traži nestale osobe.

Džejms Paterson
Dani lova

Novi napeti triler autora najprodavanijih romana o potrazi za ubicom zapanjujuće surovosti.

Laguna PREPORUČUJE

Filip David
KUĆA SEĆANJA I ZABORAVA
Dobitnik Ninove nagrade za 2014.

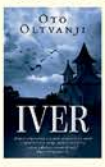
Vuk Drašković
ISUSOVI MEMOARI
Na početku beše *Nož*. Isus među Srbima – svedoči i optužuje.

Marko Aleksić
MARKO KRALJEVIĆ
Knjiga o najslavnijem srpskom vitezu.

Luka Mičeta
STEFAN PRVOVENČANI
Biografija prvog srpskog kralja.

Oto Oltvanji
IVER
Roman o porodičnom prokletstvu i raskolu.

Dušan Nedeljković
ROĐENI ZLI
Neki ljudi postaju zli, a neki se takvi rađaju.

Ivana Mihić
HEADHUNTERS
Roman o tranziciji u kojoj su mnogi izgubili glavu.

Žoze Saramago
KAIN
„Dosad neviđena blasfemija Starog zaveta." *New Yorker*
Dobitnik Nobelove nagrade!

Srećko Horvat i Slavoj Žižek
ŠTA EVROPA ŽELI?
Šta je trulo u temeljima našeg kontinenta?

Slaviša Pavlović
ZAVET HEROJA
Priča o herojima koje istorija nije zabeležila.

www.laguna.rs

Poslednji odlazak jugoslovenskog emigranta

Poštovani barba Rusko, Jugoslovena je bilo i bez Jugoslavije i u principu su oni bili nešto najbolje i najčasnije što su ovi prostori imali. Ako ih u budućnosti ne bude, neka bude slobode i pravičnosti za sve koji žive na prostorima razorene države

Tridesetog jula ove godine u Nju Džersiju je umro veliki Jugosloven, istinski borac za ljudska prava, najbliži saradnik pokojnog Mihajla Mihajlova, saradnik i prijatelj Saveza Oslobođenje i jedan od najrespektabilnijih izučavalaca i sakupljača različitih izvora za stvaranje celovite slike o demokratskoj Jugoslaviji; politički emigrant koji je čitav život posvetio intelektualnoj i ljudskoj borbi za demokratsku Jugoslaviju.

Rusko Matulić rođen je u Splitu 1933. godine, u kosmopolitskoj porodici Matulića, istinski opredeljenoj za Jugoslaviju, a njegov otac Roko Matulić, bliski prijatelj Nike Bartulovića i Ive Andrića, u spomenutom jugoslovenskom duhu vaspitao je i pokojnog Ruska. Samozatajni Rusko nikad se nije hvalio svojim porodičnim pedigreom i intelektualnim okruženjem u kojem se kretala njegova porodica. Tek bi ponekim od najbližih prijatelja prepričavao pojedine zgode iz svog detinjstva. Navodim samo jedan primer, sa kraja tridesetih godina, kada mu je veliki Ivo Andrić, tada jugoslovenski ambasador u Berlinu, poklonio električni automobil, igračku na bateriju. Takođe, retko je spominjao da se, nakon bega od Nemaca iz Beograda, Niko Bartulović krio u njihovom stanu u Splitu, iz koga nije izlazio gotovo godinu dana, dok nisu uspeli da mu srede italijanske dokumente. U tih godinu dana boravka kod Matulićevih, Bartulović je napisao knjigu *Glas iz gorućeg grma*, koju je posthumno objavila SKD Prosvjeta iz Zagreba.

Rusko Matulić bio je emigrant od svoje jedanaeste godine. Posle pada Italije, porodica mu je izbegla na Brač, gde su mu komunisti ubili oca, a Rusko je sa majkom završio na Sinaju, u čuvenom logoru El Šat, o kojem je objavio i svoja sećanja, kako bi široj javnosti pokazao da je taj logor, iako većinski kontrolisan od strane jugoslovenskih komunista, imao i onaj drugi deo koji nije bio pod njihovom kontrolom i u kojem su se izbegli opredelili za demokratsku Jugoslaviju. Po zatvaranju El Šata, Rusko je preko Italije, Čilea i Engleske, konačno stigao do SAD, gde je završio elektrotehniku i do penzije radio u *Kon Edisonu*, kao inženjer.

Tokom života u SAD, Rusko se povezao sa mnogim demokratski opredeljenim Jugoslovenima, pre svega grupacijom vezanom uz *Našu reč*, a ono po čemu će ostati trajno upamćen jeste *Caddy* bilten, koji je uređivao od samih početaka, o čemu svedoči Mihajlo Mihajlov: "Prvih nekoliko brojeva *Caddy* biltena je uređivao bivši jugoslovenski novinar Jaša Levi, a sledećih preko sedamdeset brojeva Rusko Matulić iz Njujorka, elektroinženjer, koji se iz hobija bavio bibliografijom literature Jugoslavije na zapadu i izdao na tu temu tri knjige. Splićanin i Hrvat jugoslovenske orijentacije, Matulić je u stvari sam samcat, više od jedne decenije, skoro svako veče samopožrtvovano i, razume se, besplatno radio na biltenu. Nakon nekoliko godina izlaženja *Caddy* biltena, prema pisanju najuticajnijeg intelektualnog glasila Amerike, dvonedeljnika "New York Review of Books", stekao je glas najbolje informisanog i krajnje objektivnog izdanja o Jugoslaviji na zapadu." Zahvaljujući Ruskovom znanju, energiji, ljubavi za Jugoslaviju, u ovom biltenu su zabeležena sva kršenja ljudskih prava od strane totalitarne vlasti tadašnje socijalističke Jugoslavije, a *Caddy* ostaje najznačajnije svedočanstvo o progonu slobodne misli i političkih ideja tog vremena. Za čitav svoj rad imao je iskrenu podršku svoje supruge Zorice.

U ovom kratkom nekrologu nemoguće je posvetiti se naučnoj analizi Ruskovog rada, a taj rad to sigurno zaslužuje. I neka ovaj spomen Ruska bude samo podsticaj onima koji će čitav sadržaj njegovog rada u budućnosti analizirati i učiniti dostupnim svima zainteresovanima za demokratiju i Jugoslaviju.

Imao sam čast da upoznam Ruska Matulića, davne 1996. u Njujorku. Poklonio mi je fotokopije biltena i dugo smo razgovarali o zlu koje je rasturilo njegovu Jugoslaviju. Njegova Jugoslavija u stvari, nikada nije bila ni stvorena. Demokratija i sloboda bile su ideal, ali, nažalost, to i ostale.

Poštovani barba Rusko, Jugoslovena je bilo i bez Jugoslavije i u principu su oni bili nešto najbolje i najčasnije što su ovi prostori imali. Vaš primer to i potvrđuje. Ako ih u budućnosti ne bude, neka bude slobode i pravičnosti za sve koji žive na prostorima razorene države, a za vas je samo slobodna i pravična Jugoslavija i imala smisla. ¶

PETAR LAĐEVIĆ

Kaznena ekspedicija Evropske unije

“Jugoslavija, pa potom Srbija i, manje-više, sve ostale republike, imaju permanentan problem trgovinskog i platnog deficita još od 1919. godine. Dakle, mi imamo ceo jedan vek problema platnog deficita, a verujem da ćemo kroz pet godina biti u istoj situaciji kao danas – opet ćemo biti u MMF-ovom programu, biće sve isto. Ima jedna zanimljiva priča, mislim kod Borhesa, to je neko pisao i za Argentinu, a mislim da je i kod nas slična situacija: mi imamo cirkularnu istoriju”

Branko Milanović, jedan od najcenjenijih domaćih ekonomista, svetski priznati ekspert na polju globalne nejednakosti, autor je deset knjiga i više desetina članaka o globalnoj raspodeli prihoda. Tokom 22 godine bio je vodeći ekonomista u istraživačkom odeljenju Svetske banke (1991–2013), a od 2014. je viši naučni saradnik u Luksemburškom centru za proučavanje prihoda (Luxembourg Income Study Center). Njegovu knjigu, koja bi se grubo mogla prevesti kao "Oni koji imaju i oni koji nemaju" (*The Haves and the Have-Nots: A Brief and Idiosyncratic History of Global Inequality*) magazin "The Globalist" je 2011. proglasio za knjigu godine.

"Nema više Trojke, sada postoji Dvojka – Evropska centralna banka (ECB) i Evropska unija (EU), naspram Međunarodnog monetarnog fonda (MMF)", kaže Branko Milanović na konstataciju da postoji nesaglasje u Trojci po pitanju Grčke – gde Evropska komisija i ECB govore da neće biti nikakvog šišanja dugova, a MMF kaže da neće da učestvuje u programu koji je neodrživ, odnosno da Grčka ne može takav dug da vrati. "Fond je još ranije imao malo drugačiji stav, da je potrebno da program bude održiv i da mora da dođe do reprogramiranja duga. Sa druge strane, nemačka, tj. Šojbleova interpretacija jeste da nema reprogramiranja dokle god je Grčka u evrozoni. Verujem da će doći do kompromisnog rešenja, do smanjivanja neto sadašnje vrednosti duga. To je samo drugi izraz za reprogramiranje, koji je možda prihvatljiviji za javnost", kaže Milanović. "Ali, situacija je neodrživa, Grčka sada ima dug od oko 180 odsto BDP-a, a krenuli su sa manje od 100 odsto. Znači, za neku godinu oni mogu da budu na 200-250 odsto, jer se BDP Grčke stalno smanjuje. Sa druge strane, Grčka mora iznova da pozajmljuje, a 95 centi od svakog pozajmljenog evra istovremeno se vraća u ECB. Na kraju će Grčka doći u situaciju da se svaki evro koji pozajmi odmah vrati u ECB, a tako dug, naravno, nastavlja da raste."

"VREME": Koje su uopšte mogućnosti da se bilo šta promeni, ukoliko ne dođe do znatne promene veličine duga?

BRANKO MILANOVIĆ: Grčka je veoma kompleksan problem, jer postoji mnogo ekonomskih elemenata, odnosa između Trojke, odnosa unutar EU, pravila evra, itd. To je toliko kompleksan problem da nema jasnog i lakog rešenja – da ga ima, oni bi ga do sada već pronašli. Ja sam veliki pesimista, jer je Grčka u goroj situaciji čak i od zemalja koje su bile u tranziciji. Prilikom prelaska iz komunizma na tržišnu privredu, u kapitalizam, došlo je do pada društvenog proizvoda, ali posle dve ili tri godine je došlo do rasta, tako da se mogao videti izlaz iz tog tunela. Ali, kada pogledate situaciju sa Grčkom, zaista izgleda da taj tunel jednostavno nema kraja.

Koliko je ponašanje EU i, pre svega, Nemačke prema Grčkoj ideološki uslovljeno? Da li bi ista situacija bila da nije reč o Sirizi, nego da je reč, na primer, o Novoj demokratiji koja traži oprost dugova?

U Danskoj i skandinavskim zemljama dolazi do povratka jednog, i to ne mislim pežorativno, nacionalnog socijalizma, jer u Danskoj imate partije levice, kao i partije desnice, koje su za socijalna davanja, ali samo Dancima. Baza je tu čisto nacionalna, i ako pripadate tom nacionu, onda imate sva socijalna prava i davanja

To je dobro pitanje, i Krugman i Štiglic su o tome govorili. Mislim da postoji taj ideološki razlog zbog kojeg je politika prema Sirizi bila toliko oštra. Naravno, i sama Siriza je krenula prema njima prilično oštro, kada je došla na vlast. U neku ruku, može se reći da je to bila, sa strane Evropske unije, jedna vrsta kaznene ekspedicije, koja je trebalo da pokaže da je nemoguće imati partiju levice, prave levice u EU, odnosno da je to nekompatibilno sa postojećim tehnokratskim rešenjima. Drugo, treba isto imati u vidu da je reč o jednom dodatnom političkom faktoru, o kome je takođe bilo pisano, gde bi uspeh Sirize u Grčkoj značajno doprineo jačanju Podemosa u Španiji, ili čak i neke levice u Italiji. Hoću da kažem da oštar stav prema Grčkoj nije bio samo nemački, nego je, iz unutrašnjih političkih razloga, bio i stav Španije i Portugala i Italije. Da je Siriza dobila ono što je tražila, to bi bio veliki znak drugima da je takva politika moguća.

Štiglic u jednom skorašnjem članku kaže da je MMF ovakve greške, kao sa Grčkom 2010, pravio i ranije, u Indoneziji, u Argentini, kao i da su zahtevi MMF-a prema Grčkoj više ustupak nekim pojedinačnim interesima, nego ulazak u srž problema i sistemske reforme.

Štiglic je to pisao u odličnoj knjizi *Globalization and its discontents*, jer je on u vreme kada je bio glavni ekonomista Svetske banke mnogo radio sa Fondom i imao velika neslaganja sa njim. U toj knjizi se uglavnom tretira problem azijske krize 1997. i 1998. godine. Sada se to malo promenilo, ali osnovna funkcija MMF-a tada je bila da bude "uterivač dugova" – da države koje ne mogu da plate dugove imaju politike štednje, ili austeriteta – možda bi trebalo da se kod nas koristi reč "austeritet". To je politika sa značenjem suzbijanja potrošnje, kako bi se višak koristio za otplatu duga. To je bila stalna, prilično shematična politika Fonda, koja je bila primenjena na sve zemlje u razvoju. Međutim, Grčka je razvijena evropska zemlja, čija je moć u odnosu na Fond veća od one koju imaju zemlje u razvoju. Grčka je, ako ne toliko ekonomski, onda simbolički veoma značajna zemlja Evrope – Grčka ima veze, istorijski značaj, ima mnogo dobrih ekonomista, i otuda ima veću kontratežu u odnosu na MMF, nego što je imala, na primer, Indonezija. Naravno, Indonezija je mnogo veća zemlja, sa većim BDP-om, ali ona nema takav ideološki uticaj na međunarodne institucije kakav imaju evropske zemlje. Uzmimo i primer Južne Koreje. Kada je »

izbila kriza u Južnoj Koreji 1998, ona je bila u sličnim problemima i imala je veoma oštru politiku Fonda koja je dovela do pada BDP-a. Međutim, Koreja je posedovala tu kontratežu, na engleskom se to zove *countervailing power*, jer su njeni ekonomisti i političari imali veoma dobar pristup američkim političarima i javnom mnjenju. Indonezija sve to nije imala, a da ne govorimo o afričkim zemljama. Recimo, ako imate program MMF-a u Maliju koji ništa ne valja, Mali nikako ne može da odgovori na to, jer oni niti znaju, niti imaju kontakte u tim moćnim političko-ekonomskim krugovima na Zapadu. Šta može Mali da uradi? Ne može ništa.

Ali, situacija sa Grčkom je potpuno drugačija, i mislim da se tu Fond susreo sa nekim novim političkim i ekonomskim problemima. Ta promena u načinu razmišljanja Fonda je krenula sa globalnom recesijom, jer je njome ceo jedan rigidni neoliberalni pristup doveden u pitanje – išlo se sa deregulacijom finansijskog sistema, a kriza je došla upravo zbog te preterane deregulacije. Fond je samo reagovao na jednu opštu promenu ideološke ili idejne klime. To je krenulo još sa Dominikom Stros-Kanom, koji je počeo da uvlači elemente poput jačanja državne regulative u finansijskom sektoru ili pridavanja većeg značaja ekonomskoj jednakosti i redistribuciji, što nisu bile tradicionalne pozicije Fonda.

Da li promena paradigme, kakva je nastala u MMF-u, može da se očekuje i unutar EU?

Ne znam da li se to može očekivati. Malo je paradoksalno ispalo da je sada EU u neku ruku konzervativnija od SAD. I zanimljivo je da su poznati ekonomisti, koji su stali na stanovište da je politika EU prema Grčkoj neodrživa, Krugman, Štiglic, Saks, Sen – svi iz Amerike. Sen je, naravno, Indijac, ali živi u Americi. Vi nemate evropske intelektualce na tom nivou, sa svetskim globalnim uticajem, koji su tako jasno stali na poziciju Grčke i Sirize – izuzev Piketija.

Piketi u *Kapitalu u 21. veku* tvrdi da sadašnja globalna situacija mnogo više podseća na 19, nego na 20. vek, da opet ulazimo u eru naslednog kapitalizma. Zalaže se za neku vrstu globalnog poreza, i finansijske i imovinske transparentnosti. Da li je uopšte moguće ići ka tome, postoje li načini, postoji li politička volja?

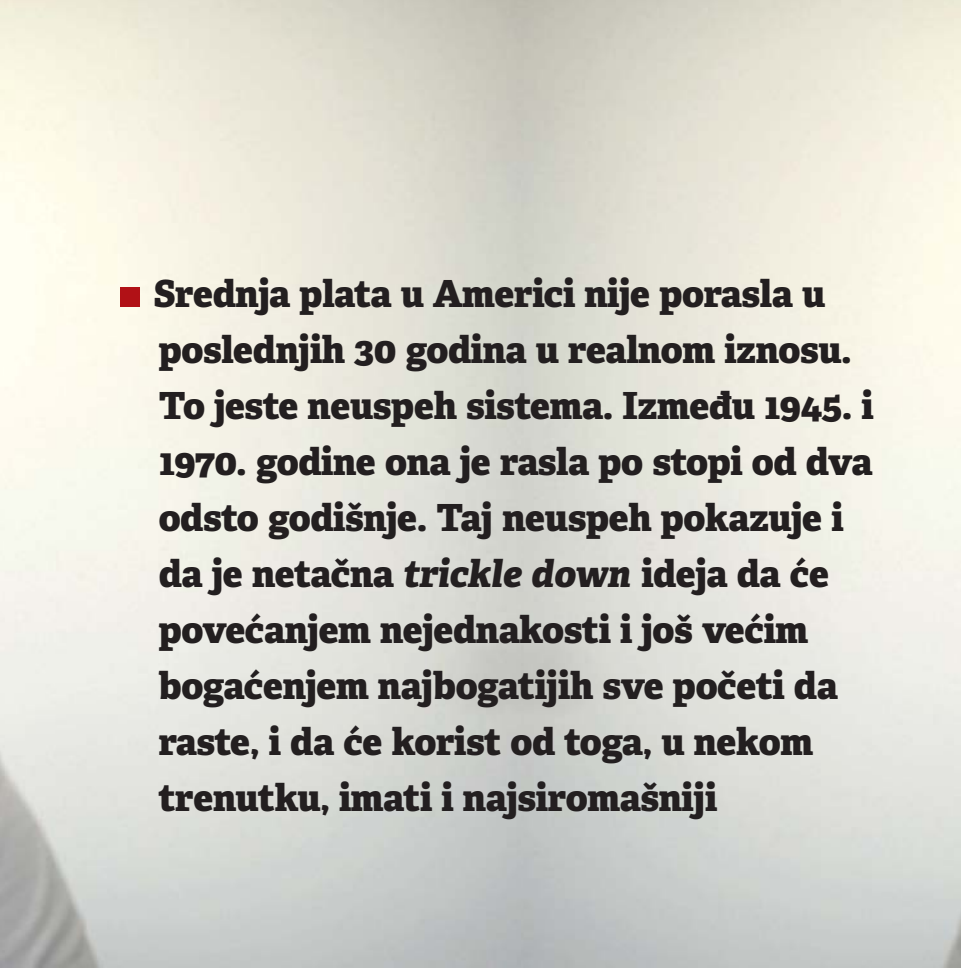

Pitanje je koja će biti društvena osnova i ideološka forma nove levice, koja bi se bazirala na levim idejama, na borbi protiv siromaštva i velike nejednakosti, protiv političkog sistema koji kontrolišu tajkuni, protiv legalizovane korupcije, protiv sticanja bogatstva kroz nasleđivanje. Mi sada toga nemamo, ne samo ovde, nego nemamo nigde

Piketi je u svojoj knjizi, za koju mislim da je izvanredna, uvideo porast značaja kapitala u ukupnom dohotku stanovništva, a pošto su primanja od kapitala koncentrisana u rukama bogatih, onda to prirodno vodi ka povećanju nejednakosti. Mislim da je ovaj metodološki aspekt Piketijeve knjige veoma značajan. Druga stvar je, i to mnogo teža, otići od metodološkog razmatranja do nekih pravila ekonomske, tj. fiskalne politike. Ja sam skeptičan da je takav porez moguće uvesti, mislim da je Piketi i sam skeptičan, ali vi morate da date neku ideju, a pitanje je političke volje da li će ta ideja ikada biti realizovana ili ne – ako sada nema političke volje, možda će je biti kroz 15 ili 50 godina.

Kada je reč o odnosu Nemačke i drugih poverilaca prema Grčkoj, koliko ti poverioci imaju odgovornosti u stvaranju neodrživog duga? Oni su svakako znali u kom stanju su javne finansije, a ipak su davali pare, to je večito pitanje odnosa banke i klijenta.

Kao što ste videli, ja sam na strani Grčke i Sirize, i mislim da je ovakva situacija neodrživa. Ali, nisam za to da se krivi poverilac, jer njegov posao jeste da daje kredite. Sada, vi možete da kažete, trebalo je da razmišljaju, da vide da Grčka neće biti u stanju da vrati dugove, ali oni su išli logikom kakva je bila i u Americi,

Srednja plata u Americi nije porasla u poslednjih 30 godina u realnom iznosu. To jeste neuspeh sistema. Između 1945. i 1970. godine ona je rasla po stopi od dva odsto godišnje. Taj neuspeh pokazuje i da je netačna *trickle down* ideja da će povećanjem nejednakosti i još većim bogaćenjem najbogatijih sve početi da raste, i da će korist od toga, u nekom trenutku, imati i najsiromašniji

naime da će ih država spasiti, i ta logika se pokazala kao tačna. Ako pretpostavimo da su znali kakvo je stanje u Grčkoj, onda su oni znali i da Nemačka neće dozvoliti da nemačke banke propadnu – *too big to fail*. Da su Nemačka i Francuska odlučile da svoje banke puste i da izgube ono što su uložile u Grčkoj, onda bi moglo da se kaže da su se prevarili, ali očigledno je da su banke imale pravo – ni Nemačka ni Francuska nisu htele to da urade. Kad pogledate strukturu grčkog duga, ona se značajno promenila, jer su, nakon početka programa, prvi krediti koje je Grčka uzela otišli da se naplate nemačke i francuske banke. One su se sad fino izvukle i, naravno, napravile veliku zaradu na grčkim kreditima. Ali ja njih ne bih kritikovao, oni su se ponašali onako kako im je sistem omogućio. Svaki normalni bankarski investitor pokušava da maksimizira dobit. Ako on veruje da će država nešto da mu dopusti, i to se ispostavi kao tačno, on treba to da radi, to je njegov biznis. Kriva je država koja mu je dozvolila da rizik prebaci na nju, tj. na poreske obveznike.

Kakav je uticaj ovoga što se dešava sa Grčkom na balkanske zemlje koje nisu članice EU?

Grčka kriza, naravno, ima negativan uticaj na zemlje Balkana, zato što je, kao prvo, Grčka bila zemlja koja je prihvatila veliki broj radnika iz Albanije, Rumunije i Bugarske. Sada, kada se ti radnici vraćaju nazad, to dovodi do problema reapsorpcije. Dalje, Grčka ima veoma značajne finansijske interese kroz bankarski sistem koji pokriva Balkansko poluostrvo. To je imalo smisla nekada, kada je Grčka mogla da pozajmljuje novac bez ikakve premije u odnosu na Nemačku i tada su i razgranali taj sistem. Sada se situacija potpuno obrnula i, iako te banke funkcionišu kao lokalna pravna lica, mislim da će doći do negativnog efekta. Grčka je imala veoma dobar period od 15 do 20 godina, i bila je svetionik uspeha na Balkanu za sve te zemlje. A sada, sa dramatičnim kolapsom, taj svetionik više ne postoji. Čak je i u političkom smislu situacija loša jer, u vreme kada je Grčka rasla, njen politički uticaj u Evropi je bio disproporcionalno veliki zbog njene istorije i značaja za evropsku civilizaciju. Grčka je imala interes da Balkan bude integrisan u Evropu, i bila je motor te integracije, a sada taj motor ide u rikverc. Zato za nas grčka kriza ima negativan efekat.

Na to se direktno vezuje naša, stalna kriza, koja ne prestaje već decenijama. Imamo sporazum sa MMF-om sa principima koji su slični svim prethodnim sporazumima MMF-a sa zemljama u tranziciji i sa zemljama koje imaju problem rastućeg javnog duga – a vidimo da to ne ide.

Nisam mnogo pratio situaciju i ne znam tačno uslove sporazuma sa MMF-om, ali hteo bih dve stvari da kažem. Mi kao zemlja nemamo neku naročitu alternativu, a nemamo ni ono što sam malopre pomenuo – nemamo kontratežu. Mi smo suviše mali, ne baš kao Mali, ali slično tome – nemamo kontratežu u odnosu na Fond, i prema tome, moramo da prihvatimo šta nam oni kažu. Drugo, Jugoslavija, pa potom Srbija i, manje-više, sve ostale republike, imaju permanentan problem trgovinskog i platnog deficita još od 1919. godine. Dakle, mi imamo ceo jedan vek problema platnog deficita. Između dva rata zaduživali smo se od Francuske, pa potom imali reprogramiranje dugova, pa je onda došla američka bespovratna pomoć pedesetih, pa su došli MMF i Svetska banka sedamdesetih, kada je bila reciklaža petro-dolara, i tako dalje. To je jedan permanentan problem, a drugi je velika nezaposlenost. Ja nemam odgovor na to, ali mislim da bismo iz ekonomske istorije morali da vidimo koji su to mehanizmi koji dovode do stalnog ponavljanja tih problema unutar jedne teritorije – nekad Kraljevine Jugoslavije, pa SFRJ, pa sada Srbije, ali i svih drugih republika, sem možda Slovenije. Ta teritorija Balkana nema sposobnosti da dovoljno izvozi, tako da je sada naš izvoz postala radna snaga, što je počelo još šezdesetih godina sa odlascima u Nemačku. Značajno je da se postavi to pitanje, i da se naši sadašnji problemi ne gledaju kao rezultat poslednjih tri ili pet godina, nego u istorijskom sledu. Ja verujem da ćemo mi kroz pet godina opet biti u istoj situaciji kao danas – opet ćemo biti u MMF-ovom programu, biće sve isto.

Ima jedna zanimljiva priča, mislim kod Borhesa, to je neko pisao i za Argentinu, a mislim da je i kod nas slična situacija: mi imamo cirkularnu istoriju. Zemlje koje su uspešne imaju istoriju sa amplitudama, ali se te amplitude uvek dešavaju na jednom novom i višem nivou. Uzmite za primer Francusku – revolucija, pa 1848, pa Republika, pa demonstracije 1968, uvek se nešto menjalo, ali je zemlja išla napred. A kod nas, iako smo imali promene ustavnih rešenja, imam utisak da je sve uvek »

isto, da se stalno sve cirkularno ponavlja, da naša sadašnjost nije mnogo različita od tridesetih godina prošlog veka.

Kada kažete radna snaga, našao sam na vašem blogu tu vašu "Milanovićevu trilemu", gde pišete da "globalizacija i velike razlike u prosečnim primanjima ne mogu da idu zajedno sa radnom snagom koja se ne kreće, odnosno ostaje u svojoj zemlji". Ako bismo to primenili na ovaj prostor, postavlja se pitanje: šta ako ta radna snaga nema šta da ponudi zemlji u koju hoće da ode, iz različitih razloga – zbog niskog nivoa obrazovanja, znanja, visoke prosečne starosti populacije?

Otkad su otvorene granice između EU i Bugarske, Bugarska je izgubila oko milion ljudi koji su otišli u EU. Rumunija takođe. Sa mogućnošću zapošljavanja građana Srbije u bilo kojoj zemlji EU, mislim da bismo i mi verovatno izgubili milion ljudi. Moj kolega Mihail Arandarenko sa Ekonomskog fakulteta u Beogradu smatra da ako neke zemlje nemaju resurse, nemaju tehnoloških mogućnosti i nemaju obrazovanu radnu snagu, da one jednostavno postaju izvoznici radnika. To jeste loše, jer se zemlja prazni, ali je rezultat globalizacije, i ja verujem da bi ti ljudi koje ste pomenuli našli posao. Možda to ne bi bila najkvalitetnija radna snaga, ali bi našli posao. Dakle, ako bi se otvorile granice EU za nas, značajan deo radne snage bi otišao iz Srbije. Pitanje je da li je to dugoročna perspektiva ovog regiona, ove teritorije – da bude izvoznik radne snage. Filipini i Bangladeš to rade već nekih 40 godina, ali je to nešto istorijski novo, jer sa tom situacijom može doći do nestajanja zemalja, i moguće je da bi u pravoj, potpunoj globalizaciji, zaista došlo do toga. Da li je to loše? Ako pogledate neke zemlje, poput Amerike, tamo imate isto tako proces depopulacije u onim delovima zemlje koji nisu uspešni i gde nema mnogo posla, poput Detroita. To je loše za Detroit, ali nije katastrofa za zemlju u celini. Ako bi se ispraznilo Balkansko poluostrvo, to bi možda bilo loše za zemlje Balkana, ali bi možda bilo dobro za te ljude koji su otišli, a možda ni za Evropu to ne bi bilo loše.

Kada pogledate Srbiju, koliko je u njoj dominantan pristup neoliberalne ideologije? Treba uzeti u obzir da već godinama treba da usledi privatizacija društvenih preduzeća, smanjivanje broja zaposlenih u administraciji, kao i večito popravljanje tog famoznog poslovnog ambijenta poslovanja. Meni se čini da umesto da popravljanje poslovnog ambijenta bude zaštita pravne sigurnosti i predvidivost poreske politike, ovde se to svede na smanjenje prava radnika. Postoji li neka alternativa ovakvom modelu kod nas?

Ako bi se otvorile granice EU za nas, značajan deo radne snage bi otišao iz Srbije. Pitanje je da li je to dugoročna perspektiva ovog regiona, ove teritorije – da bude izvoznik radne snage. Filipini i Bangladeš to rade već nekih 40 godina

To za smanjenje prava radnika je tačno, ali mislim da je to deo jednog svetskog procesa. Vi više nemate organizovanu radnu snagu kakva je nekad postojala, sindikati skoro da ne postoje. Proces deindustrijalizacije kod nas je prilično odmakao, najpre zbog sankcija UN koje su sve naše veće firme i proizvodnju učinile potpuno zastarelom, a sve veze koje su postojale su prekinute. Struktura zaposlenosti je sada takva da je tercijarni sektor mnogo značajniji, u njemu nema sindikata, a povrh toga, ideologija levice je nestala, naročito u bivšim socijalističkim zemljama gde je došlo do ogromne ideološke promene. Tako da nema više ni ideološke ni društvene osnove na kojoj bi se ta "radnička" alternativa bazirala. Jednostavno nema radničke klase kao klase, ima samo pojedinaca.

A siromaštvo kao osnova?

Mislim da je siromaštvo suviše heterogeno da bi postojalo kao neka osnova za društveno i političko organizovanje. Uzroci siromaštva su veoma različiti, tu je i etnička struktura – imate kod nas mnogo Roma koji su siromašni, a koji nemaju neku političku moć, niti su Srbi preterano zainteresovani za položaj Roma. Takođe, znamo da je učešće na izborima veoma nisko kod siromašnih građana – oni ne učestvuju, oni su van političkog sistema. Mi, u stvari, nemamo nijednu jedinu partiju levice u Srbiji. Imamo partije koje su članice Socijalističke internacionale, ali su, zapravo, levica samo po imenu. Za razliku od Grčke, gde je postojala levica, kod nas nje nema. Mada, zbog činjenice da Siriza sprovodi, i verovatno će sprovoditi, jednu neoliberalnu politiku u sledećih pet godina, možda će i u Grčkoj levica nestati. Slično se desilo u Španiji – kada je Gonzales došao na vlast, PSOE je bila partija levice, a postali su partija desnog centra. Ili, recimo, SDP u Nemačkoj – zaista je teško reći da su oni različiti od CDU-a. Tako da i Cipras može da završi kao Felipe Gonzales, da krene od levice i završi na desnom centru.

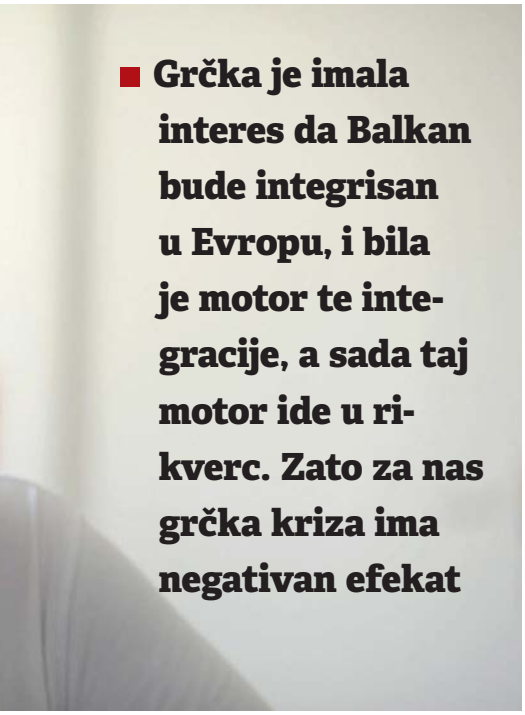
Pomenuli ste na početku promenu paradigme u MMF-u, a sada kažete da levica i dalje nestaje. Kako dovodite to u vezu?

Kada sam rekao da levica nestaje, mislio sam sledeće: u zemljama bivšeg socijalizma nastalo je bežanje od levice, jer je

ideološki malo ko mogao da brani prethodni sistem, tako da su svi otišli na desnicu. Takođe, došlo je do smanjenja socijalne baze na kojoj ste nekad pravili politiku levice.

Ali tačno je da postoji izvesna kontradiktornost da su se u isto vreme zbog krize velike institucije, poput MMF-a, ideološki malo više pomerile i napustile tu neoliberalnu ideologiju.

Ali, ja još ne vidim da je moguće praviti politiku levice na zastarelim politikama sindikata i partija levice, i to se videlo i u Velikoj Britaniji na poslednjim izborima.

Grčka je imala interes da Balkan bude integrisan u Evropu, i bila je motor te integracije, a sada taj motor ide u rikverc. Zato za nas grčka kriza ima negativan efekat

Čak i ako se takva politika pravi, dolazi do jedne veoma zanimljive i čudne stvari koja se sada dešava u Danskoj i skandinavskim zemljama. Tu dolazi do povratka jednog, i to ne mislim pežorativno, nacionalnog socijalizma, jer u Danskoj imate partije levice, kao i partije desnice, koje su za socijalna davanja, ali samo Dancima. Baza je tu čisto nacionalna, i ako pripadate tom nacionu, onda imate sva socijalna prava i davanja. To je zanimljivo, jer to nije nekada bila politika levice – politika levice je bila, kao što smo rekli, sindikati, partije levice, plus internacionalizam. Izgleda da jedina mogućnost da se politika bazira na tim starim principima jeste da ona bude politika "socijalizma u jednoj zemlji", za jednu etničku grupu. Pitanje je otuda koja će biti društvena osnova i ideološka forma nove levice, koja bi se bazirala na levim idejama, na borbi protiv siromaštva i velike nejednakosti, protiv političkog sistema koji kontrolišu tajkuni, protiv legalizovane korupcije, protiv sticanja bogatstva kroz nasleđivanje. Mi sada toga nemamo, ne samo ovde, nego nemamo nigde.

Socijalizam je predviđao ekonomsku jednakost, i videli smo da je to bilo neizvodljivo. Ako bih se sad stavio u neku drugu poziciju i pitao vas čemu uopšte jednakost – ako ja rizikujem i uložim i uspem, a onaj pored mene ne uradi ništa, zašto treba da budemo ekonomski jednaki, šta biste odgovorili?

Kada ljudi govore o jednakosti i nejednakosti, oni misle da su to binarne stvari, 0 i 1, ali to je zapravo skala. Niko ne govori da svi dohoci treba da budu jednaki, to nikada nije postojalo u istoriji, niti je izvodljivo. Socijalizam je doveo do velikog smanjenja nejednakosti što je, mislim, imalo negativne efekte na produktivnost rada, inventivnost, i tako dalje. Dakle, moguće je da je ta jednakost u socijalizmu bila preterana. Ali, isto tako, kada ljudi danas posmatraju situaciju u razvijenim zemljama, pogotovo ako uzmemo Ameriku ili Veliku Britaniju, nejednakost je značajno porasla u poslednjih 25 godina. Ako gledamo prosečnu stopu rasta, ona je bila relativno zadovoljavajuća, ali kada gledate kako je taj prosek distribuiran, vidite da 90 odsto dobitka odlazi u ruke jednog ili pet odsto ljudi. Ako bismo računali kako se promenila medijana – ne prosek, jer na prosek uvek utiče ono što se dešava na vrhu, već medijana, ispod i iznad koje je jednak broj – videli bismo da srednja plata u Americi nije porasla u poslednjih 30 godina u realnom iznosu. Znači da to jeste neuspeh sistema, ako se ta medijalna plata, plata srednje plaćenog radnika, nije izmenila za 30 godina, a između 1945. i 1970. godine ona je rasla po stopi od dva odsto godišnje. Taj neuspeh pokazuje i da je netačna *trickle down* ideja da će povećanjem nejednakosti i još većim bogaćenjem najbogatijih sve početi da raste, i da će korist od toga, u nekom trenutku, imati i najsiromašniji.

Ako se vratimo na onu skalu i ako je skala od nula do jedan, gde je nula potpuna jednakost, onda imamo da je u socijalizmu nejednakost bila oko 20 tzv. Gini poena, što je bilo isuviše nisko i imalo je pomenute negativne efekte. Sada je ta nejednakost u OECD zemljama oko 40 Gini poena, što je preterano. Po poslednjim rezultatima, Srbija ima veoma visoku nejednakost, čak najveću u 2013, uz Bugarsku i Makedoniju, od svih zemalja koje su u projektu SILC (*Statistiscs on income and living conditions*) – to je bilo iznenađenje za mene.

Kako tolika nejednakost može da utiče na jednu zemlju i koji mehanizmi su potrebni da bi se razlike smanjivale?

Opšta pravila su prilično jasna. Najpre, redistribucija preko poreskog sistema – to je jasno, ali ima svoja ograničenja, ne možete da dalje povećavate poreze koji su ionako veoma visoki, kako u Srbiji tako i u mnogim drugim zemljama. Drugo, mnogo veća ulaganja i jednakost u pristupu obrazovanju. Taj mehanizam pomaže da se smanjuje razlika između visokoobrazovanih i onih manje obrazovanih, a to je dobro i za celokupnu privredu. Ali, to nije besplatno, jer morate da povećate izdavanja za školstvo. A treće pravilo, i tu se vraćamo na Piketija, jeste smanjivanje nejednakosti u mogućnostima, u prilikama. Ideja kapitalnog poreza je bazirana na tome da se spreči transmisija prednosti koje imaju deca bogatih. Nije reč samo o vezama, već i o mogućnosti da uživaju taj kapital koji su stvarali roditelji, ili roditelji njihovih roditelja. U poslednjem delu *Kapitala u 21. veku*, Piketi navodi činjenice o Francuskoj, za koju ima najdetaljnije podatke, gde oko 18-20 odsto ljudi dobija nasledstva čija je sadašnja neto vrednost jednaka medijalnoj (ne i prosečnoj) plati u sledećih 20 godina. Drugim rečima, postoji oko 20 odsto ljudi u Francuskoj koji uopšte ne moraju da rade, a da imaju platu koja je jednaka medijani. To je dosta jaka poruka – ukoliko nemate mehanizme sprečavanja toga, vi ćete u jednom trenutku imati možda petinu ili i četvrtinu stanovništva koje će imati prosečan, prihvatljiv dohodak, a da neće raditi. I to je veliki problem – kakav je društveni sistem gde četvrtina stanovništva jednostavno živi od onoga što su im roditelji ostavili, od vlasništva kome oni nisu ništa doprineli? ¶

RADMILO MARKOVIĆ

Elvis je juče uplatio tiket

Prevara! Tako bar narod misli. Nekom se smeši prugasto odelce. Ostavimo za trenutak poslovanje Lutrije po strani. Da li je izvlačenje loto brojeva u 59. kolu bilo nameštено? Nije

Srpske igre na sreću zadesila je poprilična nesreća 28. jula tokom izvlačenja dobitnih loto brojeva u 59. kolu ove nagradne igre. Ništa nije nagoveštavalo da će kola naprasno da se izvrnu u jendek. Loptice, reklo bi se, one od prošli put, u komad sve tu. Studio malo vuče bojom na crveno. Voditeljka simpatična, doterana, elokventna, nadasve ukusno obučena. Članovi komisije standardno hladni i pomalo smoreni, ipak im je ovo 59. put, plus se izvlačenja organizuju predveče kad se svima već drema i ide kući. Kreće broj 4, pa onda 33 i 12. Ona "promaja" u bubnju zastane između svaka dva broja, loptice se skupe na dnu bubnja kao pokisle pčele, onda neko ponovo "odvrne diznu" pa sve ispočetka. Iz bubnja se kao četvrti iskotrljao broj 27. Voditeljka pošteno kaže 27, i mi bi rekli da je 27, ali na ekranu piše 21. Onda na ekran dopisuju i broj 27, ali fantomski broj 21 neće da ode. Voditeljka čita izveštaj o dobicima, ali više ni sama ne zna koliko je brojeva izvučeno, sve joj se zamantalo. Kao peti broj pojavljuje se... broj 21, naravno!

Nastaje raspad sistema. Voditeljka nam se naklanja onim svojim lepim dekolteom i moli nekog g. Škorića da prebroji loptice i pročita brojeve. Pomenuti Škorić kaže "da sačekamo grafiku", utom se i voditeljka malo presabrala. U jednom trenutku grafika prikazuje četiri broja 27, a onda i korektan redosled: 4, 33, 12, 27, 21. Na kraju je odblokiran i bubanj i voditeljka i žiri i dobijamo dva poslednja broja: 6 i 13. Ukupno dve "šestice", nijedna "sedmica".

Dakle, prevara! Tako bar narod misli. Gangsteri iz Lutrije krenuli da izvlače unapred dogovorene brojeve, ali su se malo ušeprtljali tokom realizacije. Uz povike "Udri bandu" sa YouTubea i društvenih mreža, država kreće u ofanzivu. Vučić najavljuje da tužilaštvo i policija već uveliko rade svoj posao, čak bi se reklo da dr Nebojša Stefanović prednjači u pravednom gnevu. Situacija u Lutriji je katastrofalna, možda malo manje nego negde drugde, ali i dalje katastrofalna, grmi premijer. Nekom se smeši prugasto odelce.

I tu dolazimo do glavnog pitanja: da li je izvlačenje loto brojeva u 59. kolu bilo nameštено?

Nije.

Ostavimo za trenutak poslovanje Lutrije po strani, zaboravimo na to ko kome tu koliko para daje ili ne daje, a trebalo bi da daje, da li se pare rasipaju ili ne, da li softver za obradu grafike vredi 100.000 evra godišnje i da li u Lutriji ima nepotizma i korupcije. U tom pogledu Lutrija verovatno liči na ostala rasipnička, hronično neefikasna i preglomazna državna preduzeća. Interesuje nas samo da li je moguće namestiti sam čin izvlačenja loptica, tj. da li je moguće naterati sedam unapred "probranih" loptica da prođu kroz kapiju bubnja pre svih ostalih.

Varanje u igrama na sreću staro je koliko i samo kockanje. Rimski imperator Kaligula obožavao je da baca kockice koje su bile teže na jednoj strani. Iako je prevara bila očigledna, igrači su u strahu od sviprepog Kaligule, radije ćutali i gubili novac.

Ipak, u današnje vreme loto izvlačenja nameštaju se izuzetno retko, a verovatno najpoznatiji takav slučaj desio se u Pensilvaniji 1980. godine. Tamošnja državna lutrija imala je vrlo popularnu igru pod nazivom "Današnji broj". U loto bubnju, po konstrukciji veoma nalik bubnju koji danas koristi Lutrija Srbije, nalazilo se 30 loptica. Svaka loptica na sebi je imala po jednu brojku, od nule do devetke, što znači da se svaka brojka u bubnju pojavljivala tri puta. Iz bubnja su svakoga dana izvlačene tri loptice tako da je dobitna kombinacija predstavljala jedan trocifreni broj, od 000 do 999. Iako je, zbog malog broja kombinacija (svega hiljadu) broj dobitnika bio mali, nagradni fond je zbog popularnosti igre bio veliki tako da su pojedinačne nagrade bile pristojne.

Priča počinje u trenutku kada je dugogodišnjem voditelju izvlačenja Niku Periju dosadilo da sa osmehom Suzane Mančić prati kako silni milioni prolaze mimo

ŠTO BI REKAO ALAN FORD, "NETKO OVDJE VARA": Snimak izvlačenja 59. kola Lotoa
Foto: Prva TV

"KLJUČNI DOKAZ": Pogrešno ukucan broj prilikom izvlačenja
Foto: Prva TV

njega. Iskoristio je trenutak nepažnje u studiju i zamenio regularni set loptica svojim "nabudženim". U njegovom setu sve loptice osim četvorki i šestica bile su značajno teže, toliko teške da vazdušna struja unutar bubnja nikako nije mogla ih izbaci kroz vrata na vrhu. Zbog toga je novi set loptica mogao da proizvede samo 8 dobitnih kombinacija: 444, 446, 464, ... zaključno sa brojem 666.

Pre izvlačenja Nik je sa svojim saučesnicima (u koje je uključio i članove sopstvene porodice) organizovao besomučno popunjavanje tiketa, svaki sa jednom od osam dobitnih kombinacija, kako bi u budućoj podeli premije od rekordnih 3,5 miliona dolara sebi obezbedio lavovski deo. Nikove loptice savršeno su odigrale svoje uloge i na kraju je izvučen broj 666. Nik se potrudio da brzo zametne svoje tragove nakon snimanja: uspeo je da se dočepa "dopingovanih" loptica iz bubnja, ubaci ih u kantu sa farbom i zapali.

Iako su u Lutriji Pensilvanije odmah nakon izvlačenja primetili neuobičajeno veliki broj uplata na broj 666 i još sedam sličnih brojeva, prevara je otkrivena tek nakon anonimne dojave jednog od radnika koji je primao uplate. On se prisetio da je par dana pre izvlačenja u njegov lokal svratila grupa ljudi koja je uplatila ogroman broj tiketa za keš novac, sve na brojeve sastavljene od četvorki i šestica. Zapamtio je i to da su uplatioci obavili jedan telefonski poziv i da su komunicirali na jeziku koji je zvučao kao grčki. Pretragom telefonskih poziva utvrđeno je da se sagovornik nalazio u studiju u kojem je obavljeno izvlačenje. A u tom studiju samo je Nik Peri odlično govorio grčki.

Kao kolovođa kriminalne grupe Nik je dobio sedam godina zatvora (odležao je samo dve), dok su njegovi saučesnici dobili znatno manje. Po izlasku iz zatvora nije imao problem da se zaposli i zamalo se vratio na televiziju sa koje je otišao na robiju. Do kraja života tvrdio je da je nevin. U Pensilvaniji broj 666 i danas zovu "Nik Peri", a prevara koju je izveo ovekovečena je i u (prilično lošem) filmu "Srećni brojevi" sa Džonom Travoltom i Lisom Kudrou.

Jedina loto prevara vredna pomena koja se po sofisticiranosti može porediti sa pensilvanijskom odigrala su u Milanu i trajala je u kontinuitetu od 1995. do 1999. godine. Srebrne kuglice iz loto bubnja izvlačila su deca sa povezom preko očiju. Grupa službenika lutrije u saradnji sa mafijom podmitila je određen broj dečaka i naučila ih kako da gledaju ispod poveza i u bubnju brzo prepoznaju "pravu" kuglicu. Kako bi ih deca lakše uočila, ciljane loptice bile su presvlačene sjajnim premazima, zagrevane, hlađene ili dodatno obeležavane. Kada je prevara konačno otkrivena italijanska lutrija doživela je udarac od koga se ni do danas nije potpuno oporavila.

Ipak, prevaru veka izveo je 2007. godine Žao Likvan, vlasnik tri uplatna mesta za loto u Kini. Sasvim slučajno otkrio je nedostatak u sistemu za evidenciju uplata koji je dozvoljavao unošenje novog tiketa u bazu podataka i nakon što su loto brojevi već bili izvučeni. Taj "vremenski prozor" tokom kojeg je Žao mogao da se "kladi na prošlost" trajao je svega pet minuta, sasvim dovoljno da natenane popuni bar jedan listić. Žao nije bio preterano strpljiv čovek i nije pokušao da rupu u sistemu koristi na kašičicu tako što bi tu i tamo sebi pribavio kakav manji, teško primetan dobitak. Umesto toga uplatio je sebi tri "džek-pota" zaredom i očas posla zaradio preko četiri miliona dolara. Iako nije bio kriv za grešku u sistemu, niti je za pristup sistemu koristio bilo kakvo nedozvoljeno sredstvo, Žao je u Kini za ovaj prestup, verovali ili ne, osuđen na doživotnu robiju. Svi dosadašnji pokušaji mnogih organizacija i pojedinaca da umanje ovu drakonsku kaznu ostali su bez rezultata.

Tako to rade u svetu, a mi? Kakav je rezultat policijskog "stampeda" koji je prošle nedelje zadesio Lutriju Srbije, uz opšte odobravanje razočaranih igrača koji na pravdi boga nikad do sada nisu dobili ni šesticu, a kamoli sedmicu? Dr Stefanović je u vanrednom obraćanju javnosti rekao da će biti ispitani svi umešani radnici lutrije, sve loptice i jedna voditeljka. Radnici su ekspresno oterani na poligraf (sa sve voditeljkom), a loptice na "vanredni tehnički pregled". Vidno iznerviran što se ovako nešto desilo u Srbiji baš ovih dana kad nam ide sve bolje i bolje, kad idu najave za veće plate i penzije, kad je deficit prešao u suficit, premijer Vučić u maniru zen-mudraca poručuje da je put do zatvora kratak. Problem je samo što se vlast, reklo bi se, zaletela, jer su svi radnici prošli poligraf, a sve loptice veštačenje mase i oblika. Onda je objavljena "šokantna" vest da je loptica 21 na sebi imala oštećenje, ali se ispostavilo da je ono bilo toliko malo da nije moglo da utiče na ishod izvlačenja.

Ok, recimo da su loptice bile u redu, da je bubanj bio u redu i da u 59. kolu nismo imali "pensilvanijski scenario". Nismo imali ni reprizu slučaja iz Milana, jer kod nas ruku u bubanj ne zavlače deca. Da li je i pored toga bilo moguće namestiti redosled izvlačenja loptica? Teorijski, za tako nešto bi vam bila potrebna ultrabrza kamera koja može da snimi nekoliko hiljada kadrova u sekundi. Zapravo ne samo jedna, već nekoliko njih kako biste mogli da stvorite trodimenzionalnu sliku. Takve kamere mogu da snimaju kretanje kuglica u bubnju milimetarskom preciznošću. Spojite kamere s nekim superbrzim računarom i napravite softver koji će u hiljadama kadrova sa kamere da prepoznaje loptice. Povežite računar s bravicom koja otvara vrata bubnja i podesite softver tako da aktivira bravicu tačno kada se željena kuglica nalazi ispred nje.

Da li je ovo moguće ili nije nećemo znati sve dok se "Mythbusters" ekipa ne pozabavi jednim ovakvim scenarijom. Čak i da je poduhvat moguć, potrebna oprema vredi celo malo bogatstvo, traži posebnu instalaciju, pažnju i tim stručnjaka koji će jednako dobro poznavati mehaniku, »

Matematika i loto

Da počnemo s brojkama: u igri "Loto – 7 od 39" postoji tačno 15.380.937 različitih kombinacija. Ovaj broj, inače, ume da izračuna malo bolji matematičar u VI razredu osnovne škole. To znači da je verovatnoća da pogodite sedmicu uplatom samo jedne kombinacije 1:15.380.937 ili, približno, 0.000000065. Šansa da pogodite šest, pet ili četiri izvučena broja znatno je veća, ali se time ovde nećemo baviti – svaki Srbin koji drži do sebe igra loto zbog sedmice, a ne zbog utešnih nagrada.

U startu smo, dakle, suočeni s malim šansama. Ali koliko malim? Manje je verovatno da dobijete sedmicu na lotou, nego da postanete astronaut (1:13.000.000), osvojite medalju na Olimpijskim igrama (1:662.000), da vas pogodi grom (1:2.300.000) ili se zabavljate sa supermodelom (1:88.000). Ipak, i tako male šanse za sedmicu veće su od šanse da vas proglase za sveca (1:20.000.000).

Šta ove brojke znače u stvarnosti? Teoretski gledano, loto sedmica je lako ostvarljivi cilj. Dovoljno je da uplatite svih 15.380.937 kombinacija i sedmica je vaša. Nažalost, to je samo teorija. S obzirom na to da uplata jedne kombinacije košta 60 dinara odnosno pola evra, biće vam potrebno oko 7,7 miliona evra da pokrijete troškove. Što opet znači da je čitava operacija potpuno besmislena jer je premija za sedmicu do sada uvek bila manja od navedenog iznosa. Čak i da, kojim čudom, fond za sedmicu jednoga dana dostigne 10 miliona evra (kao što neće), i dalje biste morali da se nosite sa rizikom jer se taj fond deli na sve igrače koji su pogodili svih sedam brojeva: moglo bi vam se desiti da uplatite 7,7 miliona, a dobijete samo polovinu nagradnog fonda od 10 miliona. I opet ste u minusu.

Osim toga, pokušaj da uplatite svih 15 miliona kombinacija bio bi skopčan sa skoro nepremostivim tehničkim problemima. Pretpostavimo da vam za precrtavanje jednog broja na listiću treba jedna sekunda. To znači da vam za popunjavanje jedne kombinacije treba 7 sekundi, a za svih 15 miliona... 1246 dana ili skoro tri i po godine! Osim toga, na jedan listić staje 10 kombinacija, što znači da vam je za celu operaciju potrebno 1.538.094 tiketa. Ako ove tikete naslažete jedan na drugi, dobili biste stub visine 154 metara, jedva malo niži od tornja Beograda na vodi.

Prečica do sedmice, dakle, ne postoji. Moraćete da igrate kao i do sada, uplaćujući određeni broj kombinacija u nadi da ćete pogoditi onu pravu. Svaka od tih kombinacija ima standardnu šansu od 1:15.380.937 da bude dobitna. Ako pretpostavimo da u svakom kolu uplaćujete po jednu kombinaciju, da li to znači da ćete u narednih 15.380.937 izvlačenja bar jednom dobiti sedmicu? Ne! Teorija verovatnoće predviđa ono što se kasnije potvrđuje statistikom: igračima će **u proseku** biti potrebno da odigraju 15 miliona kombinacija pre nego što pogode "sedmicu". To znači da je i dalje moguće da neko osvojiti premiju posle samo dva-tri uplaćena listića dok nekom nesrećniku neće pomoći ni 50 miliona izvlačenja. Ali prosek će se, na duge staze, neumoljivo slagati sa onim što predviđa matematika.

Naši igrači su, inače, puni predrasuda: smatraju, na primer, da kombinacija 1,2,3,4,5,6,7 ima neuporedivo manje šanse od neke "normalne" u kojoj su brojevi naizgled slučajno izabrani. Veruju da na duge staze svi brojevi treba da se u izvlačenjima pojave isti broj puta pa uporno izbegavaju one koji su se pojavili nekoliko puta uzastopce. Smatraju da "nema šanse" da se u dva uzastopna izvlačenja izvuku isti brojevi a, zapravo, dobitna kombinacija iz prethodnog kola u narednom kolu ima istu šansu, baš kao i svaka druga. Naročito su popularni "sistemi", šeme za precrtavanje brojeva koje u određenim okolnostima garantuju određeni broj "trojki", "četvorki", "petica"... A zapravo, nikakav sistem ne postoji: vaših 100 nasumično odabranih kombinacija ima iste šanse za dobitak kao i 100 kombinacija koje je "iskrižao" najveći majstor za loto sisteme. I što je najgore od svega, naš narod je ubeđen da pogoditi 7 od 39 brojeva i nije neka "umetnost". Uporan igrač morao bi da bude u stanju da nakon malo "prakse" (kao da tu ima šta da se vežba) pogodi "sedmicu". Jedne nedelje će ga prevariti parni brojevi, iduće neparni, treće nedelje izaći će brojevi za jedan veći ili manji od njegovih... Ali kad čovek "ukapira" kako to "funkcioniše" (a mi smo puni samoukih genija sa kecom iz matematike i diplomom segamega univerziteta), i ako je sve pošteno, "sedmica" ne može da pobegne. Prosto je dirljivo kad čitate reakcije naših "ojađenih igrača" nakon "skandala" sa loto lopticama: "Naravno da je sve nameštено. Do sada sam igrao tri-četri puta i dobio samo jednu trojku" (da je dobio tri sedmice verovatno u tome ne bi video ništa neobično)! Ili: "Znao sam da je prevara! Moja baka već dvadeset godina uplaćuje dve kombinacije svake nedelje i imala je samo sitne dobitke."

A matematika kaže nešto sasvim drugo: zamislite da imate milion igrača koji igraju srpski loto i zamislite da svaki od njih uplaćuje po jednu kombinaciju dva puta nedeljno (utorkom i petkom). Oni najsrećniji dobiće sedmicu posle dva kola ("Rodi me majko srećnog pa me u blato baci"), oni malo manje srećni posle dva meseca, dve godine ili dve decenije... i tako, sve do onih kojima ni večnost nije dovoljna da pogode bilo šta. Matematika ne može da predvidi ko će da dobije pre, a ko kasnije ali može sa ogromnom preciznošću da predvidi sledeće: jednom igraču će **u proseku** biti potrebno 147.894 godine da pogodi jednu sedmicu. Doduše, vi možete da odlučite da umesto jedne uplaćujete 10 kombinacija po kolu, što će očekivano vreme do glavne premije da skrati na samo 14.789 godina (pritom se i ljudski vek stalno produžava, mislite o tome).

Ako izuzmemo ono što matematičari zovu nemogućim događajem (recimo, šansa da vas u autobusu gradskog saobraćaja pojede ajkula ravna je nuli), svi ostali događaji, ma koliko im verovatnoća bila mala, desiće se pre ili kasnije. Jednoga dana dobitna kombinacija lotoa biće 1,2,3,4,5,6,7. Jedne godine će u svakom kolu biti izvučeni isti brojevi. U jednom trenutku, odavde do večnosti i vi biste pogodili "sedmicu". Problem je samo što večnost ima vremena na pretek dok su naši dani unapred izbrojani.

(SVE VELIKE BROJEVE SRAČUNAO LUKA MARKOVIĆ, VII RAZRED)

Koliko je 15 miliona kombinacija?

Da biste stekli predstavu o tome koliko je to petnaest miliona tri stotine osamdeset hiljada i kusur kombinacija, poređali smo baš toliko tačkica kao pozadinu teksta na ove četiri stranice. Dakle, jedna kombinacija, jedna tačkica, raspoređene u dva pravougaonika dimenzija 1642 puta 2341 tačka. Kako bi se svaka tačkica razlikovala od susedne, oko svake plave umetnuli smo jednu belu. Kako bismo površinu mogli da iskoristimo za nešto drugo osim za milione nepotrebnih "loto kombinacija", preko te jednolične površine poređali smo tekst i fotografije. Ipak, jednu tačkicu, onu koja predstavlja dobitnu loto kombinaciju, obojili smo u crveno. Možete li je naći?

Pošto je jedna tačkica veličine 0,04mm, zbog procesa štampe vrlo je moguće da ni uz najbolje povećanje nećete moći da uočite pojedinačne tačkice. Zato smo jedan delić uvećali za vas. Velika lupa uvećava 10 puta, a mala 30. Sada se već razaznaju pojedine "kombinacije". Tu je i crvena. Eto, otprilike, takve su vam šanse da "pogodite" i "sedmicu" na lotou... I. H.

PRAVDA ZA KUGLICU 21:
Policija je otkrila oštećenje
Foto: Prva TV

» matematiku i programiranje. Takvi ljudi obično već imaju pristojan posao i ne moraju da se bave kriminalom da bi pristojno zaradili. Pritom, govorimo o hardveru koji se ne može sakriti u uvo ili pudrijeru za nos, niti se može nabaviti u svakoj bakalnici. U zemlji koja, realno, još nije smislila kako da izbetonira šaht a da on ne propadne u asfalt dva dana nakon asfaltiranja, sve ovo je scenario za naučnofantastični film, verovatno toliko loš da ga niko ne bi otkupio.

ŠTA SE ZAPRAVO DESILO?

Možda bismo kao narod, makar jednom, mogli da se poslužimo "Okamovom oštricom" i prihvatimo da je od svih mogućih objašnjenja verovatno tačno ono koje je i najjednostavnije. Neko je pogrešno pročitao broj 27 na loptici i zapisao ga kao 21, ušeprtljao se i dodao tačan broj, ali je zaboravio da izbriše pogrešan. Kolika je šansa da se nakon te greške zaista pojavi loptica 21? Nekoliko procenata, možda malo, ali svakako više od nule. Poenta teorije verovatnoće je da će se sve ono što nije fizički nemoguće desiti kad-tad ako se mu se da dovoljno vremena. I eto, desilo se, upravo u 59. kolu.

Druga, takođe jednostavna mogućnost je da je loptica 21 na trenutak ukrala identitet loptici 27, ili obratno. To se kod nas stalno dešava i ako žrtva može da bude premijerov brat, zašto ne bi i jedna obična loptica.

Treća mogućnost koju vredi razmotriti je da je aferu režirao onaj ko će se od nje najviše ovajditi, odmah ili u budućnosti. Kao što smo videli, niko nije dobio sedmicu. Direktor Lutrije već je dobio po turu i biće srećan ako se na tome sve i završi. Ali je zato premijer već doneo odluku da se pod hitno privatizuje Lutrija Srbije. Premijer nam je otkrio da je besan na sebe, a baš tako je i zvučao, zato što je odavno imao šanse da napravi dil oko Lutrije sa nekim "Dačićevim investitorima". Međutim, on je verovao nekim drugim ljudima oko sebe (koje nije imenovao) pa je dogovor propao. E, sad je i tome došao kraj – ima da (pro)damo Lutriju nekom ko, izgleda, već uveliko obigrava oko nje. Zato sačekajmo da vidimo ko će biti novi direktor Lutrije, ko će postati novi vlasnik, u kom roku i za koje pare, koliko će biti profita i para za budžet pa ćemo verovatno i shvatiti kako je loptica 21 postala 27. Kako sada stvari stoje, lako je moguće da se ova priča o igrama na sreću ubrzo pretvori u igre bez granica.

Srećom, naš narod se ne da prevariti, on već zna da su veštačene pogrešne kuglice, zna da je direktor Lutrije lopov, zna da voditeljka nije onoliki dekolte nosila bez razloga (valjda da odvrati pažnju naroda sa superkompjutera i ultra-brzih kamera odmah tu iza nje), "a i onaj drugi što je tamo sedeo, na licu mu se vidi da je lažov". Naš narod zna i da Amerikanci nikad nisu bili na Mesecu, zna i da su Rusi bili na Mesecu samo to neće otvoreno da kažu, zna i ko je ubio Kenedija i Merlin Monro. A znamo i da je Elvis živ, juče je, kažu uplatio loto na Cvetnom trgu: 4, 12, 19, 21, 31, 33 i 35. ¶

DR SAŠA MARKOVIĆ

Prorok, muž, tezgaroš,

Knjiga probrane prepiske Miroslava i Bele Krleža nije tek "tabloidna" hrana za radoznalost, nego uzbudljiv portret jedne epohe iz "donjeg" rakursa neretko tegobne umetničke svakodnevice

Samo mali i beznačajni pisci imaju tu (ne)sreću da danom njihove fizičke smrti i njihov opus bude neopozivo zaokružen; oni drugi najčešće i posle smrti nastavljaju da objavljuju nove knjige, pri čemu ne mislim samo na sasvim klasičnu "rukopisnu zaostavštinu" (recimo, roman ili zbirka priča koju pisac "gotovo da je završio", ili zaokružena dela koja je iz nekog bizarnog razloga čuvao u kovčegu kao navodno Selindžer, ili tako već nešto...), nego i na sasvim "nove" tvorevine, o kojima pisac, u ovom njihovom obličju, ništa nije slutio – a da mu opet legitimno pripadaju, da nisu zloupotreba njegovog/njenog imena.

Miroslav Krleža, recimo, teško da je znao kako je napisao knjigu *Bela, dijete drago* (izd. Naklada Ljevak, Zagreb 2015); još je manje slutio kako je napisao knjigu u koautorstvu sa svojom jedinom i celoživotnom zakonitom supružnicom Leposavom Belom Krleža, rođenom Kangrga. Pa opet, knjiga je evo pred nama, i nije da oko njenog nastanka ima nečega spornog.

Priređivač ove prepiske, istaknuti zagrebački leksikograf Vlaho Bogišić, odabrao je iz znatno opširnije epistolarne zaostavštine koja se čuva u Rukopisnom odjelu Nacionalne i sveučilišne knjižnice (NSK) u Zagrebu tačno sto pisama (u razmeru cca 7:3 za Miroslava K.) koja je par razmenjivao od gotovo pa najranije faze veze koja će ubrzo postati brak, pa sve do pred smrt, šest i kusur decenija docnije; a oboje su preminuli 1981, Miroslav Krleža nekih pola godine nakon Bele, koja je bila tri godine mlađa od njega.

Tri godine, tjah, nije baš neka značajna dobna razlika, pa ipak, eto mladog Krleže gde se obraća Beli kao "detetu dragom", pomalo pokroviteljski, što ovoj reklo bi

vagabund

se nimalo ne smeta, jer je on tu vrstu autoriteta još zarana uspostavio i prema mnogo starijima i (tada) uglednijima od sebe, a kako li tek neće prema jednoj zaljubljenoj wannabe učiteljici... Uzgred, Krleža Beli zaista tepa *dete*, a ne *dijete*, i to ne tek zato što je kajkavština i inače ekavska, nego iz razloga posve drugih: sve o duboko u dvadesete godine prošlog veka, Krleža će pisati – ne samo ove epistole – na nečemu što bi bilo najbliže današnjem "srpskom standardu"; bio je to obol nemalog dela najznačajnijih hrvatskih pisaca epohe jednom romantičnom jugoidealizmu, onom koji će relativno brzo nestati, što pod cokulama karađorđevićevskih žandara, što zahvaljujući centripetalnim silama sposobnim da razore i mnogo solidnije građevine od SHS improvizacije kojoj se nije dala prilika da preraste u nešto zrelo i sposobno za dug i uspešan život.

U redu, ali *treba li nama ovih sto pisama* koje muž i žena razmenjuju tokom ponekad i više meseci dugih perioda neviđanja usled (pretežno) njegovih književnih i njenih pozorišnih turneja? Otkrivaju li nam štagod novo, a da je to dostojno naše pažnje? Hm, zavisi od toga šta vas interesuje. Nema tu bog zna kakvog "tabloidnog" materijala, a ako ga je i moglo biti, Bogišić nas ga je poštedeo, mada sam tvrdi da toga uistinu baš i nema; s druge strane, opet, fakat je da kroz prizmu jedne veze koja se održala kroz cele odrasle živote dvoje dugovečnih ljudi vidimo i tinjajuće drame i konflikte, napukline koje su vodile do privremenih udaljavanja, dvosmislene naznake mogućih veza sa trećim osobama (pre svega Krležinih), teške i duhomorne izlive iracionalne (?) partnerske ljubomore, i već sve po redu, no takođe i jedne celoživotne uzajamne ljudske lojalnosti, ali sve to zapravo na marginama jedne mnogo značajnije priče. Naime, kroz ovu se prepisku pred nama otvara dvadeseti vek, u čijem je središtu na – u najmanju ruku – južnoslovenskim prostorima, Krleža u svakom smislu obitavao, čak i onda kada bi "likom i delom" bivao društveno marginalizovan, pa čak i životno ugrožen, a takvih je perioda bilo nekoliko, i pre i nakon rata, a najgori je bio za rata, u gustoj pomrčini NDH, kada se Krleža skutrio u neku vrstu *javnog nepostojanja*. Analogno, uostalom, Andriću u ratnom Beogradu, ali Andrić nije bio pod tom vrstom pritiska, niti u toj vrsti neposredne opasnosti, iz razloga kojih će se lako dosetiti svako ko nije prespavao XX vek.

Ako makar i sasvim malo pamtimo Krležu iz njegovih "petrifikovanih" poznih dana, kada je uveliko bio "gromovnik sa Gvozda", naj(straho)poštovanija intelektualna figura jedne države i jednog sistema, hteli-ne hteli negde smo arhivirali sliku tog davnog buntovnika kao "salonskog levičara" koji sam manje-više oduvek živi u izobilju, no ova prepiska, pre će biti, otkriva nam Krležu kao takoreći tezgaroša i prisilnog vagabunda koji stalno juri okolo u potrazi za poslovima i parama, uteruje zaostale tantijeme i honorare, "cima" Belu da mu na razne destinacije šalje cipele ili kaputе jer da je postalo hladno a da on novaca nema, i sve tako... Pisma pri tome putuju na razne zagrebačke (provincijske, beogradske, bečke, jadranske, praške, poljske etc.) adrese, jer će se Krležini sve do sredine pedesetih (dakle, već kao ljudi "pred penzijom"!) potucati po podstanarskim lokacijama, obično nimalo glamuroznim, čak bližim onim slikama tuge i bede o kojima Krleža od mladih dana tako upečatljivo piše, onim koje se nahode već koji metar dalje od raskošne *Esplanade* sa njenim večernjim toaletama i livrejisanim paževima...

Mladenačka prepiska dvoje ljudi koji tek nesigurno traže svoje mesto pod zvezdama (i kao par i zasebno) dirljiva je pikanterija svoje vrste, no najuzbudljivijim se zapravo pokazuju epistole iz poznih dvadesetih i tridesetih, sve do rata, koje su izvanredno svedočanstvo duhovnih previranja i moralnih lomova bogate palete likova i karaktera pod pritiscima interesa i ideologija, baš kao i one iz neposredno poratnih godina, iz istog tog razloga, ali u sasvim novom kontekstu, gde nekoj Novoj Pravovernosti bolje i vrednije od sebe, pa i jednog Krležu, pokušavaju da podučavaju nadobudni mulci nedostojni da mu šetaju kondure...

Razume se, ovo jeste Krležina i Belina knjiga, ali bar toliko i Bogišićeva; priređivač je tekst nekonvencionalno strukturirao, naime tako da na "desnim" iliti neparnim stranicama ide prepiska, a na levim ili parnim njegove beleške (protkane raznim vrstama dokumentarnog tekstualnog materijala) koje pomažu čitaocu u probijanju kroz čestar vremena, ličnosti, relacija i prilika; istome služi i vrlo opširan i akribičan Rječnik imena na kraju knjige, a te dve celine (Bilješke i Rječnik) esejističko su štivo koje bi vredelo čitati i mimo ovog epistolarnog konteksta, a u njemu se pokazuju kao zasebna vrednost ovog izdanja.

Tako vam je to sa piscem koji ne samo da svedoči epohama kojima je bio savremenik, nego ih i sukreira: taj ne samo da ne uspeva da umre kad mu mine zemaljski život, nego nastavlja da piše, objavljuje, pa čak i da pravi skandale duboko s onu stranu dodeljenog mu vremena... Pametni priređivači tu su samo zato da mu pomognu da tu stvar izvede primereno drugačijim tehnološkim okolnostima i kulturnim kontekstima, dalje pisac može i sam. A bogme i piščeva osetljiva, pronicljiva, hirovita no privržena supružnica... ¶

TEOFIL PANČIĆ

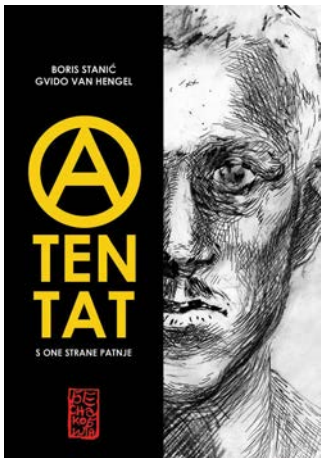
Činjenice i osećajnost

Strip Borisa Stanića i holandskog istoričara Gvida Van Hengela uspeo je da odoli izazovu banalizovanja "velike teme" Sarajevskog atentata

Atentat na Franca Ferdinanda u Sarajevu 1914. godine jedna je od velikih tema koje su obeležile ne samo dvadeseti vek, već i savremeno doba uopšte. Taj dramatični događaj je takođe obrađen kroz različite medije, od literature i filma do pozorišta i... stripa. Razume se, ovde stavljamo akcenat na autorski strip.

Elem, iako se malo ko o tome glasno izjašnjava, činjenica je da velike teme uglavnom nisu zahvalan materijal za umetničku obradu. Reklo bi se da umetnost crpi svoje inspiracije pre svega iz intimnih, ljudskih priča, a da su grandiozne bitke i događanja od istorijskog značaja odveć glomazni da bi stali u jedan umetnički rad. Neka digne dva prsta svako onaj kome slikarske predstave makljanja na bojnim poljima sve liče jedna na drugu. Zatim, filmovi zasnovani na značajnim istorijskim momentima – nisu li to odveć skupi i pretenciozni kostimirani spektakli, dijametralno disproporcionalni drami koju ljudska bića intimno doživljavaju pod datim okolnostima? Nije mnogo drukčije ni kada je strip u pitanju, razume se da i tu uopštavanja pršte na sve strane čim se autor upusti u bavljenje odveć zahtevnom problematikom. Lako je izgubiti se u toj šumi bitnih pitanja, istorijskih dilema, itd.

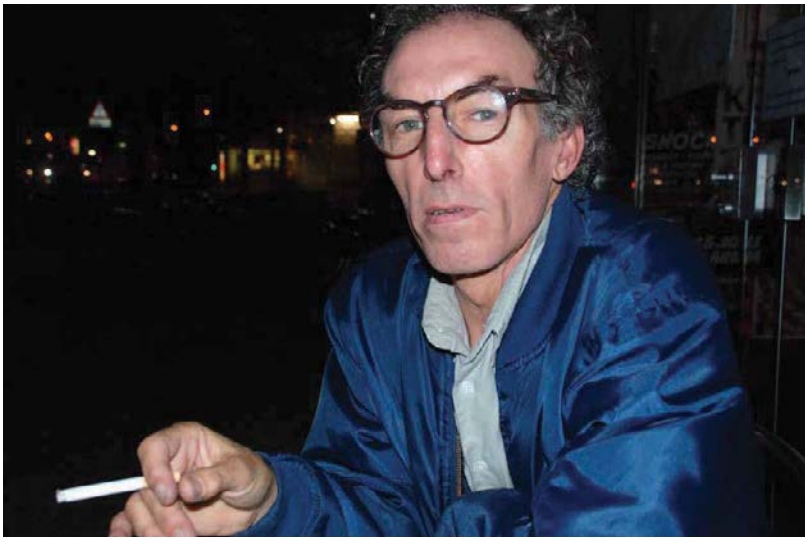
Ipak, trebalo bi da budemo srećni da je upravo u našoj sredini nastao strip (objavljen za izdavačku kuću Besna kobila), koji uspeva da odoli izazovu banalizovanja "velike teme". U pitanju je delo autora mlađe generacije, internacionalna saradnja strip crtača Borisa Stanića i holandskog istoričara Gvida van Hengela. Ovaj srećan spoj dobro pročešljanih istorijskih fakata za koje je zaslužan Van Hengel, i ekspresivnog crtačkog stila Borisa Stanića, rezultirao je pričom u slikama koja je istovremeno dokumentaristička, i uzbudljiva kao umetnički rad. Stanić vešto menja stilove, čak i načine pripovedanja, ritam priče, crtačku tehniku. Krajnji rezultat je jedno od najinovativnijih strip ostvarenja na našoj sceni.

Reklo bi se da su autori uspeli da odole izazovima jedne tako velike teme tako što su težište priče izmestili sa istorijskog prevrata kojeg je atentat proizveo, i umesto toga se okrenuli ličnostima samih atentatora, inače mladih ljudi, idealista. Ti mladići su munjevitim sledom okolnosti izmešteni iz zapećka u kojem su živeli pravo u srce vihora istorije, i bilo im je teško da uopšte shvate divovske konsekvence vlastitog čina. Njihovo delanje će u krajnjoj instanci dovesti do emancipatorskog čina raspadanja imperija i stvaranja novih državnih entiteta, među koje spada i zajednička država jugoslovenskih naroda, i sve to nakon stravičnog, sveljudskog stradanja, kojeg su, razume se, iskusili i sami pripadnici Mlade Bosne. Iz dokumenata, na kojima se strip zasniva, mi shvatamo da oni nisu bili ni mrziteljski ološ, kako tvrdi establišment protiv kojeg su ustali, ni div-junaci iz romantičarskih projekcija. Životna priča i međusobni odnosi ovih mladića skromnog porekla, sa siromašne periferije umorne carevine, a koji sami biraju da budu sudareni sa nadmoćnom državnom mašinerijom, dovoljno je zanimljiva sama po sebi. Sve je to postavljeno u vrlo zanimljiv likovni kontekst. Naime, Stanićeva težnja da jednog momenta kadrira tablu u relativno klasičnom stripovskom maniru, a da već u sledećoj sekvenci izdvoji pojedine prizore i predstavi ih na vrlo slobodan, inovativan način, kao sasvim originalna grafička rešenja, čini ovu strip knjigu posebnom. Crtež koji prikazuje kako se, pre nego što je prst okinuo oroz, sreću pogled Ferdinandov i Principov, ima veliku dramaturšku snagu. U svakom slučaju, ideja da se istraži ono što je objektivni niz okolnosti, i da se to predstavi kroz seriju prilično izražajnih slika, vrlo je uzbudljiv koncept. Možda zato možemo da zaključimo da je "Atentat" važan iskorak našeg stripa ka zrelom, elokventnom izrazu, kojeg svakako treba prepoznati i negovati.¶

SAŠA RAKEZIĆ

Otmeni otpadnik

"U muzici sada imate dva paralelna sveta, one u muzičkoj industriji i sve ostale. Jedina razlika u odnosu na vreme Sex Pistolsa je što danas postoji internet gde svoj rad možete učiniti vidljivim, ne treba vam Meklaren koji će ići i urlati unaokolo trudeći se da vas progura u novine. A u Engleskoj je sad situacija kao u vreme Margaret Tačer. Potpuno ista klima"

Vik Godar se smatra autorom najliterarnijih pesama panka sa snažnim prizvukom francuskog simbolizma. U muzičkim krugovima postoji verovanje kako je velika šteta što ništa od onoga što je njegov bend *Subway Sect* stvarao 1977/78. osim jednog singla, nije zvanično snimljeno jer bi takav album predstavljao prekretnicu, poput *The Scream* ili *Unknown Pleasures* od Joy Division.

Prema legendi, grupu Subway Sect je stvorio čarobnjak javnog imidža, Malkom Meklaren za potrebe prvog pank festivala, dok je bend, zajedno sa svojim liderom, neprestano izmicao svim odrednicama pokreta – žanra. Subway Sect je zvanično raspušten 1978. godine, za vreme snimanja prvog albuma od strane njihovog menadžera Bernija Roudsa (The Clash), ali se ubrzo reinkarnirao kroz mnoge pojavne oblike stvarajući postojan kult u andergraundu, daleko od izdavačkih kuća i velikih muzičkih festivala. Vikov karakter bio je dovoljno šarenolik da ga odvede u sving džez (album *Songs For Sale* iz 1981. i *T.R.O.U.B.L.E.* iz 1982.), indi rok (*The End of the Surrey People*, 1992), i eksperiment sa hip-hopom i dabom (*Sansend*, 2002). Subway Sect je konačno objavio svoje rane radove kao *Live & Rare: Vol. 1* i *2* (2011 i 2012 GNU Label) i *1979 NOW!* (2013), gde je na rešenjima za omote prva dva albuma radio naš umetnik Aleksandar Miladinović – Leka, profesor na Grafičkom odseku FLU u Beogradu. Ovog jula, beogradska galerija Ozon je izložila njegovih dvanaest diptiha inspirisanih pesmama Vika Godara.

"VREME": Jedan od intervjua koji ste dali 1981. na početku karijere odvijao se na vašem radnom mestu, u kiosku sa hamburgerima. Da li ste tada mogli da zamislite da će pank ući u galerije, postati deo zvanične kulture? Da će postati popularan?

VIK GODAR: Ne, nikako. Ali ja se i ne razumem u popularnost.

Niste bili klasičan pank buntovnik, u iscepanoj odeći koji pravi ekscese, ne želi da radi i na taj način se bori protiv sistema?

O, ne. Ja sam uvek radio. I sad radim, ja sam poštar. To je lepo zanimanje, stalno si u pokretu, srećeš razne ljude. Često dok hodam dobijem inspiraciju za neku novu pesmu.

Dešava li se da vas prepoznaju kad uručite poštu, da je neko od njih vaš fan?

O, da. Ima toga, kažu mi, vau, ti si onaj, pa ja te znam, slušao sam vas. Ja odvratim, da, to sam ja, zahvalim se, i to je to.

Šta vas je navelo da se prvi put popnete na binu?

Sex Pistolsi, vrlo jednostavno. Bili su tako teatralni. U to vreme muzika u Londonu je bila svuda ista, postojale su nebrojene grupe u stilu Čaka Berija, Bo Didlija, Džimija Rida... Najbolji su bili The Count Bishops. Mada nisu izgledali naročito inspirativno, voleo sam ih. Kada sam tog februara 1976. video Sex Pistolse prvi put, to nije bila muzika, mislio sam da je to jedan od onih umetničkih performansa. Išao sam ulicom i odjednom vidim da se neko svađa. Bio je to Malkom Meklaren, on se žučno raspravljao sa gazdom Marquee kluba da pusti Sex Pistolse da nastave sa svirkom. Rob Simons, koji će kasnije postati naš gitarista, i ja ušli smo unutra, tamo je bila Džordan iz prodavnice "Sex", izvodila je nekakav ples, ostali su izgledali stvarno čudno, a oni na sceni uopšte ni nalik na muzičku grupu, bili su obučeni kao niko do tad. Ono što su priredili bilo je dramatično drugačije. Bio je to vrlo londonski zvuk, ne američki. Pomislio sam, ovo je muzika koju bih ja stvarao. I raspitao se kada će biti sledeća svirka.

Da li je Malkom Meklaren bio čovek sa planom? Je li sve u stvari bilo "velika rokenrol prevara"?

Da, mislim da je Malkom imao dugoročan plan. Bio je u Njujorku, zar ne, pokušao je saradnju sa New York Dolls, ali to ih nije zanimalo. Hteo je da dovede Ričarda Hela u London, da od njega napravi Džonija Rotena, ali nije uspeo, pa je morao da nađe pravog Rotena. Naravno, Sex Pistolsi su bili pod velikim uticajem New York Dollsa. Pokušavali su da liče na njih, a nisu znali dovoljno dobro da sviraju, što je samo dodavalo još uzbuđenja. Malkom je odmah rekao, mislim da će Sex Pistolsi biti velika stvar, ali to ne mogu sami, potrebno je još grupa, ne »

samo u Londonu. Aktivno je tragao za ljudima, tako smo došli mi, pa Siouxsie and The Banshees. Svi oni bili su iz jugoistočnog dela Londona, a mi iz jugozapadnog, bili smo dva sveta, ali smo imali zajedničko to da ne umemo da sviramo, počinjali smo od nule. Mislim da su oni bili originalniji, mi smo se ugledali na Džonatana Ričmana, Toma Verlejna, Ričarda Hela, a oni su stvarali ni iz čega. Niko nije zvučao kao Banshees, zar ne? Ali mi nismo voleli čitavu tu stvar sa izgledom. Zvali smo ih "frizeri". U suštini, 99 odsto njih u početku su bili Bouvijevci, prestali su posle *Aladdin Sane,* naravno. Druga velika stvar pre pojave panka bila je soul disko, pre nego su se formirali. Bilo je dosta soul disko klubova, andergraund soul mesta, po Londonu, kao *Lacy Lady*. Ljudi su se tu oblačili neverovatno za to doba, nosili su plastične sandale, farmerke sa plastičnim džepovima, zvane *Smiths*, to je postojalo samo u Londonu, nigde drugde. Meklaren izgleda nije imao baš precizan plan za *Subway Sect*. Otišli smo u njegovu kancelariju, razgovarali oko tri, četiri sata. Želeo je da zna koju muziku slušamo, koja su naša interesovanja i onda rekao, da, mislim da ste dobri. Ukusi su nam se poklapali, ali se i nismo slagali. On je bio veliki fan Džima Morisona, a mi nismo mogli da ga smislimo.

Da li vas je on formirao, govorio vam kako da izgledate, kakve pesme da pravite?

Ah, to je vrlo smešna priča. Na početku smo bili samo Rob Simons i ja. Rob je imao jednu akustičnu gitaru i znao je da odsvira A, E i D. Ono što odsviramo snimali bismo na kasetofon i puštali da vidimo kako zvuči. Najčešće Velvet Underground, bili su najlakši za nekog ko zna samo tri akorda. Rob je napravio majicu na kojoj je pisalo ime koje smo smislili – Subway Sect, otišli smo tako na prvi koncert Ramonesa u Londonu i Malkom je uzviknuo, o, vi ste grupa i mi smo slagali da jesmo. Nismo znali da sviramo, nismo znali nikog ko zna uopšte. Ubeđivali smo našeg prijatelja Pola Majersa da počne da svira bas iako nije imao pojma, a njegov prijatelj Pol Pekam je bio ekstrovert, umeo je da komično imitira Džonija Keša i Elvisa, njega smo zvali da peva. Hteli smo da vežbamo u omladinskom klubu u Mortlejku, ali nismo imali bubnjeve. U to doba svi smo bili na socijalnoj pomoći, otišli smo u radnju u Luišamu, drugom delu Londona i našli najjeftiniji set bubnjeva, otplaćivali smo ih godinu dana. Nismo znali gde bi s njima, smestili smo ih u staklenik moga oca, a nismo znali ni da ih sastavimo. Mislili smo da bas bubanj služi samo da na njemu stoji ime grupe. Onda je Pol Pekam, ekstrovert, rekao, ok, ja sam bio sam u izviđačima, znam da sviram doboš, pokušaću da naučim i ostalo. I tako sam ja postao pevač. Kad je Meklaren došao da nas čuje, zvučali smo očajno. Odmah sledeći dan nam je bukirao prostor na nedelju dana, od devet ujutru do pet po podne, da navežbamo četiri pesme dovoljno dobro za pank festival. Napisao sam stihove slušajući Džonatana Ričmana i Modern Lovers, malo rearanžirao te akorde. Na pank festivalu nas je Meklaren upoznao sa Bernijem Roudsom, koji je bio menadžer benda The Clash i mi smo pristali da sviramo kao predgrupa na njihovoj *White Riot* turneji. Tako je Rouds postao naš menadžer.

U muzičkom svetu postoji tvrdnja da je kojim slučajem postojao studijski album Subway Sect iz tog vremena, taj album bi bio prekretnica poput *The Scream ili Unknown pleasures*. Šta vi mislite?

Da, moguće je. Mi jesmo snimili album, ali on nikada nije objavljen. Verovatno bi bili popularniji, album bi se prodavao. Ali Berni Rouds je rekao da to nije dovoljno dobro. Zanimljivo, nikada nismo seli i popričali s njim o tome, jednostavno nam je rekao da nismo dovoljno dobri. Tada je bilo tako, nismo se mnogo raspravljali. The Clash je veoma sledio ono što je Rouds govorio, odlučivao je kako da se bend oblači, koje pesme da rade. Pre nego što je počeo da im dizajnira odeću, The Clash su se kao i mi oblačili u prodavnicama za sirotinju. Onda bi okačili odeću i prskali gomilom jarkih boja, *a la* Džekson Polok. Jakne, košulje, kravate, na kraju i gitare. Mislili smo da je to fantastično, ali smo hteli naš izgled, zato smo bili sivi. Roudsa nismo slušali za te stvari, nikad nije pokušavao da nam određuje kako da izgledamo, koje pesme da pravimo. Sad mi se čini da je mislio kako smo prilično čudni i nezgodni za saradnju.

Uprkos tome, muzički poznavaoci vas nazivaju poetom panka. Otkud to dolazi? Da li ste pisali poeziju u osnovnoj školi?

Nikada. Kao mali sam se zabavljao izmišljajući melodije. Pevao sam sebi te kratke melodije koje su mi padale na pamet. Kada sam čuo Buzzcockse to je delovalo na mene. Naravno, i Ričard Hel sa *Blank Generation*. Sex Pistolsi su podjednako bili pod uticajem te pesme. Svi stvaraju tako na početku, pokušavaju da rade kao neko pre njih. U vreme kada sam napisao *Paralel Lines*, koja počiva na Kamijevoj *Kugi*, The Cure su imali *Killing An Arab*, što je direktan osvrt na Kamijevog *Stranca*. Jako sam voleo Molijera, komediju uopšte. Kada je Subway Sect počinjao, prvo što smo snimili da bismo videli kako uopšte zvučimo, bilo je naše izvođenje Molijerovog *Umišljenog bolesnika* na kasetofonu u kući. Tad smo se sjajno zabavljali. Kada bismo izlazili na scenu, bilo je podjednako zabavno. U početku smo bili toliko neupotrebljivi da je to izgledalo smešno, ljudi u publici su mislili da je sve izrežirano.

Da li danas može da se desi nešto poput panka? Da li pobuna postoji? Ili je sve postalo stvar zdravog života, teškog rada, zadovoljenja zahteva poslodavca.

O, da, postoji i te kako. Ali u andergraundu, pobunu morate da potražite. Ne znam za taj težak rad. U Zapadnoj Evropi više gledaju da izbegnu rad, osim onih koji dođu iz Istočne Evrope, oni rade dvostruko više. Svo to marketinško *lifestyle* đubre uđe na jedno uvo, izađe na drugo. Danas imaš Sleaford Mods, oni ne paze šta će da kažu. Vidim da se ne trude da budu deo muzičkog establišmenta, a opet su postali vrlo popularni, zaradili su pare, iako to nije izgledalo moguće. Kada smo svirali na Radiju BBC, pitao sam ih zašto ne puštaju Sleaford Mods, odgovorili su mi da im nije dopušteno. U muzici sada imate dva paralelna sveta, one u muzičkoj industriji i sve ostale koji stvaraju van bilo kakvih ugovora, velikih muzičkih festivala, nisu na radiju. Jedina razlika u odnosu na vreme Sex Pistolsa je što danas postoji internet gde svoj rad možete učiniti vidljivim, ne treba vam Meklaren koji će ići i urlati unaokolo trudeći se da vas progura u novine. A u Engleskoj je sad situacija kao u vreme Margaret Tačer. Potpuno ista klima. ¶

MARIJA BANKOVIĆ

DRAGAN ILIĆ

Državna sisa

Iz *Paklene pomorandže*

Da li je u Srbiji još aktuelna Edipalna ekonomija?

Na jednoj od poslednjih konferencija za novinare, Premijer Srbije je govorio o pasivnom ponašanju društvenog sektora koji od Države očekuje konstantan dotok plata. Lokalne samouprave su došle na metu kritike, jer ne preuzimaju inicijativu, naduvavaju troškove i prave gubitke koji će biti namireni iz budžeta.

Ja sam razumeo, ako sam za to uopšte sposoban, da Premijer želi prvi put da izgura budžet bez rebalansa, ali mu stalno podmeću nove troškove i nove račune da plati. Taman sve lepo sabere, kad ima još nešto da se doplati, il je RTS ili je preostalo od Šutanovca sa vojnim penzionerima i računica se pokvari. Onda ponovo nateži, štimuj brojke, a mora da bude i za neko povećanje penzija i plata – da se građani nagrade za pokazano strpljenje.

Privukla mi je pažnju jedna metafora koju je Premijer nekoliko puta upotrebio opisujući ponašanje našeg javnog sektora: "Svi bi da se nakače na sisu i da muzu Državu." Država je taj izvor mleka, dojilja, majka hraniteljka, izvor neopisive sreće novorođenčeta, kako smatraju psihoanalitičari. Ta Dobra dojka ima mleka za sve, ona je erotizovana, zaštićujuća, svemoćna. Baš kao i Država

Mogao sam da razumem ovu patnju, verovatno kao i većina građana, jer kad sve poplaćaš, uvek ostane ona rata od rekreativne za decu, ili udžbenici, ili stigne osiguranje za kola. Ukratko, svi smo naučili to finansijsko žongliranje, ništa neobično.

Meni je privukla pažnju jedna metafora koju je Premijer nekoliko puta upotrebio opisujući ponašanje našeg javnog sektora. "Svi bi da se nakače na sisu i da muzu Državu", rekao je! Država je taj izvor mleka, dojilja, majka hraniteljka, izvor neopisive sreće novorođenčeta, kako smatraju psihoanalitičari. Ta Dobra dojka ima mleka za sve, ona je erotizovana, zaštićujuća, svemoćna. Baš kao i Država!

Neki radikalni psihoanalitičari (ne ovi Šešeljevi, nego baš zadrti i zaokupljeni sisanjem) tvrde da postoji i fantazija o Lošoj dojci, onoj koja nema mleka, koja presuši, koju ima nervozna majka, ona koja uskraćuje i kažnjava. Baš kao i država!

Država, dakle, ima tu džinovsku sisu, kažu da je muzu, ali ne bih eksplicitno rekao da je u pitanju krava. Ako je u pitanju dama, onda nas ona doji, što bi značilo da su građani dojenčad, apsolutno nezreli. Ta sisa je privlačna, pa sam čak pomišljao da je reč o silikonima, međutim, cenim da su te grudi prirodne.

Zanimljivo je da Premijer u odnosu prema društvenoj svojini (kako se to nekada govorilo) nije posegnuo za metaforama poput "Alajbegova slama" ili "Seoska kobila – što prva krepa". I jedno i drugo ne bi bilo politički korektno, jedno zbog Bošnjaka, a drugo zbog kolapsa ekonomije – to bi bio grčki scenario. Mi, za razliku od Grka, kidamo. Istini za volju, postoji još od antičkog vremena tanana veza između sisa i Bolje budućnosti. Na grčkom se za grudi kaže "Vizija", što nije daleko od ekonomskih analiza u Srbiji ili u Grčkoj.

Metaforu o majci i maćehi naučio je svaki soldat u JNA, zavisno gde dopadnete i gde vam je prekomanda. Bazično, to znači da se neko snađe, a neko najebe. U suštini metafore o sisi leži isti princip. Miroljub Labus je svojevremeno tako savetovao nezadovoljne sindikaliste, da zagalame, jer – dok beba ne zaplače, Majka ga ne uzme u ruke! Čitaj – ne da mu sise. Tog nekontrolisanog sisanja više neće biti, a Vučić je na sebe preuzeo ulogu lošeg momka, otelotvorenje MMF-a, samo još kamenijeg srca. Premijer će da odredi koliko će ko moći da sisa, ili koliko će koji budžetski korisnik ćapćati na grudima Velike Majke.

Da se razumemo, te velike grudi imala je još Vilendorfska Venera u praistoriji, kao simbol plodnosti i berićeta. Valjda se taj praistorijski nagon održao do danas, najeksplicitnije u rijaliti programima poput Maldiva.

Taman kada sam pomislio da je Edipalna faza naše ekonomije plod moje bolesne mašte sise su se pojavile i pred Policijom!

Da vas podsetim, Policija je poslednjih nedelja počela intenzivnu kontrolu vezivanja pojasa, naročito na zadnjim sedištima. Već prvog dana, policajci su se susreli sa maštovitim izgovorima zbog nevezivanja. Dame su bile naročito maštovite jer su policajce htele da zbune opravdanjem "vidite kolike su mi grudi, ne mogu da vežem pojas, steže me!"

Ovde Zakon o bezbednosti saobraćaja (famozni ZOBS) ne daje precizne instrukcije pandurima, ali ovaj izgovor zaista nije bio redak. Posle njega, dame su se izvlačile na trudnoću, što opet ima veze sa dojenjem, barem u bliskoj budućnosti.

Sise su tako u istoj nedelji dospele u prvi plan ekonomije i bezbednosti Srbije.

Da je slučaj sa sisama Frojdovske prirode govori mi još jedan detalj: verovali ili ne, prošla nedelja je u Srbiji bila – nedelja dojenja!

Očigledno je da nam predstoji neprijatno odvajanje od državne sise, kraj oralne faze psihoanalitičkog razvoja koju zamenjuje analna faza. Roditelji znaju da tu skidamo pelene i učimo da kontrolišemo nošu – narodski rečeno, učimo da ne seremo u gaće! Prevedeno na jezik ekonomije i narodnih sanovnika, biće to politika štednje, jer pare i govna narod oduvek vezuje. Rastu deca, zar ne? ¶

ZASTRAŠIVANJ

Nemačku ove godine očekuje više zahteva za azil nego ikada ranije. Rekordan je i broj napada na izbegličke domove. U Bavarskoj su se dosetili da kola opet slome na Balkancima – onima koji nemaju šanse za azil, pa tobože nepotrebno opterećuju nemačku birokratiju i parazitiraju na socijalnom sistemu

Za "Vreme" iz Bona

Jednom je Franc Jozef Štraus rekao da na političkom kontinuumu desno od njegove stranke – bavarske Hrišćansko-socijalne unije (CSU) – ne sme postojati nijedna demokratska partija. Pokojni legendarni premijer Bavarske i savezni ministar u četiri različita mandata i resora bio je majstor populizma koji se uvek dobro primao u Bavarskoj, ali čija je privlačnost rapidno padala čim se izađe iz granica ove nemačke pokrajine.

Sadašnjem šefu CSU i prvom čoveku Bavarske Horstu Zehoferu mnogi odriču politički talenat i harizmu koju je imao Štraus, no po pitanju populizma Zehofer svakako pomera granice. Samo u ovom mandatu progurao je uvođenje putarine za strance na nemačkim drumovima, a sa velikim žarom se bori i protiv odluke Ustavnog suda koji je osporio socijalno davanje od 150 evra za roditelje koji sami čuvaju svoju decu umesto da ih daju u vrtić. Takozvana *Herdpremie* – bukvalno, premija za stajanje uz šporet – drugde se tumači kao vezivanje majki za domaćinstvo i podrivanje šanse da se deca iz siromašnih ili imigrantskih porodica kroz obdanište rano integrišu u nemačko društvo. No u Zehoverovoj Bavarskoj važe drugačiji prioriteti.

Zato ne čudi što je baš CSU krenuo u novu epizodu kampanje protiv Balkanaca koji "masovno zloupotrebljavaju pravo na azil" i, navodno, dolaze u Nemačku samo kako bi parazitirali na ovdašnjim poreskim obveznicima. "Mi nismo socijalna ustanova za ceo svet", rekao je Zehofer još u februaru pred hiljadama pristalica u Pasauu, da bi prethodnih nedelja nastavio da vodi politiku za bavarske pivnice.

Tražio je, između ostalog, da ljudima koji čekaju na odluku o azilu bude uskraćeno novčano davanje, da se balkanskim državama iz čekaonice EU ponovo uvedu vize, a najozbiljnije je progurao ideju da se u blizini granice naprave dva šatorska kampa samo za izbeglice sa Balkana, kako bi što pre bile proterane. Jedna političarka Zelenih u pokrajinskom

E BALKANACA

OBEĆANJA ZEMLJA: Nemačka
Foto: W. Viting (DW)

parlamentu pitala ga je: "Zar vi stvarno hoćete da osnivate posebne kampove za balkanske Rome?"

AUTOMATSKO ODBIJANJE

Prvi deo sage o Balkancima odigrao se prošle godine, a epilog je bio baš na polzu bavarskih populista – tada su Srbija, Bosna i Hercegovina i Makedonija proglašene takozvanim "zemljama sigurnog porekla" (Pravi i lažni azilanti, "Vreme" 1239). Zahtevi za azil građana tih zemalja se od tada u Nemačkoj *a priori* smatraju neosnovanim, političku zaštitu teoretski mogu dobiti samo oni koji u koferu donesu uverljive dokaze da su u domovini politički i sistematski progonjeni. U praksi azil ne dobija skoro niko.

Zapravo uspeha ima tek jedan do dva promila potražilaca – to su ljudi teško bolesni, koje nije humano vraćati u tranzicione zdravstvene sisteme po kvalitetu medicinske nege neuporedive sa onim u Nemačkoj. Tako je lokalna štampa u Hamburgu pre nekoliko godina naširoko pisala o porodici Raćipović iz Srbije – kao "najbolje integrisanoj romskoj porodici" u gradu. Njima je najpre dopušteno da ostanu u Nemačkoj jer je otac Boban bolovao od tumora. Deca su se privikla, odlično savladala nemački jezik, sin Uško je važio za muzičkog vunderkinda – pa su ipak izbačeni iz Nemačke kada je prošla faza intenzivnog lečenja Bobanove bolesti. Nisu pomogle ni peticije, protesti sugrađana niti članci u novinama.

Nasuprot tome, oni koji nemaju "bolest kao adut", za samo nekoliko dana mogu biti vraćeni u zemlju porekla. To je opet teorija. Jer u praksi se nemačka birokratija nije najbolje snašla sa povećanim brojem izbeglica iz celog sveta, te proces odlučivanja (čitaj: odbijanja) zahteva za azil iz Srbije i dalje traje 3,6 meseci, iz BiH i Makedonije nešto duže. No, nema sumnje da će mašinerija Saveznog ureda za migracije i izbeglice uskoro raditi brže – U proseku trajanje procesa odlučivanja skraćeno je sa prošlogodišnjih 7,1 meseci na 5,4. Nemački Ured za migracije planira da zaposli još 400 takozvanih "odlučivača", službenika koji imaju pravo da potpuno samostalno saslušaju potencijalnog azilanta i odluče o njegovom zahtevu. Trenutno je samo tristotinak službenika sa ovim ovlašćenjima u celoj Nemačkoj.

Proglašenje neke zemlje za sigurnu nije dalo rezultat kojem su se nadali u Berlinu. Iz Srbije, Makedonije i BiH je u prvoj polovini ove godine stiglo znatno više ljudi nego u istom periodu prošle godine. Kopredsednica stranke Zelenih Simone Peter stoga kaže da vladajući demohrišćani nisu ostvarili "priželjkivani efekat zastrašivanja". No, u Uredu za migracije tvrde da se poslednjih meseci ipak vide rezultati. "Imamo već napretke što se tiče Srbije: u oktobru i novembru imali smo 3000 do 3600 zahteva za azil, sada imamo 1700. Ali da, očekivali smo još veći efekat i zato ćemo posegnuti za daljim merama", rekao je za "Dojče vele" šef Ureda za migracije Manfred Šmit.

ALBANCI NA RADARU

Za "daljim merama" se poseže ne toliko zbog Roma iz navodno sigurnih zemalja balkanskih koliko zbog navale Albanaca od ove godine. Najpre je krajem prošle zime stizao talas kosovskih Albanaca, koji su svi odreda pretrčavali granicu Srbije i Mađarske jer Kosovo nije na beloj šengenskoj listi. Iako su mediji u regionu spekulisali o više od 100.000 "ilegalnih imigranata" s Kosova, do Nemačke je stiglo njih 31.400. Onda su u hiljadama počeli da stižu Albanci iz Albanije (vidi tabelu). U julu je, prema nezvaničnim podacima, postavljen novi rekord u broju zahteva za azil.

Nema sumnje da će epilog epizode biti proširenje liste sigurnih zemalja. Govori se o Albaniji, Kosovu i Crnoj Gori. Ova poslednja kao patuljasta država i nema previše azilanata u pokušaju, ali je očigledno da političari u Minhenu i Berlinu žele da sa Crnom Gorom zaokruže tobožnju sigurnost Zapadnog Balkana, skupa šest država koje sve teže prijemu u Evropsku uniju.

Broj zahteva za azil u prvoj polovini 2015.

Sirija	34.428
Kosovo	31.400
Albanija	22.209
Srbija	13.822
Irak	9286
Avganistan	8179
Makedonija	6704
BiH	4061
Eritreja	3636
Nigerija	2864
ukupno	179.037

IZVOR: SAVEZNI URED ZA MIGRACIJE I IZBEGLICE

Velika koalicija u Berlinu već je zdušno podržala predlog i sada su sve oči ponovo uprte u Vinfrida Krečmana, zelenog premijera Baden-Virtemberga. U komplikovanoj proceduri, naime, proširenje liste sigurnih zemalja mora da aminuje i Bundesrat, veće nemačkih pokrajina, jer izbeglička politika zadire u njegove kompetencije. U Bundesratu Zeleni i Levica mogu da blokiraju odluku Bundestaga jer učestvuju u većini pokrajinskih vlasti. Prošle godine se pragmatični Krečman, kojeg bije glas da je više konzervativac nego "zeleni", usprotivio liniji partijske centrale i podržao svrstavanje Srbije, BiH i Makedonije na listu sigurnih. Njegove izjave o Albaniji, Kosovu i Crnoj Gori nagoveštavaju da će sada učiniti isto.

SAMO SU SIROMAŠNI

Zvaničnici u Nemačkoj nemaju dileme da kod došljaka s Balkana nije reč ni o kakvim pravim izbeglicama, već o ljudima koji beže od siromaštva i manjka perspektive. Više od 90 odsto srpskih građana koji traže azil u Nemačkoj su Romi, iz BiH i Makedonije je Roma više od 60 odsto. Političari u diplomatskim izjavama »

SVI ZA NEMAČKU: Autobuska stanica u Prizrenu
Foto: R. Alija (DW)

ne spore da nije lako živeti na Balkanu, pogotovo marginalizovanim Romima, ali na kraju svake rečenice odlučno ponavljaju da azil u Nemačkoj nije rešenje. "Većina ljudi koji stižu dolaze iz velike bede, ali to nije razlog za azil", rekao je tako još prošle godine socijaldemokratski poslanik Mihael Hartman.

U to da su u pitanju ekonomske izbeglice ubeđen je i prvi čovek Ureda za migracije Manfred Šmit: "Naš osnovni zadatak je da saslušamo potražioca azila, da čujemo priču o njegovom begu i situaciji u matičnoj zemlji i da tu priču ocenimo. U 99 odsto slučajeva čujemo: Došli smo da tražimo posao; da nam deca ovde idu u školu; jer je ovde bolja zdravstvena nega... Takođe čujemo da mnogi žele da se zadrže u Nemačkoj pola godine kako bi prikupili dovoljno sredstava da u zemlji porekla od toga žive devet do dvanaest meseci. Kada to čujemo, moj Ured u skladu sa tim i odlučuje." Šmit je još rekao da ima primera kada potražioci azila otvoreno kažu da žele da se zadrže u Nemačkoj samo nekoliko nedelja kako bi nabavili polovni automobil – poneli su i dovoljno keša za kupovinu. Dodaje da to blage veze nema sa Ženevskom konvencijom koja definiše izbeglice.

Dok potražilac azila čeka na odluku Šmitovih službenika, njemu uz smeštaj i hranu sleduje 143 evra mesečno. Ukoliko taj novac ne troše dok su u Nemačkoj, porodice sa šest ili sedam članova zaista se u zemlju porekla mogu vratiti sa tri ili četiri hiljade evra u džepu. Zato šef Ureda za izbeglice podržava ideju iz Bavarske da se pomoć u novcu jednostavno ukine.

Očigledno ne koriste svi u Evropi taj digitron. Jer iste grupe ljudi – Romi iz Srbije, BiH i Makedonije, te Albanci – u drugim zapadnoevropskim zemljama imaju mnogo veće šanse da dobiju političku zaštitu. Tako je Francuska prošle godine prihvatila trećinu zahteva za azil iz Srbije i to na solidno velikom uzorku od 715 zahteva. U Švajcarskoj prolazi 37 odsto zahteva iz Srbije i 42 odsto iz BiH. Finska je prihvatila svakog drugog Kosovara.

Ugledni "Zidojče cajtung" piše: "Jasno je kao dan da u EU postoje različiti aršini. Ali, trebalo bi samo pročitati godišnje izveštaje Amnesti internešenala pa da se prizna da su Romi u Srbiji i drugim balkanskim zemljama izloženi diskriminaciji koja je opasna po život. Prema Ženevskoj konvenciji o izbeglicama, podmetanja požara u romskim naseljima, njihova getoizacija i ekonomska skrajnutost, mogli bi da se okarakterišu kao grupno-specifični progon. U Francuskoj je to upravo tako urađeno. U ovoj zemlji – ne." List citira studiju profesora međunarodnog prava Normana Piča, koji je na 140 strana analizirao položaj romske manjine u tri balkanske države. Pič piše da "mnogi oblici diskriminacije koji pogađaju praktično sve sfere života Roma, uzeti svaki za sebe, možda ne dostižu intenzitet na osnovu kojeg bi mogli da budu kvalifikovani kao proganjanje. Međutim, ukupno gledano, stvorili su stanje beznađa, od kojeg mnogi jedini spas vide u bekstvu."

U prilog restriktivnijem tumačenju izbegličkog prava u Nemačkoj mora se reći da 85 odsto svih zahteva za azil u Evropi ide upravo u Nemačku. Sličan procenat važi i kada se izolovano posmatraju zahtevi građana Zapadnog Balkana. Naravno, niko od zvaničnika ne priznaje da se zahtevi Balkanaca odbijaju maltene na neviđeno, samo zato što ih je mnogo. Na sajtu Saveznog ureda za migracije i izbeglice stoji da se odluke donose, između ostalog, na osnovu baze podataka koja obuhvata novinske članke i stručne studije o svakoj pojedinačnoj zemlji. Koje tačno članke i studije? Taj podatak nije javan.

Možda su pratili šta kaže premijer Srbije Aleksandar Vučić. On je prošle sedmice u intervjuu za "Zidojče" upitan i zašto Romi u Srbiji žive lošije od drugih. "Iz istorijskih razloga. Romi su tradicionalno veoma siromašni", rekao je Vučić. Ovaj zanimljiv etnografski odgovor premijera imao je, inače, malo odjeka u Srbiji (vidi okvir).

JAČANJE "NARODNE IDEOLOGIJE"

Nespretan izbor reči ili latentni rasizam, tek kritički deo nemačke javnosti smatra da kampanja protiv tobožnje zloupotrebe prava na azil počinje već kod vokabulara. Označavanje potražilaca azila "ekonomskim izbeglicama" ili "socijalnim turistima" već je na neki način huškanje i davanje alibija za ksenofobiju, smatra žiri sastavljen od uglednih lingvista i novinara koji biraju antireč godine. Titulu je 2012. ponela složenica *Sozialtourismus*, socijalni turizam.

Rečima se bavi i "Frankfurter algemajne cajtung": "U nemačkoj politici postoji nova reč koja izaziva strah: *Westbalkan* (Zapadni Balkan). Ovih dana, ta reč

Vučić o Romima

U opširnom intervjuu za "Zidojče cajtung" premijer Srbije Aleksandar Vučić je prošlog utorka (28. jul) živopisno govorio o svojoj borbi za pomirenje u regionu. Prema njegovim rečima, Srbi "prvi put u istoriji" priznaju da su činili zločine. Kako to biva kada Vučić priča za ugledne strane medije, državna novinska agencija Tanjug opširno je prenela naređeni intervju.

No, Tanjug – ne prvi put – nije preneo škakljivi deo intervjua, tačnije odgovor na pitanje zašto su baš Romi u najlošijem socijalnom položaju u Srbiji: "Romi su tradicionalno veoma siromašni. Drugi razlozi ne postoje. Mi nismo rasisti niti nacionalisti." Tako je jedna skandalozna rečenica – objašnjenje bede u kojoj žive stotine hiljada građana Srbije njihovom tradicijom – u Srbiji ostala neprimećena. Osim nekoliko tvitova na temu – drugih reakcija nije bilo.

Još je Vučić rekao novinarima da oni što dolaze u Nemačku "nisu potražioci azila" i da "samo žele nemački novac". Na pitanje o uklanjanju romskog naselja kod Belvila i konstataciju novinara da mnogi tvrde da Romi nisu dobili adekvatan smeštaj, srpski premijer kaže: "To nije sasvim tačno. Kupili smo stanove, ali Romi su ih prodali i preselili se u barake."

označava sve što krene naopako u nemačkoj politici azila. Region koji se danas stidljivo naziva Zapadni Balkan ranije je bio poznat kao Jugoslavija. Čak izbor reči signalizira želju političara da taj region drže na distanci. Jugoslavija je za Nemce bila sinonim za odmor, ćevape i dobro integrisane gastarbajtere. Zapadni Balkan je sinonim za građanski rat, haos, izbeglice – i propalu strategiju Evropske unije."

Rekordan broj zahteva za azil – ove godine se očekuje 450.000 – i označavanje dela potencijalnih izbeglica kao parazita, polako zagrevaju štimung u Nemačkoj. Tako je ove godine već postavljen tužan rekord od preko 200 napada na azilantske domove, što je više nego cele prošle godine. Prema podacima Saveznog kriminalističkog ureda, tek mali broj napadača otpada na deklarisane neonaciste ili osobe, što se kaže, odranije poznate policiji. U 34 slučaja napadi na domove podrazumevali su podmetanje požara, i pravo je čudo da ove godine još niko nije stradao (Nacisti i zabrinuti građani, "Vreme" 1266).

Kriminalistički ured u jednom internom papiru govori o jačanju "narodne ideologije", što mu dođe eufemizam za neonacizam. Na internetu se lako pronalazi stravični govor mržnje, neretko potpisan punim imenom i prezimenom autora misli: "Pošaljite taj ciganski lopovski ološ u logor! Tamo mogu da dobiju doživotnu dozvolu boravka." Ili: "Trebalo bi da preurede Aušvic u izbeglički dom :)." Komentatori novina pribojavaju se da bi dolazeće godine mogle da podsete na početak devedesetih, kada su stranci paljeni i ubijani u Hojesverdi, Rostoku, Zolingenu...

Razlika između Nemačke devedesetih i danas je u ekonomskom razvoju, beleži nedeljnik "Špigel". Tada je sveže ujedinjena zemlja imala milione socijalnih slučajeva među sopstvenim građanima sa istoka, dok današnja Nemačka ima najbolje makroekonomske brojke u istoriji. "Špigel" piše da se ksenofobija ne može izraziti matematičkom funkcijom po sistemu više izbeglica – jača mržnja. Pre svega je pitanje čega su Nemci spremni da se odreknu kako bi ugostili izbeglice. "U širokom delu društva postoji konsenzus ograničenog milosrđa – ljudi su spremni da se odreknu dela standarda, ali ne svega, pogotovo ne života na ostrvu blagostanja zvanom Nemačka."

Isti taj "Špigel" neretko je bio perjanica ksenofobije. Poruka izbeglicama na njegovim stranicama devedesetih godina je glasila: "Brod je pun" – nema više mesta za vas. I sada hamburški nedeljnik ponovo tvrdi da se linija jasno mora povući: "A ako mora, onda ne kod Sirijaca i Iračana. Onda kod onih koji ne beže od rata. Koji čak dolaze iz zemalja koje teže pristupanju EU. Potražioci azila sa Balkana dolaze jer od života u domovini ne očekuju više ništa. I to je dobar razlog za beg, ali to je isti razlog koji bi mogle da navedu milijarde ljudi na svetu."

POOŠTRAVANJE MERA

Ovde valja pomenuti još jednu ideju od koje neće biti ništa. Reč je o predlogu da odbijeni tražioci azila ipak ostanu u Nemačkoj ukoliko su potrebni ovdašnjem tržištu rada. "Mi možemo da omogućimo *useljeničke koridore* za zanimanja gde nam nedostaje radne snage, na primer kada su u pitanju negovatelji starih lica", kazao je tako pomenuti premijer Baden Virtemberga Krečman. Nije doduše jasno šta on pod tim podrazumeva, ali bi svakako poslodavce obradovala jeftina radna snaga spremna da dirinči šta god treba.

Najviše je potrebna nega starih lica. Demografska kretanja u Nemačkoj čine da je sve više starih koji odlaze u domove sa celodnevnom negom. Sa druge strane, nizak ugled zanimanja i slaba plata ne privlače previše mladih Nemaca. Potreba je tolika da se može zadovoljiti samo ukoliko se svaki drugi Nemac odluči da posle srednje škole završi obuku za negovatelja – što se neće desiti – ili ako se radna snaga masovno uvozi. Iako bi demohrišćani Angele Merkel vrlo rado ugodili poslodavcima, ovog puta su ideji o "useljeničkom koridoru" već dali korpu. Ne žele da dozvole azil na mala vrata i pribojavaju se da bi takva mogućnost dobijanja posla privukla dodatnu masu nesrećnika iz predsoblja EU.

Umesto šansi za radno mesto, namernike sa Balkana čekaće ekspresno vraćanje kući, a od avgusta i jedna novina: prema pooštrenom zakonu svakome ko neosnovano traži azil može biti izrečena zabrana ulaska u Šengenski prostor. Ne kaže se na koliko dugo, ali se ranije spekulisalo da je reč o periodu od pet godina. Uz to, pre izbacivanja iz Nemačke svako će moći da na najviše četiri dana bude strpan u takozvani deportacioni pritvor. Nevladina organizacija "ProAzil" kaže da novim pravilima pravna država sebe čini smešnom. "Pritvor je potpuno neprimerena mera protiv onih koji traže zaštitu. Izbeglištvo nije zločin."

No, teško je nadglasati one koji u pojačanom prilivu izbeglica vide razlog da oglase alarm. Uzalud pojedinci, poput istoričara migracija Johena Oltmera, upozoravaju da najveći broj izbeglica zbog objektivnih razloga i graničnih ograda i ne stigne do bogatog Zapada, da najviše pod teretom doseljavanja pate najsiromašnije zemlje poput Libana. Uzalud, jer nemačka politika je rešila da saseče bar balkansku rutu. Zastrašivanje Roma i Albanaca je tek deo posla. Drugi će, nadaju se, obaviti mađarska žica koju su, inače, u Bavarskoj oduševljeno pozdravili. ¶

NEMANJA RUJEVIĆ

Šta je čije i ko će koga

Najveći problem je napravio taj nepredvidivi i divlji Dunav koji je decenijama meandrirao i menjao davne granice, što nikoga nije zanimalo dok smo bili jedna država

Ništa nova na Balkanu, ma koliko se ove naše (ne)evropske države pokušavale udaljiti od zajedničke države, jezika, običaja, književnosti, alavosti...

To dokazuje i posljednja afera oko Piranskog zaljeva, otvorenog spora Hrvatske i Slovenije koji se godinama razvlači oko "kofe mora": Čiji je zaljev, tko ima pravo na izlazak na otvoreno more, čiji ribari mogu loviti srdele i lignje (ako ih uopće tamo ima u većim količinama), tko je bio spreman na sporazum, a tko na međunarodnu arbitražu.

Godinama se taj problem razvlači i godinama je bio u središtu hrvatsko-slovenskih odnosa, godinama je Slovenija upravo sa problemom Piranskog zaljeva ucjenjivala Hrvatsku na putu za Evropsku uniju, iako to nije jedini teritorijalni problem, ima tu i Svete Gere, i nuklearke u Krškom i još nekih otvorenih "teritorijalnih rana" između dvije zemlje.

HRVATSKI OTPORI SLOVENIJI

Kako god, svađe su prvi puta pokušali riješiti 2001. godine, pa potom 2005, tadašnji hrvatski i slovenski premijer Ivica Račan i Janez Drnovšek. Njihov je sporazum odbio Sabor. Potom slijedi sporazum 2007. godine između tadašnjeg hrvatskog premijera Ive Sanadera i njegovog slovenskog kolege Janeza Janše, koji je također doživio fijasko. Potom slijedi međunarodna arbitraža, koja je (ili još nije) završila jednako – neuspjehom.

Iza svega stoji prava špijunska afera: ispostavilo se, naime, da je hrvatska vlast u posjedu prisluškivanih razgovora između slovenske predstavnice pri Arbitražnom sudu i slovenskog suca u tom tijelu. Objavljeno, napravljen skandal, potom hrvatski sudac u tom tijelu daje ostavku, nalazi se novi slovenski sudac, Hrvatska izlazi iz arbitražnog postupka amenovanjem Vlade i Sabora (po principu sabornosti, jedinstva, jednoumlja), a rezultat – kad prođu ljetne vrućine – tek trebamo sačekati.

PROBLEMATIČNA VODA: Granica na Dunavu kod Iloka

Upućeni, međutim, tvrde da su ti prisluškivani "slovenski" razgovori hrvatskoj strani poznati već mjesecima, ali su iskorišteni u vrijeme ljetnih vrućina kako bi se pripremilo to nacionalno jedinstvo za hrvatske parlamentarne izbore koji slijede krajem ove ili početkom iduće godine.

Ono što je, međutim, u cijeloj toj trakavici slovensko-hrvatskoj oko granica bitno jest da je taj sukob univerzalna "špranca" za sve međugranične sukobe unutar bivše Jugoslavije: Slovenija je postavljala *klipove* Hrvatskoj na putu ka EU i uz pomoć neriješenih graničnih sporova. Hrvatska je unatoč tome ušla u EU, iako te sporove nije riješila, ali će očito – pogotovo ako na vlast ponovo dođe HDZ – neriješene hrvatsko-srpske granice biti jedan od kamena spoticanja hrvatske podrške evropskom putu Srbije.

HRVATSKI OTPORI OSTALIMA

Osim što Hrvatska i Slovenija imaju – ne samo Piranski zaljev – još neriješenih geografskih pitanja (a jedine su od zemalja nastalih iz bivše SFRJ članice EU), Hrvatska ima dodatnih problema: tu su problematične granice sa Bosnom i Hercegovinom na nekoliko mjesta (odatle i megalomanski i mastodontski projekti tunela pod Jadranskim morem ili Pelješačkog mosta), kao i sa Crnom Gorom (zamrznuti problem Prevlake), ali i sa Srbijom, gdje je najveći problem napravio taj nepredvidivi i divlji evropski Dunav, koji je desetljećima meandrirao, pa je mijenjao davne granice, koje, granice to jest, u posljednjih sedamdeset godina nisu ni postojale s obzirom na jedinstvenu državu.

Badinterova komisija je ustanovila da su granice bivših republika, danas država, one avnojevske granice. I danas se svi spore oko toga, pa će tako današnji analitičari i razni pisci tvrditi da, recimo, Sr(ij)em pripada Hrvatskoj, istodobno konstatirajući da Bačka nikad nije pripadala toj zemlji. Postavlja se pitanje i čija je Istra: slovenska, hrvatska, ili talijanska, a sve ne vodeći računa o povijesnim okolnostima u kojima su se sve te današnje države ne tako davno nalazile.

Hrvatski problem, ne samo – ali najviše, sa Dunavom je da se tamošnje vlasti (a ni ovdašnje, da ne griješimo dušu) ne mogu odlučiti po kojem će se principu međunarodnih pravila odlučiti: hoće li se opredijeliti za sredinu Dunava, kao što se to radi u civiliziranim državama, ili će se odlučiti za "plovni put" (koji se mijenjao tokom desetljeća), ili pak za katastarski pristup, u kojem obje strane tvrde da ona druga ima daleko više imovine na "tuđoj" strani Dunava, no što oni "od preko" imaju na njihovoj.

Kako god – a nisu poznati da se sastaju ti predstavnici raznih komisija – dok se civilizirano ne dogovore, s nekom arbitražom ili bez nje, građani ma čiji i koga god plaćali za te šarene laže o nemogućnosti dogovora bit će na štetu. Isključivo vlastitoj. ¶

TATJANA TAGIROV

TEOFIL PANČIĆ

Razglednica iz zaliva

Nisam sklon kolektivnim bratstvima, nacionalnim ili međunacionalnim. Brat mi je ili samo čovek kojeg je rodila moja majka – ili mi je brat svaki čovek; sve *međuvarijante* su arbitrarne, i lako se pretvore u poziv na nekakvo zlo. Pa ipak, dok sedim na terasi nad Kvarnerskim zalivom, prisećam se one opomene koju smo nekada davno učili u školama: "Ko neće brata za brata, imaće tuđina za gospodara." Velika je to istina na koncu, ako je umemo razumno primeniti, ma koliko mi inače s razlogom dekonstruisali sve te nepouzdane i destruktivnim potencijalom nabijene pojmove, od brata pa do tuđina. Takođe, ne marim ič za "slovenstvo", tu kičastu utehu niščih i tržišnu nišu intelektualnih tajkuna i profesionalnih eksploatatora "ono malo duše", a jugoslovenstvo su mi pak ogadili ne njegovi protivnici nego njegovi na bezbroj načina dubiozni nadrientuzijasti (sve do ovih današnjih, tako pompeznih a tako na koncu žalosno potkapacitiranih), pa ipak, dok gledam u ove brodice između Cresa i kopna, sve gladeći svoj crvenkasti pasoš stranog državljanina, ja ne mogu ovde da se osećam drukčije nego kao *među svojima*, po jednoj snažnoj, neraskidivoj niti koja nije "krvna" nego je emotivna, kulturna, istorijska i politička, sumarno – identitetska.

Kad nacionalistička ili neka druga malograđanska sebičnost postane mera stvari po kojoj se svi ravnaju, demokratija postaje agens sopstvenog obesmišljavanja

Ova je kolumna, dakle, sezonski prikladna *razglednica s plavog Jadrana*, pa se posvećujem onome što vidim oko sebe.

Radi se, naime, o tzv. Piranskom zalivu ili Savudrijskoj vali, to jest sa sada već četvrt stoleća dugom hrvatsko-slovenačkom teritorijalnom sporu oko inače sasvim sićušnog parčenceta vode i kopna, a koji iznova vrišti sa svih naslovnih strana sa obe strane granice. Gledam to izbliza ovih dana, i šta vidim: čitava je slovenačka politička klasa (vlast i opozicija) na jednoj strani, čitava hrvatska pol. kl. na drugoj, a i većina medija poslušno je postrojena oko svoje "nacionalne istine i pravde". Velika je afera izbila oko tzv. kompromitacije međunarodne arbitraže oko sudbine Zaliva, ali detalji tog spora u kontekstu ovog teksta su nevažni, koga zanima naći će ih na drugom mestu, baš kao što će naći i bezbroj teorija zavere, koje možda i nisu puke teorije nego bar delom realnost, npr. da u ovom sporu "Evropa stoji iza Slovenije", ali zato "Amerika stoji iza Hrvatske" jerbo je besna na Slovence koji pripuštaju Ruse u luku Piran etc. Sve je to, rekoh, možda i tako, ta zašto uostalom raznoliki "tuđin" iz one opominjuće izreke ne bi imao i svoje interese u svemu tome, ali nije to istinski važno jer je samo posledica, a bitno je samo ovo: kako je moguće da dve susedne, veoma srodne, nikada međusobno zaraćene ni ozbiljno suprotstavljene, na razne načine savezničke i "bratske" države i nacije, ne mogu četvrt veka da se razumno dogovore oko jednog suštinski apsolutno sporednog problema, nego ih on sve više i više truje i razjeda, degenerišući ne samo međusobne odnose nego zapravo i unutrašnje političke, medijske i ostale prilike u obema zemljama?

Kako da se "pomire" oni koje nazivamo Hrvatima, Bošnjacima, Srbima i Albancima, koji su do juče ubijali jedni druge, ako pitome sestričine Slovenija i Hrvatska ne mogu razumno da se dogovore oko neke apstraktne granične linije koja inače ni jednog jedinog čoveka ne može i neće ugroziti u bilo kojem njegovom pravu ili svojstvu, ma kuda ta linija na kraju prošla? Jer, čitav je spor, kažem, mahom iz prsta isisan, a ono što se traži za Sloveniju je pak realno od sporednog značaja, a za Hrvatsku doslovno ni od kakvog – kao kad bi neki milijarder izgubio jedan dolar, pa počeo da kukumavči i da optužuje prolaznike da su ga opljačkali. Do te mere je sve ovo idiotski, nedostojno, sramno.

Ili su ovo možda pogrešne, "prejake" kvalifikacije? Možda je na koncu sve to samo – nepodnošljivo malograđanski. I to je baš najgore od svega, jer što ga duže gledam, to mi više deluje *sistemski*, otuda i teže razrešivo. Šta hoću da kažem? Političari se bore za glasove. Hrvatska je pred izborima, na kojima rigidna desnica ima ozbiljne šanse. Sadašnja vlast hoće da im parira u patriotizmu. Nije li "Piran" idealan mamac za to? Svi će se uhvatiti na njega, počev od Slovenaca. Uostalom, valjaće to i njima, tj. njihovoj političkoj eliti i medijskim krvoslednicima. Govorilo se da su svojevremeno Janša i Sanader napravili pakt: čim se nekome od njih bliže izbori, onaj drugi nešto zakuva oko Piranskog zaliva, dignu se malograđanske tenzije i prekoplotne zađevice, a ovaj drugi – dobije izbore. Posle vrati uslugu.

Šta dobijamo kao rezultat? Neki autoritarni poredak odavno bi razrešio gordijev čvor, odavno bi to već bilo i zaboravljeno – jer se, kažem, ionako radi o jednom gotovo sasvim veštačkom problemu. Demokratija, međutim, taj (kvazi)spor ne uspeva da razreši, naprotiv, sve ga više zapliće: politika u grozničavoj potrazi za javnom podrškom proizvodi i održava nacionalističke resantimane, a onda ih se uplaši, pa zbog njih ne čini ništa razumno, da to *vox populi* ne bi ocenio kao slabost ili čak izdaju. Krug je zatvoren. Demokratija u zatrovanim društvima postaje agens sopstvenog obesmišljavanja.

A što se onog zaliva iliti vale tiče, biće da je najbliže suštini Miljenko Jergović koji piše da su za spor krivi Tito i partizani, jer bez njih bi obe strane zaliva bile naprosto – italijanske, i mirna Bačka, pardon, Istra. Partizani su, eto, hteli brata za brata. Bivša braća sada prizivaju gospodara, samo ne mogu da se dogovore kojeg. Još malo pa ih kanda niko neće ništa ni pitati. ¶

Lektira – Janis Varufakis: "Globalni Minotaur"

O uzrocima finans budućnosti svetsk

Krajem avgusta u prodaji će se naći srpsko izdanje knjige *Globalni Minotaur* Janisa Varufakisa, koje objavljuje "Profil knjiga" iz Beograda. Ocenjena kao do sada najcelovitije razmatranje savremene ekonomske krize, ova knjiga uzdrmala je stručnu javnost i postala nezaobilazno štivo za svakog ko želi da spozna koliko je ozbiljna aktuelna kriza globalne ekonomije

U svojoj knjizi *Globalni Minotaur*, Janis Varufakis, bivši ministar finansija Grčke, otkriva kako su gramziva Amerika i nesposobna Evropa dopustile bankarskoj eliti da opljačka ceo svet i dovede južnu Evropu u dužničko ropstvo i na ivicu bankrota. Varufakis razbija mit da su finansijalizacija, neefikasni bankarski sistem, pohlepa i globalizacija bili osnovni uzroci svetske ekonomske krize. To su zapravo sve simptomi mnogo dublje depresije koja se može pratiti u prošlosti, počev od Velike krize 1929. godine, pa sve do 70-ih godina 20. veka, odnosno vremena rađanja *globalnog Minotaura*.

Kroz primer iz grčke mitologije, autor slikovito objašnjava o čemu je reč. Kao što su u antičko doba Atinjani morali da prinose žrtve nezasitom čudovištu Minotauru, tako su danas

ijske krize i ke ekonomije

NA SVETSKOJ POZORNICI:
Janis Varufakis
Fotografije: FoNet/AP

SLEPA ULICA:
Vol Strit

zemlje sveta primorane da hrane modernog nezasitog Minotaura, američku ekonomiju pritisnutu dugovima i deficitom. Objašnjavajući razloge sadašnje ekonomske krize, Varufakis iznosi predloge kako se iz nje može izaći, pozivajući na povratak minimuma zdravog razuma u visoko neracionalan globalni ekonomski poredak.

Za čitaoce "Vremena", ekskluzivno donosimo odlomak iz Varufakisove knjige.

Decembar 2007. – Istorijski trenutak dolazi sa jednim od najvećih protivnika mešanja države u slobodno tržište, koji je ikad doterao do predsednika Sjedinjenih Država, a to je Džordž Buš. On daje nagoveštaje najveće vladine intervencije koja je ikad postojala u svetu (uključujući i Lenjinovu intervenciju nakon Oktobarske revolucije). Dana 6. decembra, predsednik Buš otkriva plan pomoći za milion američkih vlasnika stanova kako bi izbegli konfiskaciju nekretnina od strane banaka (tj. da izbegnu plenidbu). Nekoliko dana kasnije, Fed se sastaje sa još pet centralnih banaka (uključujući ECB) kako bi se bankama ponudili gotovo neograničeni krediti. Sa kojim ciljem? Da se suprotstave kreditnoj krizi – tj. potpunom zastoju međubankarskog kreditiranja.

2008. CENTRALNI DOGAĐAJ

Januar – Svetska banka predviđa globalnu recesiju, krah deoničkih tržišta; Fed spušta kamatnu stopu na 3,5 odsto, a reakcija na to je skok deonica na tržištu. Ubrzo osiguravajuće društvo *MBIA* objavljuje da je izgubilo 2,3 milijarde dolara na polisama zasnovanim na obveznicama koje sadrže *"subprime"* hipoteke. Ove polise osiguranja odjednom postaju opšte poznata stvar: dobijaju naziv *kreditni svapovi* (*credit default swaps* – CDS), što je kreditna izvedenica na osnovu nastanka statusa neispunjavanja obveza.

KREDITNI SVAPOVI – CDS (*CREDIT DEFAULT SWAPS*)

Kada bi gospodin Spok u "Zvezdanim stazama" spazio CDS i sad treba to da opiše kapetanu Kirku, on bi, na svoj uobičajeno hladnokrvni način, rekao: "To su polise osiguranja, majore, ali ne kao one koje poznajemo." CDS isplaćuje unapred dogovorene svote novca u slučaju da neko zakaže u isplati. Razlika između CDS-a i obične polise osiguranja je ova: da biste osigurali automobil u slučaju nezgode, vi taj automobil morate imati. CDS-"tržište" dopušta kupovinu "polise osiguranja" i za neki tuđi automobil, tako da vi možete dobiti novac ako, na primer, vaš komšija doživi saobraćajnu nesreću! Da budemo jasni, CDS je kao opklada da će se desiti nesrećni slučaj – uglavnom da će »

neko (osoba, kompanija ili država) zakazati sa plaćanjem. Kad kupite takav CDS na Petra Petrovića, vaša namera je da se kladite da će dotični Petar Petrović zakazati sa otplatom. CDS je postao (i ostao do danas) popularan kod menadžera hedž fondova iz razloga koji su usko povezani s kolateralnim dužničkim obavezama (CDO).

Uzmimo, na primer, trgovca koji investira u neki riskantni CDO. Kad bi naš investitor preuzeo na sebe (u dobra stara vremena, pre 2008) da pokrije 10 miliona dolara gubitka tog CDO-posla, mogao je unapred da primi isplatu od 5 miliona dolara, plus 500.000 dolara godišnje! Ako ne dođe do neispunjenja obveze, on bi zaradio hrpu novca bez ikakvog ulaganja! Uopšte nije loše, za čas posla – to jest, dok ne krenu da se gomilaju neispunjenja obveza. Kako bi se ogradio od te mogućnosti, trgovac bi kupio CDS-e koji bi mu isplaćivali novac u slučaju da zakažu hipoteke u CDO-ima koje je kupio. Tako su kombinacije CDS-a i CDO-a trgovcima donele prava bogatstva u doba kad su isplate hipoteka retko zakazivale. Ali kad je neispunjavanje obveza učestalo, oni koji su izdali CDS-e gadno su nagrabusili: morali su u gotovini da isplaćuju ogromne svote onima koji su ih kupili. Bankrot osiguravajućeg društva *MBIA* bio je tek početak priče. Glavna priča je ona sa Američkom osiguravajućom grupacijom *(AIG, American Insurance Group),* a dogodila se kad su Liman Braders *(Lehman Brothers)* zakazali sa isplatom u septembru 2008. godine – a velika hrpa CDO-a uglavnom je bila osigurana kod AIG-a (koji je izdao CDS-e za Limanove CDO-e).

Februar – Fed je objavio da ga brine osiguravajući sektor, a grupa G7 (predstavnici sedam najrazvijenijih zemalja) predvidela je da će trošak "subprime" krize u regionu biti 400 milijardi dolara. U međuvremenu britanska vlada je bila prisiljena da nacionalizuje Notern Rok. Peta najveća banka Volstrita, Ber Sterns je propala, (2007. vredela je 20 milijardi dolara), a preuzeo ju je Džipi Morgan Čejs *(JPMorgan Chase)* plativši za nju smešnih 240 miliona dolara, s tim što su poreski obveznici subvencionisali oko 30 milijardi dolara.

April – Objavljeno je da se više od 20 odsto hipotekarnih "proizvoda" u Britaniji povlači s tržišta, sa opcijom da hipoteku povuče 100 odsto. U međuvremenu je Međunarodni monetarni fond (MMF) procenio da je trošak kreditne krize veći od 1000 milijardi dolara. Engleska banka reagovala je daljim snižavanjem kamatne stope na 5 odsto i odlučila je da ponudi 50 milijardi funti bankama opterećenim problematičnim hipotekama. Malo kasnije, Škotska banka (RBS) pokušava da izbegne bankrot nastojeći da izvuče 12 milijardi funti od deoničara, a istovremeno priznaje da je izgubila gotovo 6 milijardi funti kroz CDO-e i slične poslove. Otprilike u isto vreme, padaju cene stanova u Britaniji, Irskoj i Španiji, što je dovelo do novih neispunjavanja obaveza (budući da kućevlasnici u nevolji više nisu mogli da otplaćuju hipotekarne kredite prodajom kuća po višoj ceni nego što je hipotekarni dug).

Maj – Švajcarska banka (UBS) ponovo je u novinama, objavljuje da je izgubila 37 milijardi dolara na CDO-ima, osiguranim hipotekama, i da namerava da uzme gotovo 16 milijardi dolara od svojih akcionara.

Jun – Barkli banka *(Barclays Bank)* ide putem RBS-a i UBS-a u pokušaju da od berze dobije 4,5 milijardi funti.

Jul – Očaj je zahvatio London kad je Britanska privredna komora *(British Chamber of Commerce)* predvidela žestoku recesiju i krah berze. Na drugoj obali Atlantika vlada počinje zdušno da pomaže dva najveća izdavača hipoteka Fani Me i Fredi Maka *(Fannie Mae i Freddie Mac).* Ukupna svota te pomoći koja je data u obliku novčanih injekcija i kreditnih garancija iznosi 5 biliona dolara (*sic!*) ili otprilike jednu desetinu godišnjeg svetskog BDP-a.

Avgust – Cena nekretnina i dalje pada u SAD, Britaniji, Irskoj i Španiji, a posledice su još veće neispunjenje obaveza, veći pritisak na finansijske institucije i veći zahtevi za pomoć koji se stavljaju pred poreske obveznike. Britanska vlada preko premijera priznaje da je recesija neizbežna i da će biti "dublja i dugotrajnija" nego što se očekivalo.

Septembar – Londonska berza doživljava krah, a Volstrit je uzdrman službenom statistikom koja otkriva spiralno povećanje nivoa nezaposlenosti (iznad 6 odsto sa tendencijom rasta). Kompanije Fani Me i Fredi Mak službeno su nacionalizovane, a Henri Paulson, ministar finansija predsednika Buša (koji je ranije bio na čelu Goldman Saksa), upozorava na ozbiljnu opasnost koju za celi finansijski sistem predstavlja visina zaduženosti ovih dveju kompanija. Pre nego što je shvaćena ta mračna najava, Liman braders, div sa Volstrita, priznaje gubitak od 3,9 milijardi dolara, koji se pojavio tokom juna, jula i avgusta. To je, naravno, samo vrh ledenog brega. Uveren da ga SAD neće pustiti da potone i da će bar izdašno subvencionisati nekog da ga otkupi (kao što je bilo u slučaju Ber Sternsa), Liman braders se daje u potragu za kupcem. Britanska Berkli banka pokazuje interes, pod uslovom da poreski obveznici SAD finansiraju sve moguće gubitke nastale tokom te transakcije. Ministar Paulson, čija je odbojnost prema Limanovom glavnom izvršnom direktoru dobro poznata još iz vremena kad je bio u Goldman Saksu, neočekivano kaže: "Ne!" Liman braders bankrotira, što izaziva najopasniju lavinu tokom cele ove krize.

U ponedeljak, 15. septembra 2008. godine, propao je Liman braders, koji je bio jedan od glavnih kreatora CDO-a. Limanovi

CDO-i imaju potporu u nezavisnom tržištu novca, a kako ono ne poseduje rezerve, mora se prestati sa otkupom njegovih deonica. Depozitari su u panici. Do četvrtka, navala na novčane fondove bila je u punom zamahu.

U međuvremenu, Meril Linč, koji se nalazi u sličnom položaju, uspeva da isposluje da ga preuzme Američka banka za 50 milijardi dolara, u ovom slučaju uz obilnu pomoć poreskih obveznika – pomoć koju pruža uspaničena vlada, nakon što je uočila kobni učinak koji je na svetski finansijski sektor proizvelo njeno odbijanje da spasi Liman braders.

Nevolje nikad ne dolaze same. Spasilački plan za Meril Linč ne zaustavlja lančani domino-efekat. U stvari, samo što se nije srušio i jedan od glavnih domino-elemenata: *AIG* (koji je, izgleda), osigurao mnoge Limanove CDO-e od neispunjenja obveza (izdajući bezbroj CDS-a). AIG ne može da ispuni svoje obveze po tim osiguravajućim ugovorima (koje poseduju gotovo sve finansijske institucije širom sveta). Fed sastavlja spasilački paket vredan 85 milijardi dolara. Tokom idućih šest meseci, ukupan račun za poreske obveznike u spašavanju AIG-a od vukova, popeo se na zastrašujuće 143 milijarde dolara. Dok se ta drama odvijala u Njujorku i Vašingtonu, vlada u Londonu je pokušavala da spasi *HBOS*, najvećeg hipotekarnog kreditora, organizujući da ga preuzme Lojdov *TSB*. Tri dana kasnije, u SAD je bankrotirao Vašington Mjučual *(Washington Mutual)*, značajni hipotekarni kreditor, vredan 307 milijardi dolara; a kad je prestao s radom, njegove posmrtne ostatke kupio je Džipi Morgan Čejs.

Nedelja, 28. septembra 2008. godine: Fortis, divovska banka kontinentalne Evrope, propada i biva nacionalizovana. Istoga dana, Kongres SAD raspravlja o zahtevu Ministarstva finansija, o odobravanju 700 milijardi dolara finansijskom sektoru u nevolji, tako da posle mogu "da se pozabave" njegovom "lošom imovinom". Taj paket dobija ime po Bušovom ministru financija: *Paulsonov plan*. Od Kongresa se traži da ispiše Paulsonu ček na 700 milijardi dolara, a on će ga po svom nahođenju podeliti Volstritu i njime zameniti privatni novac koji je finansijski sektor kreirao, a koji se 2007/2008. pretvorio u prah i pepeo.

Pre nego što se završio taj kobni septembar, britanska vlada je nacionalizovala Bradford i Bingli *(Bradford & Bingley)*, i to (po ceni od 50 milijardi funti u novcu i garancijama), a islandska vlada nacionalizovala je jednu od tri banke te ostrvske zemlje. To je bio znak najvećeg indukovanog ekonomskog kraha 2008. godine, gledajući uticaj *per capita*. Irska je pokušala da ojača duh svojih spasilaca i deoničara, objavivši da država jamči za *sve* uloge i *sve* obveznice koje drže ili emituju *sve* banke koje trguju na "Smaragdnom ostrvu". To se pokazalo kao greška veka, kobna odluka koja je za dan poništila irski posleratni napredak. U narednim mesecima pokazalo se da irske banke imaju crnu rupu koja je dovoljno duboka da može da proguta državni budžet zemlje i to po više puta. Stvarni bankrot Irske, do koga je došlo dve godine kasnije, decembra 2010. godine, bio je već svršena stvar kad je država pružila garancije za dugove privatnih banaka.

Istog dana, 29. septembra, Belgija, Francuska i Luksemburg uložili su 6,4 milijarde evra u banku Deksija *(Dexia)* kako bi sprečili prestanak njenog poslovanja. Septembar je još u toku. Zadnjeg dana meseca, stiže veliki šok iz američkog Kongresa koji je ljutito odbacio zahtev Ministarstva finansija za 700 milijardi dolara kojima je Paulson nameravao da spasi Volstrit. Njujorška berza je pala brzo i teško, a svet je utonuo u još gušću maglu nesigurnosti. Ministar Paulson se vraća zadatku i još podrobnije razrađuje plan tako što mu dodaje i mito za pojedine članove Kongresa. Uslovi su sve lošiji, *svapovi* se proširuju, vrednost CDS-a nezadrživo raste, a bankarske institucije gube pristup "prekonoćnim" i kratkoročnim kreditima. Fed reaguje tako što svima daje kredite!

Oktobar – 3. oktobra američki Kongres podleže pritisku realnosti i izglasava paket spasa od 700 milijardi dolara. Posle tri dana, nemačka vlada ulaže 50 milijardi evra u spas jedne od svojih naivnih banaka, Hipo ril estejt *(Hypo Real Estate)*. To jeste bilo bolno za državu koja se ponosi velikom opreznošću, ali bol nije ni izdaleka onakav kakav će iskusiti Islanđani. Islandska vlada objavljuje da preuzima sve tri banke, jer očigledno, one nisu u stanju da nastave poslovanje kao privatni kreditori. Bankrot banaka dovešće do bankrota cele države, čiji je ekonomski otisak mnogo manji od otiska njenih propalih banaka. Islandska katastrofa ima odjeke i na drugim mestima – posebno u Britaniji i Holandiji gde su islandske banke bile prilično aktivne. Mnoge britanske lokalne vlasti poverile su svoje račune islandskim bankama (uz prilično visoke kamatne stope) pa zato njihova propast povećava osećaj neprijatnosti.

Dana 10. oktobra, britanska vlada ulaže još 50 milijardi funti u finansijski sektor i, pored toga, nudi do 200 milijardi funti u obliku kratkoročnih kredita. Posle toga, Fed, Engleska banka, Evropska centralna banka i centralne banke Kanade, Švedske i Švajcarske, istovremeno snižavaju svoje kamatne stope: Fed na vrlo niskih 1,5 odsto, ECB na 3,75 odsto a Engleska banka na 4,5 odsto. Sledećeg jutra MMF održava godišnju skupštinu u Vašingtonu. Evropske vođe odlaze sutradan u Pariz, gde objavljuju da neće dopustiti da propadne nijedna važna bankarska institucija. Ipak ne nude garancije Evropske unije. Svaka članica mora da spasava sopstvene banke – još jedna kobna odluka, a njen učinak će se osetiti u Evropi, posebno u Irskoj.

Sutradan, 13. oktobra, britanska vlada zaključuje da su banke u takvom stanju da im je potrebno mnogo više pomoći da ostanu aktivne, uprkos ogromnim iznosima koje su primile. RBS, Lojds TSB i HBOS dobijaju novo brdo novca, 37 milijardi funti. To se ne događa samo u Britaniji. Dana 14. oktobra, američki državni Trezor ulaže 250 milijardi dolara da otkupi delove različitih problematičnih banaka kako bi se održale u životu. Predsednik Buš objašnjava da je ta intervencija odobrena kako bi se "pomoglo očuvanju slobodnog tržišta". To bi stvarno nasmejalo Džordža Orvela: ne bi mogao da zamisli bolji primer očigledne dvostruke igre.

Do kraja oktobra službeno je objavljeno: Sjedinjene Države i Velika Britanija ušle su u recesiju. Finansijska kriza se pretvorila u krizu realne ekonomije u najširem smislu. Fed odmah nastavlja da smanjuje kamatnu stopu, sa 1,5 odsto na 1 odsto.

Novembar – Engleska banka ponovo snižava kamatne stope, premda bojažljivo (sa 4,5 odsto na 3 odsto), a isto tako i ECB (sa 3,75 odsto na 3,25 odsto). Međutim, slom se širi i mnogo dalje. Počinje kriza u Ukrajini (što podstiče MMF da toj zemlji pozajmi 16 milijardi dolara), a podstaknuta je i kineska vlada da »

uspostavi svoj paket stimulacija u visini od 586 milijardi dolara, a kroz dve godine, taj novac treba da se potroši na infrastrukturne projekte, na neke društvene projekte i na smanjenje korporativnog oporezivanja.

Evrozona objavljuje da je njena ekonomija u recesiji. MMF nevoljko pozajmljuje Islandu 2,1 milijardu dolara, a američki državni Trezor daje dodatnih 20 milijardi dolara Sitigrupi (čije su deonice izgubile 62 odsto svoje vrednosti u kratkom roku od nekoliko dana). Za vreme ove uzavrele politike intervenisanja, britanska vlada smanjuje PDV (sa 17,5 odsto na 15 odsto), a Fed ubacuje još 800 milijardi dolara u finansijski sistem. Evropska komisija, da ne zaostane, odobrava plan injektiranja 200 milijardi dolara u evropsku ekonomiju.

Kejnzijanizam se vraća na evropsko tlo nakon više decenija neoliberalnog propovedanja o negativnim stranama državnog upumpavanja novca u posustalu ekonomiju.

Decembar – počinje najavom Nacionalne kancelarije za ekonomska istraživanja *(National Bureau of Economic Research)* da je recesija ekonomije SAD počela još u decembru 2007. godine. U idućih deset dana, Francuska dodaje svoj paket pomoći nacionalnom bankarskom sektoru u vrednosti od 26 milijardi evra, a ECB, Engleska banka i banke Švedske i Danske ponovo smanjuju kamatne stope. U SAD, javnost je potresena objavom Američke banke da će preuzimanje Meril Linča novcem poreskih obveznika rezultirati gubitkom 35.000 radnih mesta.

SVETSKA KRIZA JE HOROR PRIČA: Janis Varufakis

Fed reaguje novom kamatnom stopom, između 0,25 i 0 posto (zavisno od kreditora). Očajna vremena, očigledno zahtevaju očajničke mere! Pa ipak, trenutak otrežnjenja nastupa kad Amerika postaje službeno upletena u situaciju za koju ekonomisti nisu verovali da će se ikad više dogoditi: u tipičnu *zamku likvidnosti* koja nije viđena još od 1929. godine[1], s tim da je ovog puta još ozbiljnija. Jer, za razliku od 1929. zamka likvidnosti koja je zadesila *našu* generaciju ima globalni karakter. Kamatne stope su dostigle najniži nivo ne samo u SAD nego na celom Zapadu.

Kao dalji dokaz da se boljka (koja je počela sa tržištem CDO-a i iscrpela svetski finansijski sektor) proširila na realnu ekonomiju u kojoj ljudi zaista proizvode stvari (za razliku od papirnog manipulisanja neizmernim svotama novca), predsednik Buš objavljuje da će oko 17,4 milijarde (od onih 700 milijardi dolara) biti uloženo u teško pogođenu američku automobilsku industriju. Nekoliko dana kasnije, američki državni Trezor objavljuje da će finansijski sektor Dženeral Motorsa (koji je postao još "profitabilniji" u zlatno doba finansijalizacije) dobiti 6 milijardi dolara kako bi se spasio od propasti.

Do 31. decembra, Njujorška berza je izgubila više od 31 odsto ukupne vrednosti koju je imala 1. januara 2008. godine.

POSLE 2008. GODINE – BESKRAJNE REPERKUSIJE

U januaru 2009. tek izabrani predsednik Obama izjavljuje da je ekonomija SAD "teško bolesna", i da bi obnovljena javna potrošnja pomogla da se ekonomija oporavi. Kako bi dokazala kontinuitet američke administracije, njegova vlada nastavlja putem koji su zacrtali Buš i Paulson: upumpava još 20 milijardi dolara u Američku banku i užasnuto posmatra kako se Sitigrupa cepa na dva dela, i to posle ukazane pomoći za preživljavanje. Nezaposlenost u SAD raste na više od 7 odsto, a tržište rada gubi više radnih mesta nego ikad ranije, računajući od Velike depresije. Pada uvoz u SAD, a kao posledica, smanjuju se trgovinski suficiti u Japanu, Nemačkoj i Kini. To su prvi izraziti udarci zadati Globalnom Minotauru.

U Britaniji, Engleska banka snižava kamatne stope na 1,5 odsto, što je najniži nivo u njenoj 315 godina dugoj istoriji; a kako BDP pada za 1,5 odsto, britanska vlada nudi kredite u iznosu od 20 milijardi funti malim kompanijama kako bi im pomogla da prežive. Nemačka kancelarka Angela Merkel prati situaciju paketom podsticajnih mera od 50 milijardi evra, a istovremeno ECB je snizila kamatne stope na 2 odsto. Irska nacionalizuje Anglo-Ajriš banku. S obzirom na garancije date njenim kreditorima i depozitarima (da neće izgubiti nijedan evro), irski narod opterećen je gotovo beskrajnm gubicima bankara. Irska se neće oporaviti od tog izdajničkog poteza, bar za jednu celu generaciju.

U januaru 2009. MMF upozorava da će globalni ekonomski rast biti negativan, prvi put nakon 1945. godine, a Međunarodna organizacija rada predviđa gubitak od 51 milion radnih mesta širom sveta. Obe procene pokazaće se kao tačne.

U februaru 2009. Engleska banka pobija sve rekorde sniženjem kamatnih stopa na 1 odsto. (Dok ovo pišemo, kamatna stopa je 0,5 odsto). Uskoro, predsednik Obama potpisuje podsticaj od 787 milijardi dolara Planu Gajtner-Samers za koji kaže da je "najradikalnija mera oporavka u našoj istoriji"[2]. (Ovo je bila prekretnica na koju ću se vratiti u 7. poglavlju). U međuvremenu

AIG i dalje objavljuje grozne vesti: gubitak od 61,7 milijardi dolara u zadnjem tromesečju 2008. godine. Kakva je njegova "nagrada"? Još 30 milijardi dolara iz američkog državnog Trezora.

U martu, grupa G20 (koja uključuje G7, Rusiju, Kinu, Brazil, Indiju i druge zemlje u razvoju) obećava da će uložiti "kontinuirani napor da izvuče svetsku ekonomiju iz recesije". U tom kontekstu Fed odlučuje da je prošlo vreme za pojedinačne intervencije i da će otkupiti još više "loših dugovanja" (sada bezvrednog privatnog novca Volstrita) za svotu od 1,2 biliona dolara.

U aprilu, G20 se sastaje u Londonu, usred masovnih demonstracija, i odlučuje da stavi 1,1 bilion dolara na raspolaganje finansijskom sistemu, uglavnom pod pokroviteljstvom MMF-a, koji će nedugo nakon toga proceniti da je Krah uništio vrednost finansijske imovine za oko 4 biliona dolara. U Londonu, ministar finansija Alister Darling predvideo je da će britanska ekonomija 2009. pasti za 3,5 odsto, a budžetski deficit će dostići 175 milijardi funti (ili više od 10 odsto BDP-a). Istorija će pokazati da je bio optimista!

U maju 2009. vlada prisiljava kompaniju Krajsler, trećeg najvećeg proizvođača automobila u SAD, na stečajnu upravu, a većina njegove imovine preneta je na italijanskog proizvođača automobila Fiat, za koricu hleba. Vesti iz finansijskog sektora i dalje su tmurne, pa američki državni Trezor organizuje mere pomoći u iznosu većem od 70 milijardi dolara.

U junu je na redu Dženeral Motors (GM): propada izvanredni američki proizvođač automobila. Njegovi poverioci prisiljeni su da "pristanu" na gubitak od 90 odsto svojih ulaganja, a kompanija je nacionalizovana (s tim da vlada pronalazi dodatnih 50 milijardi dolara kao radni kapital). Tako su i sami sindikati GM-a mimo svoje volje postali poverioci. Zbog propusta kompanije da osigura penzijska prava radnika, oni postaju deoničari. Izgleda da je u Detroitu socijalizam na delu, barem na papiru!

Na drugoj strani Atlantika, u Britaniji, stopa nezaposlenosti i dalje raste, doseže 7,1 odsto, što znači bacanje na otpad više od 2,2 miliona ljudi. Dalji pokazatelj stanja globalne ekonomije kaže: u 2008. svetska potrošnja nafte pala je prvi put nakon 1993. godine.

ČINJENIČNA STVARNOST

Gornji tok događaja završavam naglo i proizvoljno oko sredine 2009. godine. On se može čitati i kao horor priča koja oduzima dah. Međutim, za razliku od sličnih holivudskih priča, ova nema prirodan kraj, bilo srećan ili nesrećan. To je priča bez kraja koja je počela 2007. i koja će sigurno trajati još dugo, dugo vremena. ¶

1 Naziv *"zamka likvidnosti"*, dugujemo Kejnzu koji je otkrio grešku u uvreženoj ekonomskoj teoriji prema kojoj se recesije same izleče ako kamatna stopa padne, a investicije se automatski povećaju. Kejnz je upozorio (vidi 2. poglavlje) da kamatna stopa ne može dalje padati kad dostigne nulu. A kako cene tokom recesije i dalje padaju, realna kamatna stopa (a to je kamatna stopa koju plaćamo, umanjena za stopu inflacije) raste u razdoblju kad bi prema teoriji trebalo da pada. Koja je posledica toga? Produbljenje recesije.

2 Tim Gajtner (*Tim Geithner*) je bio izbor predsednika Obame za ministra finansija. Ranije je bio podministar finansija kad je Lari Samers *(Larry Summers)* bio ministar Bila Klintona. Što se tiče Samersa, on se pod predsednikom Obamom vratio u Vašington (nakon što je u doba Buša bio direktor Univerziteta Harvard) kao direktor predsedničkog Veća.

MEDIGROUP

Narodnih heroja 38
Novi Beograd

www.dr-ristic.com

DOM ZDRAVLJA
Dr Ristić
Članica MEDIGROUP

DERMATOLOGIJA

01.08. - 31.08.

KOŽA OGLEDALO ZDRAVLJA

011 2693 287

- Specijalistički pregledi
- Rendgen, ultrazvuk - dijagnostika
- Biohemijska i mikrobiološka laboratorija
- Prevoz sanitetom i kućne posete lekara
- Stomatologija

ZORAN STANOJEVIĆ

Ne lomite mi botove

Reši tako neko da reaktivira štafetu mladosti, ali da se prenosi spontano i dobrovoljno, bez špalira policajaca koji je obezbeđuju na putu od negde do Stadiona JNA. Sve što je potrebno jesu raspoloženi ljudi, voljni da neku palicu prenesu par stotina ili hiljada metara i ostave je nekom ko će da je nosi dalje do krajnjeg odredišta, prema uputstvu zapisanom na njoj. Ostaviš je na vidnom mestu da je sledeći pokupi. Zvuči glupo i nerealno? Ili ne?

Tako nešto pokušala je grupa kanadskih entuzijasta (a kako drugačije da ih nazovemo) sa projektom Hičbot (vidi www.hitchbot.me, trivija je da je sajt registrovan kao crnogorski). Napravili su malog robota koji liči na desetogodišnjeg dečaka. Robot je mogao da javlja svoju poziciju, a bio je deo društvenog eksperimenta. Ostavili su ga na ulici sa uputstvom unutar kacige gde treba da putuje i onda ga prepustili dobrim ljudima da ga polako nose ili voze ka cilju, slikajući ga usput. Te slike su potom slali na Hičbotov veb-sajt od čega se pravio dnevnik njegovih putovanja. Krajnja destinacija poslednje, četvrte po redu avanture, bio je San Francisko, a krenuo je iz Bostona, dakle sa istočne na zapadnu obalu. Usput je imao da postigne nekoliko ciljeva: da se slika na Tajms skveru, da svrati u Vegas, Vašington, sluša uživo Nju Orleans džez, prisustvuje što većem broju sportskih utakmica i slično, ništa dramatično. Nažalost, stigao je samo do Filadelfije, gde su ga nepoznati vandali oštetili do nepopravljivosti. Vlasnici kažu da nemaju nameru da ih tuže ili traže jer su na neki način dobili odgovor na pitanje može li jedna ili par budala da upropasti trud i dobre namere stotina ljudi.

Šteta, dobro mu je krenulo, čak su ga neki fini ljudi provozali po moru. Hičbot je prethodno, bez problema, prešao Kanadu, Nemačku i Holandiju. Amerikom je putovao jedva dve nedelje i nije odmakao sa istočne obale.

Hičbot je bio u stanju da vodi jednostavan razgovor, pre svega da se obrati osobi koja mu priđe (dečjim glasom) sa molbom da ga poveze. Usput bi objasnio koji su ciljevi njegove misije za slučaj da dobrovoljac može da mu pomogne. Nagradio bi ga svetlucavim srcem na ekranu koji je imao na mestu lica. Tehnologija od koje je bio sačinjen nije bila naročito vredna, tako da su ga "junaci" polomili iz čiste obesti, a ne zbog neke koristi. I bacili na put, tako da ga drugi lako nađu.

Hičbot je personifikacija, ako se tako može reći, nekog posta koji ljudi šire internetom, retvituju, šeruju. Samo što je materijalizovan. Da je stigao do San Franciska ispunjavajući usput svoje ciljeve, ulio bi nam nadu u ljude. Ovako, znamo da se dobre namere moraju paziti, kako na internetu tako i u realnom svetu. Jer ima nas željnih da sve upropastimo, iako od toga nemamo nikakvu korist. Samo pakost.

I sve to u vreme kada se sve ozbiljnije govori o mogućnosti da roboti počnu da upravljaju ljudima, čim im veštačka inteligencija dopusti. Neki ozbiljni naučnici pribojavaju se da bi to moglo da se dogodi brže nego što mislimo, sumnjajući da bi roboti mogli biti zli gospodari. Za sada su se ljudi pokazali kao okrutniji, čak i kada su im roboti sasvim bezazlene sluge. Naš društveni eksperiment sa štafetom po bivšoj Jugoslaviji bio bi kudikamo jeftiniji i jednostavniji, čak oslonjen na tradiciju. Hajde da makar zamislimo dokle bi stigla, uzimajući u obzir stavove komentatora na internetu. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	4650 RSD	4400 RSD	90 EUR	135 EUR
12 meseci / 52 broja	9300 RSD	8800 RSD	170 EUR	260 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije, uplatnicom	iz sveta, karticom
1 broj sa PDF-om	—	~~1,49 EUR~~ 1,33 EUR*
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—	5,49 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	~~2600 RSD~~ 2340 RSD*	23 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	~~3600 RSD~~ 3240 RSD*	30 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	~~4300 RSD~~ 3870 RSD*	37 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	~~5800 RSD~~ 5220 RSD*	50 EUR

* Do 1. septembra 2015. za ove pretplate važi popust.

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. Zabranjeno je da više lica upotrebljava isti nalog. PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com,** faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na **VREME, Trg Republike 5, Beograd,** sa naznakom za šta je uplata izvršena. **Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt.** Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Sve dinarske uplate treba izvršiti u korist NP VREME **isključivo na račun broj 160-302538-91**. Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se naplaćuje u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (podatke možete naći na istoj veb adresi). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

Usluge internet pretplate na VREME vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarnica.net

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

Leto 1962. u Piranu

More sam prvi put video u Zoni B. Jednu od mojih uspomena na to čuva fotografija iz 1962. na kojoj se ne vidi more, nego moj otac Branko, Milan Papa, opančar iz siromašne kuće, koji će kasnije otići na rad u Nemačku, sa njima jedan dobroćudni čovek sa štucanim brčićima kome sam nažalost zaboravio ime, kako izrađuju opanke držeći kalupe između kolena, i Milan Milić, koji stojeći kroji đonove za opanke.

On je služio vojsku u Zoni B, Slobodne teritorije Trsta, beše li to 1953, kada su seljaci na železničkoj stanici u Badnjevcu, onim naročitim dramskim šapatom, pričali: "Noćas prošiša vojni transport za Trst..."

Ljudi koje je tamo upoznao pisali mu nekoliko godina posle demobilizacije da izgleda da su opanci interesantni kao suveniri turistima koji dolaze u Istru, pa je nagovorio i mog oca da odu da probaju. Moj otac je naučio nemački dok je bio ratni zarobljenik u Stalagu 11A u Geri kod Magdeburga, a Milić na prinudnom radu u Nemačkoj. Znali su da kažu: "Ist gefelich! Serbische Schuhe. Extra Leder. Nettes Geschenk! Hand verraten!"

Poveli i mene, onako još žgoljavog.

Utočište smo našli kod nekog Milana, demobilisanog podoficira iz Valjeva, koji je stanovao u jednoj solidnoj staroj kući izvan Pirana. Ta kuća je ranije pripadala nekom bivšem vlasniku ciglane iz Fijese, koji je pobegao u Italiju, kao i drugih 40.000 Italijana koji su se iselili iz Zone B (koju su između Novigrada i Ankarana držali naši) u Zonu A (od Ankarana do Monfalkonea), koju su držali Amerikanci i Englezi, pa je 1954. predali Italijanima. Na našoj strani zvali su ih optanti (optare, "želeti, izabrati"), na italijanskoj strani ezuli (exilium, "izgon"). Kad smo tamo stigli, njihovo odsustvo se nije toliko videlo u zbog turizma već živnulom Piranu, koliko u obližnjem Buju, gde se čitav jedan ispražnjeni deo grada urušavao, ili u opustelom Motovunu, koji pominje Nazor u *Velom Joži*.

Taj Milan iz Valjeva je bio oženjen Italijankom Pinom i s njom imao troje dece: dve ćerke i sina, koji se takođe zvao Milan. Povremeno smo se skupa brčkali u moru nedaleko od te kuće kraj jednog malog mola sve dok bi, kad sunce legne iznad Savudrije, našu veselu pisku i vrisku nadjačala Pinina mešavina jezika odozgo te kuće:

"Venga, Milaaan, vengaaa, kapra krepa gladna!"

Na jednom od trgova u Piranu, koji je bio i zelena pijaca, s tezge smo na smenu prodavali opanke napravljene u onom suterenu Milana Valjevca od okrajaka meke kože koje smo jeftino nabavljali u Murskoj Soboti. Te prve Švabe na odmoru u Istri su bez mnogo cenjkanja kupovale opanke kao "gešenk" – poklon za uspomenu s letovanja. Neke Nemice su i nosile te opanke i kikotale se dok smo im zamotavali one kaišiće oko pocrvenelih nogu, dajući doprinos posleratnom pomirenju koje je tada stiglo brže nego ovo sada.

Naša prva turistička zadovoljstva su bila mala. Stariji bi skoknuli, beše li kod Maruške, po rakiju, ili bi uz tezgu popili nešto uz meze – salatu sa zelene pijace, a mi mlađi smo, veoma privilegovano, odlazili čak na obalu, "Kod tri udovice". Na glavnom trgu stajala je bista u Piranu rođenog violiniste Đuzepa Tartinija (1692–1770), što je mene, tada knjiški omamljenog, naročito impresioniralo, a ostale ostavljalo ravnodušnim.

Jedne nedelje, svi skupa, pet Milana i ostali iz te kuće, neki pešice, a Milovan, naočiti rođak onog Milana Valjevca, na vespi, za oko tri sata obišli smo čitav taj Piranski zaliv – da "prođemo malo", da se i mi provedemo.

Između Švabica pocrvenelih kao rakovi na suncu, prošli smo i kroz zeleni Portorož, baš tamo pored Palasa, austrijskog hotela iz 1910, u kome je Josip Brzo Tito prespavao 1953. Ko tamo da uđe!? Samo smo spolja gledali. Pešice smo nastavili pored Santa Lucije, u kojoj je tada nicalo novo naselje. Zaobišli smo Seču pa smo u Sečovljanskom solišću gledali kako maestral vrti male vetrenjače s platnenim krilima i pretače vodu iz bazena u bazen i kako u mlakoj vodi do članaka rade bosi skupljači soli...

Na kraju našeg sedam kilometara dugog studijskog putovanja, otvorenih usta smo na aerodromu u Sečovlju gledali kako se čuveni Dragoljub Aleksić, raširenih ruku, zubima držao za avion dvokrilac u niskom letu.

Jedna jedrilica je poskakujući sletela na travnatu pistu, tamo pored reke Dragonje.

To je sada granična reka između Slovenije i Hrvatske koje se spore oko toga gde je tačno njeno ušće u Jadransko more jer to određuje kuda će, po pomorskom pravu, granica preseći Piranski zaliv.

Nismo to tada ni naslućivali. Za nas je granica te 1962. bila čak tamo iza Ankarana (što će biti potvrđeno tek Osimskim sporazumima 1975), samo nam je bilo još pomalo krivo što nije tamo kod mesta Monfalkone za čije smo ime čuli kad se ono vikalo "Zona A, Zona Be, biće naše obadve!" ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

NIJE SVAKI POKLON DOBRONAMERAN.

JASON BATEMAN

REBECCA HALL

JOEL EDGERTON

POKLON

U BIOSKOPIMA OD 13. AVGUSTA

STX ENTERTAINMENT AND HUAYI BROTHERS PICTURES PRESENTS A BLUMHOUSE PRODUCTION IN ASSOCIATION WITH AHIMSA FILMS AND BLUE TONGUE FILMS "THE GIFT" JASON BATEMAN REBECCA HALL JOEL EDGERTON CASTING BY TERRI TAYLOR, CSA COSTUME DESIGN BY TERRY ANDERSON MUSIC SUPERVISOR DANA SANO MUSIC BY DANNY BENSI AND SAUNDER JURRIAANS EDITED BY LUKE DOOLAN PRODUCTION DESIGN BY RICHARD SHERMAN DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY EDUARD GRAU EXECUTIVE PRODUCERS JEANETTE VOLTURNO-BRILL COUPER SAMUELSON LUC ETIENNE DONALD TANG DENNIS WANG JAMES WANG ROBERT SIMONDS ADAM FOGELSON OREN AVIV

PRODUCED BY JASON BLUM, P.G.A. REBECCA YELDHAM, P.G.A. JOEL EDGERTON, P.G.A. WRITTEN AND DIRECTED BY JOEL EDGERTON

© 2015 STX PRODUCTIONS, LLC AND BLUMHOUSE PRODUCTIONS, LLC. ALL RIGHTS RESERVED.

STX ENTERTAINMENT BH H.BROTHERS 華誼兄弟傳媒 SIERRA AFFINITY MCF

GiftMovie.com /GiftMovie @GiftMovie @TheGift #TheGift

Danubius

Novo!

Najbolje od Pšenice

www.danubius.rs /DanubiusNoviSad @DanubiusNoviSad

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec